

Anti-azc-protesten
Ook in de Tweede Kamer gaat het hard tegen hard: 'Stop met ophitsen'

IN HET NIEUWS 4-5

Machtsstrijd
Wie bij Labour willen Starmer van troon stoten?

IN HET NIEUWS 2-3

Biënnale
Protesten maar ook poëtische zachtmoedigheid

CULTUUR C4-7

Lenny Kuhr
'Nu ik mijn laatste shows doe, voel ik ook de pijn van het vertrek'

CULTUUR C10-11

AMERIKAANSE PRESIDENT IN BEIJING

Xi waarschuwt Trump: Taiwan is een 'kritieke kwestie'

De Amerikaanse president Trump is begonnen aan zijn staatsbezoek aan China. Zijn gastheer Xi Jinping leidde hem rond door een tempelcomplex, en waarschuwde hem over Taiwan.

Wieland van Dijk

AMSTERDAM

De Amerikaanse president Trump heeft donderdag van zijn Chinese collega Xi in Beijing een rondleiding gekregen door de Tempel van de Hemel. In het complex werd door keizers van de Ming- en Qing-dynastieën gebeden om een goede oogst. Die oogst zou nu kunnen bestaan uit een pakket handelsdeals.

Bij de welkomstceremonie was in Beijing ook een grote Amerikaanse handelsdelegatie aanwezig. De komst van Boeing-topman Ortberg en Sikes (Cargill) onderstreept de verwachting dat China toezigt Amerikaanse vliegtuigen en landbouwproducten te kopen. Minister Bessent zei dat er „grote Boeing-bestellingen” in aantocht waren.

Volgens gegevens van de Chinese douane heeft het land nieuwe vergunningen afgegeven voor de import van rundvlees van ruim vierhonderd slachthuizen. Die waren niet verlengd toen de handelsoorlog losbarstte.

Zulke bestellingen helpen Trump zijn bezoek aan Xi in de VS als succes te presenteren. De presi-

dent heeft lage populariteitscijfers, onder meer als gevolg van de haperende economie en de impopulaire oorlog met Iran die hij ontketende.

Voor het bezoek aan de tempel was de situatie in het Midden-Oosten een van de thema's bij een ruim twee uur durend gesprek tussen Xi en Trump achter gesloten deuren. De verwachting was dat de Amerikanen China onder druk zouden zetten om Iran de Straat van Hormuz te laten heropenen, waar een belangrijk deel van 's werelds olie doorheen gaat. Maar het officiële verslag dat het Chinese staatspersbureau verspreidde gaf geen verdere details. Volgens de samenvatting van het Witte Huis zouden beide leiders het eens zijn geweest dat de Straat van Hormuz open moet blijven en Iran nooit een nucleair wapen mag hebben.

Geen dikke, vette knuffel

Trump voorspelde dat Xi hem met een „dikke, vette knuffel” zou ontvangen. Hij kreeg een lange handdruk, saluutschoten en een welkom van scholieren met vlaggetjes en ballonnen. Trump noemde Xi „een groot leider”, gaf hem een schouderklopje. Ondanks die

warme ontvangst zijn de verwachtingen voor structurelere doorbraken gering. De twee economische grootmachten hielden elkaar afgelopen jaar in een stevige houdgreep, met hoog opgelopen importheffingen en beperkingen op de uitvoer van zeldzame aardmetalen en geavanceerde technologie. Met name de Chinese greep op cruciale grondstoffen bleek een grote troefkaart. De handelsoorlog eindigde eind 2025 na een ontmoeting tussen Trump en Xi in een wapenstilstand.

De Chinese greep op sommige cruciale grondstoffen bleek een belangrijke troefkaart

Aangenomen wordt dat de ontmoeting een voortzetting van die détente oplevert, en mogelijk een aantal vervolgspraken. Xi en Trump hadden in het najaar al afgesproken elkaar nog een paar keer te ontmoeten. In zijn toespraak voor het staatsbanket dat het programma donderdag afslot - met

op het menu onder meer kreeft in tomatensoep, Pekingeend en tiramisu - nodigde Trump Xi en zijn vrouw uit voor een tegenbezoek op 24 september in Washington.

Volgens Xi is het aan beide landen om te bewijzen dat ze kunnen ontkomen aan de 'Val van Thucydides', vernoemd naar een Atheense generaal uit de klassieke oudheid. Die zei dat oorlog met de rivaliserende stadsstaat Sparta onvermijdelijk was doordat die grootmacht in verval zich bedreigd voelde door de opkomst van Athene.

Xi gebruikt de vergelijking, van de Amerikaanse politicoloog Allison, om te benadrukken dat de groeiende rivaliteit tussen China en de VS juist niet onvermijdelijk is. Als beide landen samen optrekken om mondiale uitdagingen aan te gaan, kunnen ze de val ontlopen en zorgen voor „strategische stabiliteit” in de relatie, aldus Xi. Xi zei dat Taiwan voor China „de meest kritieke kwestie” vormt in de betrekkingen met de VS. Een verkeerde omgang kan tot „een heel gevaarlijke situatie” leiden, zei hij.

China beschouwt het democratisch bestuurde eiland Taiwan als een afvallige provincie en wil die

onder het gezag van Beijing brengen. Verwacht werd dat Xi zijn gast onder druk zou zetten om Amerikaanse wapenleveranties aan Taiwan te vertragen of verminderen.

Dat het Chinese gespreksverslag zulke scherpe taal over Taiwan bevat, zonder Amerikaanse concessies te noemen die Beijing als succes kan presenteren, lijkt erop te duiden dat Trump niet aan Xi heeft toegegeven, zegt analist Yang van de denktank International Crisis Group tegen Reuters. De Amerikaanse minister Bessent, die bij het gesprek aanwezig was, zei tegen de zender CNBC dat Trump over de kwestie-Taiwan „in de komende dagen” meer te zeggen heeft. Volgens zijn BZ-collega Rubio is het Amerikaanse beleid „onveranderd”.

Opvallend is dat Xi's opmerkingen over Taiwan, net als die over „strategische stabiliteit”, in de Amerikaanse samenvatting van het gesprek ontbreken. Dat verslag vermeldt wel dat beide landen zich blijven inspannen voor de bestrijding van smokkel van grondstoffen voor de fentanyl naar de VS. Ook zou Xi interesse hebben meer Amerikaanse olie te kopen. Die punten staan niet in de Chinese versie.

IN HET LAND

MAJDA OUHAJJI

Een supermarkt op wielen? Johan rijdt nog

Een paar keer klinkt het schelle geluid van een claxon. Die kondigt aan dat de rijdende supermarkt Van den Brink/Roza is gearriveerd op camping de Lievelinge in Vuren. In het voorjaar is deze plek in het Lingebos een vaste stopplaats voor de wagen van Johan van den Brink (58). Het is druk vandaag, maar niet vergelijkbaar met de meivakantie. „Toen stond er de hele tijd een flinke rij hier”, vertelt Johan. „Dan kon ik dit gesprek nu niet met je voeren.”

Een supermarkt op wielen is een uitstervend gezicht in Nederland. Er zijn er nog ongeveer veertig, denkt Johan. De interesse voor de rijdende supermarkt werd gewekt toen hij zes jaar oud was, „een klein manneke”. Hij lag met geelzucht op bed toen hij de wagen voor het eerst zag langskomen. „Toen ik weer naar school mocht, ben ik gelijk daarna naar de wagen gegaan. Om te vragen of ik mocht helpen.”

Op zijn zestiende is hij „voor vast op de wagen gekomen”. En hij is nooit meer weggegaan. Tegenwoordig runt hij het bedrijf samen met zijn partner Jolanda Roza. „Hoi, komt u maar!” En Johan helpt weer een klant.

Aardbeien zijn populair bij de campinggasten. Maar de Oreo's ook, vooral bij kinderen. Mensen komen nieuwsgierig kijken, kopen dat ene product dat ze nog nodig hadden of vertellen Johan dat ze zo'n rijdende supermarkt al sinds hun jeugd niet meer hebben gezien.

Wat hij veel verkoopt? Melk. Dat was vroeger zo en is nu steeds zo, al is het wel minder geworden. Bloemen gaan over het algemeen ook goed, net als brood.

De wagen ziet er van binnen precies uit als een supermarkt, maar dan heel compact. Het grootste verschil met vroeger is dat Johan nu veel meer vers kan aanbieden. „Die koelbakken had je toen nog niet. Er was wel groente en fruit, maar nu is dat veel uitgebreider. Ik heb ook meer vleeswaren en kant-en-klaarmaaltijden.”

Het contact met mensen is de reden dat hij het werk zo leuk vindt. Johan staat dan ook iedereen vrolijk en met een grapje of kwinkslag te woord. „En de vrijheid die je hebt”, vertelt hij nadat hij weer een klant tussen ons gesprek door heeft geholpen. „Kijk, als je in een winkel werkt, zit je heel erg binnen. Ik ga langs bij de mensen, maak een praatje. En als ik even pauze wil, kan dat.”

Op de camping staat hij een uur stil, maar als hij door 'de wijk' rijdt in Gorinchem en omringende dorpen, dan duren zijn stops minder lang. Als de vaste klanten zijn geweest, kan hij in principe doortrijden. Die klanten zijn over het algemeen ouder, maar er zitten ook nog genoeg jonge mensen tussen, vertelt hij.

Er zijn mensen van wie ik huissleutels heb. Dan zet ik het doordeweeks in de koelkast, zegt Johan van den Brink

Bestellen kan telefonisch en via de app, maar sommigen leggen ook een briefje voor de deur neer. „Er zijn mensen van wie ik de sleutels van de schuur of het huis heb. Dan zet ik het doordeweeks in de koelkast en rekenen ze op zaterdag af.”

Na camping de Lievelinge gaat hij naar de Gorinchemse Haardwijk, daar zijn nog twee vaste klanten. Daarna door naar de loods. Producten bestellen en houden dat hij nog wat vrije tijd overhoudt. Toch: „Ik hoop dit echt tot mijn pensioen te blijven doen.”

Majda Ouhajji vervangt deze week Sheila Kamerman.

POLITIEKE CRISIS VK

Strijd om leiderschap Labour barst los: wie maken kans?

Keir Starmer wankelt als premier van het Verenigd Koninkrijk. Wie staan te trappelen hem op te volgen?

Annemarie Kas en Hanna Hosman

LONDEN/AMSTERDAM

Het lukte premier Keir Starmer om het nog wat uit te stellen, maar nu lijkt het dan toch zo ver: er komt vrijwel zeker een strijd om het leiderschap van de Labourpartij. Donderdag diende minister van Volksgezondheid Wes Streeting zijn ontslag in. Aangenomen wordt dat hij zich kandidaat zal stellen;

FOTO KIRSTY WIGGLESWORTH/AP

Het begon nog zo optimistisch en kame-raadschappelijk. In de eerste vergadering van dit Labour-kabinet, juli 2024, haalde premier Keir Starmer de vader van Wes Streeting aan als ijkpunt. Die had altijd op de Conservatieve Partij gestemd, maar had dit keer voor Labour gekozen. „Laten we ervoor zorgen dat mensen als hij

zijn ontslagbrief leest als een sollicitatie. Donderdag bleek ook dat Andy Burnham, burgemeester van Manchester, gaat proberen terug in het Lagerhuis te komen. Dan kan ook hij zich kandideren. Wie de strijd wint, wordt automatisch ook premier. Volgens de BBC kwam nooit eerder een Labour-premier in zo'n formele leiderschapsstrijd. Als het bij Labour tot een stemming komt, wint wie 50 procent van de stemmen krijgt, of meer. Wie maken er naast Starmer kans?

Wes Streeting (43), ex-minister van Zorg
vertegenwoordigt rechterflank

over vijf jaar wéér Labour stemmen”, had Starmer volgens Streeting gezegd. Streeting voegde eraan toe dat het de enige keer was dat hij uit de school zou klappen over de ministerraad, omdat hij het zo'n mooi moment vond.

Nu, bijna twee jaar later, toont de inmiddels ex-minister van Volksgezondheid zich gefrustreerd door het trage tempo van wetgeving en Starmer's impopulariteit bij Britse kiezers. Al maanden gingen er geruchten over zijn ambities en in toespraken vertelde hij graag hoe hij tegen de landelijke politiek aankijkt.

Streeting is van de centristische, rechterflank van Labour en dat maakt hem bij leden van de partij niet per se populair. Hij is een *Blairite* en één van zijn belangrijkste adviseurs, Paul Corrigan, steunde ook de minister van Volksgezondheid van oud-premier Tony Blair, vanaf 2001. De wachtljsten bij de landelijke gezondheidsdienst NHS slonken sinds Streeting begon als minister, maar hij kreeg daar weinig krediet voor omdat nog steeds veel Britten op een afspraak met een arts wachten.

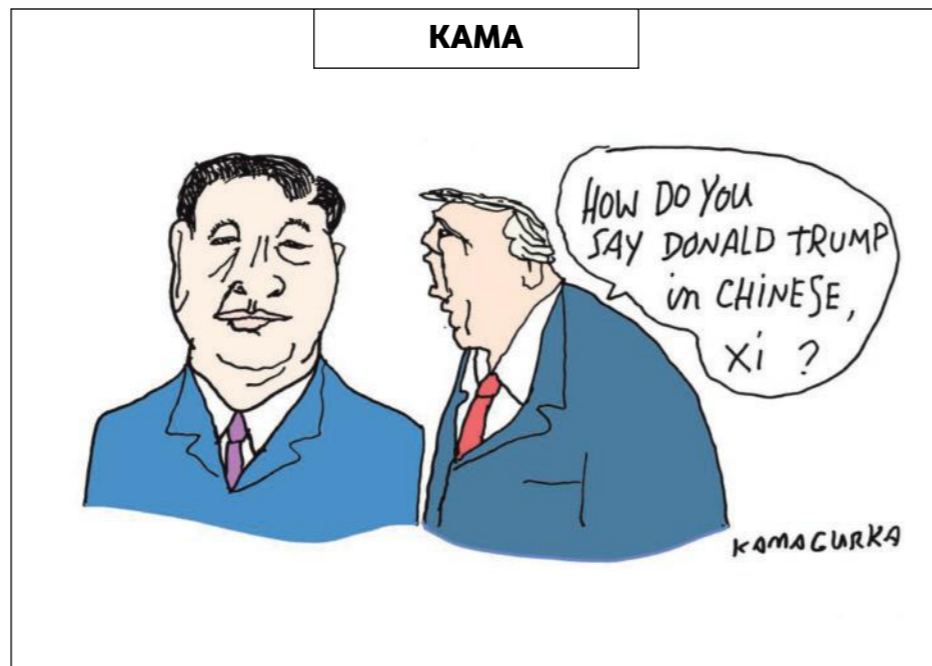

FOTO TOLGA AKMEN/EPA/ANP

Andy Burnham (56), burgemeester van Manchester
Mist een plaats in het Lagerhuis

Burnhams ambitie is overduidelijk. Ook is hij populair in de partij en als burgemeester van Manchester. Maar hij heeft een obstakel: hij is nu nog geen parlementariër. Dat is een voorwaarde voor het leiderschap van Labour. Donderdag werd evenwel bekend dat Lagerhuislid Josh Simons zijn zetel opgeeft, zodat Burnham met een tussentijdse verkiezing kan terugkeren in het parlement. Burnham „kan de verandering brengen waar ons land zo naar snakt”, zei Si-

mons in een verklaring. Simons' kiesdistrict Makerfield ligt in het westen van Greater Manchester, het stedelijk gebied waar Burnham burgemeester van is. Zo'n herverkiezing zou volgens de BBC ongeveer drie weken kosten. En Burnham zou moeten winnen. Concurrenten als Reform UK en de Groenen zullen er alles aan doen hem tegen te houden. Burnham is populair bij de 'soft left' in Labour, waar de grootste groep leden onder valt. Hij heeft twee keer

eerder (2010, 2015) vergeefs gepoogd partijleider te worden. De afgelopen tien jaar was hij zo succesvol als burgemeester dat hij de bijnaam 'King of the North' kreeg. Hij noemt zijn aanpak 'business-friendly socialism', en plaatste bijvoorbeeld de buslijnen in Manchester weer deels onder overheidscontrole. Voor meer publieke diensten ziet hij deprivatisering als goed idee, zoals water, energie en huisvesting. Hij wil ook hogere belasting op de duurste huizen.

FOTO ANDY RAIN/ANP/EPA

Angela Rayner (46), oud-vicepremier
Populair ter linkerkant

Het Britse working-class-succesverhaal van Rayner gaat zo: ze groeide op in armoede, verliet school op haar zestiende, werkte in de zorg en kwam zo in de vakbondswereld terecht. In 2015 werd ze parlementariër en in 2024 trad ze aan als minister van huisvesting, met grote populariteit aan de linkerkant van de partij. Rayner zegt nog niet dat ze meedoet aan een leiderschapsstrijd, maar koos er wel voor om donderdagoch-

tend naar buiten te brengen dat haar netelige belastingkwestie is opgelost. Haar positie als vicepremier werd in september onhoudbaar toen bleek dat zij te weinig overdrachtsbelasting had betaald op een tweede huis. De Britse belastingdienst oordeelt nu dat ze niet met opzet verkeerd heeft gehandeld. Ze is kritisch jegens haar partij, zeker na de forse verliezen van de lokale verkiezingen in mei vrees te dat La-

bour verder zal wegdrijven van de *working class*. Ze verzette zich eerder tegen bezuinigingen op sociale zekerheid, en pleit voor een *Fair Pay Agreement* voor mensen die in de publieke gezondheidszorg werken. Burgemeesters moeten, vindt ze, meer bevoegdheden krijgen om lokale economieën te stimuleren. Deze week riep ze ook op Andy Burnham een plaats in het parlement te geven.

FOTO TOBY MELVILLE / POOL / AFP

Ed Miliband (56), minister van Energie
Populaire en ervaren minister

Hij was al een keer partijleider en dat verliep niet al te best. In 2010 won Ed Miliband een leiderschapsstrijd met zijn broer David Miliband, met een uitslag die nog krappert was dan de 52-48 procent van het Brexit-referendum. Ed won met 51 procent van de stemmen en leidde Labour vijf jaar in oppositie. Bij zijn eerste Lagerhuisverkiezingen in 2015 verloor Miliband flink van David Cameron (Conservatieve Partij) en stapte hij op. „Alle premiers die aantreden terwijl hun partij al aan de macht is, hebben

een gebrek aan een persoonlijk mandaat. Maar Miliband zou aantreden met iets veel erger: een anti-mandaat”, gruwelde Ross Clark, columnist van het rechtse blad *The Spectator* deze week. Het land heeft hem al eens overweldigend afgewezen, schreef hij. „Om hem nu alsnog aan ons opgedrongen te krijgen zou hetzelfde zijn als een oververtellen dat je alles behalve de uiensoep wil, en die toch krijgt opgediend.” Toch is Miliband nu één van de populairdere ministers in Starmer's ka-

binet en ook één van de meest ervaren kabinetsleden. Hij zou mogelijk naar voren geschoven worden als kandidaat van links, van soft left. Zeker als het mislukt om een constructie te vinden waarbij Andy Burnham (burgemeester van Manchester) aan de leiderschapsstrijd kan meedoen. Miliband is al jaren voor een verhoging van het hoogste inkomstenbelastingtarief (van 45 naar 50 procent) en hij vindt dat de regering meer leningen zou kunnen aangaan voor investeringen.

STADSKANAAL

Moeders mishandelden kinderen en sloten ze op

De ene moeder beweert dat de andere moeder haar onder druk zette om haar dochter te mishandelen. Het OM begint onderzoek.

Freyan Bosma

AMSTERDAM

De rechtbank van Groningen heeft twee moeders voor drie maanden het gezag over hun kinderen afge-

nomen, vanwege ernstige mishandelingen. Een zesjarig meisje kreeg zo weinig te eten dat haar basisschool alarm sloeg en dat zij in februari in het ziekenhuis in een kunstmatige coma moest worden gebracht omdat ze zo verzwakt was. De moeders zijn vriendinnen van elkaar. Dat is te lezen in de vonnissen van beide zaken, die donderdag het nieuws haalden na een publicatie van *Dagblad van het Noorden*. Tegen die krant bevestigde het OM dat het een strafrechtelijk onderzoek is begonnen.

Beide gezinnen woonden volgens *Dagblad van het Noorden* in Stads-kanaal. De moeder van het zesjarige meisje verklaarde aan de rechter dat ze haar dochter opsloot in een kelder. Ze zou de armen van haar kind met 'kabelbinders' (*ti wraps*) aan een leidingbuis hebben vastgebonden. Haar armen werden zo hoog vastgebonden dat het meisje niet meer kon zitten, staat in het vonnis. De vrouw vertelde de rechter ook dat haar kind werd geschopt en geslagen, onder meer op het hoofd, soms met een bezem-

steel. Het meisje was ook ondervoed en uitgedroogd, constateerden ambulancebroeders. Vóór een kerstdiner op haar basisschool moest ze meerdere borden Brinta eten, zodat ze op het kerstdiner niet zou „bunkeren”. Het kind, vertelde de moeder, moest overgeven. De moeder en de vriendin van de moeder zouden haar vervolgens hebben gedwongen om haar braaksel op te eten. Ze mocht zich niet verschonen voor ze naar het gewuste kerstdiner ging. Het kind zou ook, soms naakt, soms met kleding

aan, „langdurig” onder een koude douche zijn gezet. Op enig moment belde de moeder de ambulance, toen zij dacht dat haar dochter „dood zou gaan”.

De moeder spreekt zelf van kindermishandeling. Ze zegt dat ze hulp wilde zoeken, maar dat niet durfde. Ze voelde zich onder druk gezet en bedreigd door haar vriendin. De vriendin van de moeder van het zesjarige meisje heeft zelf ook een kind. Ook dat kind, een zoonnetje van zeven, zou in de kelder zijn opgesloten en zijn mishandeld.

Protest tegen de noodopvang eerder deze week in Loosdrecht. FOTO JOSH WALEY/ANP

KAMERDEBAT

Kamerleden krijgen elkaar op de kast in debat over Loosdrecht

In een debat in de Tweede Kamer over de anti-azc-rellen draaide het lang om ex-PVV'er Gidi Markuszower, die andere Kamerleden op de kast kreeg. Wat verderop, in Nieuwspoort, probeerde vicepremier Dilan Yesilgöz zo stevig mogelijk te klinken. 'Die gasten moeten van straat'

Petra de Koning

DEN HAAG

Ze denken allemaal zo'n beetje hetzelfde over asiel en migratie: PVV, FVD, Groep Markuszower, BBB, JA21 en ex-BBB'er Mona Keijzer die in haar eentje Kamerlid is. En dan is het bij debatten in de Tweede Kamer over asiel dus vaak dringen om aandacht. Op woensdagmiddag gaat het in een van de zaaltjes over de anti-azc-protesten en rellen in Loosdrecht en andere gemeenten waar asielopvang komt.

Deze keer lijkt Gidi Markuszower, die een paar keer bij de protesten was geweest, zich te hebben voorgenomen dat het om hem moet draaien. Al twintig minuten voordat het debat met minister van Asiel en Migratie Bart van den Brink (CDA) begint, zit hij naast de griffier - waardoor hij als eerste het woord krijgt.

Al na een paar zinnen heeft Markuszower het ene na het andere Kamerlid op de kast: volgens hem ging het in Loosdrecht om „een paar incidenten”, hij vraagt zich af of „het geweld” van de politie tegen demonstranten „wel pro-

—
Als minister Van den Brink aan het woord komt, is niet iedereen meer geïnteresseerd
—

portioneel was”, hij heeft het over een asielzoeker die tegen omwonenden een gebaar zou hebben gemaakt alsof hij hun keel wilde doorsnijden, hij had gehoord dat de brand die was ontstaan bij de asielopvang misschien wel vanzelf was ontstaan, en dus niet was „aangestoken”. Hij zegt ook dat „de rechten van mensen worden vertrapt en kapot gebeukt”. En volgens hem wil de waarnemend burgemeester in Loosdrecht met zijn noodopvang indruk maken op zijn „elite-vriendjes”.

D66'er Robert van Asten noemt die woorden „gif van onze democratie”,

Stephan van Baarle van Denk zegt dat de verhalen over het zelf ontbrande vuur en het keel-gebaar komen van de „extremrechtse leugenkaravaan” en dat Markuszower moet „stoppen met ophitsen”. Lisa Westerveld van Progressief Nederland wil weten hoe hij over „de rol van politici” denkt bij zulke protesten, CDA'er Jeltje Straatman vraagt hem of hij daarmee „extremistisch gedachtegoed legitimeert”. Markuszower wil „gewelddoos en democratisch verzet”, maar de mensen zijn zo boos, zegt hij ook: „Het is niet veel langer in de hand te houden.”

Hij krijgt een steeds roder hoofd. PVV'er Marina Vondeling vindt dat hij, als hij echt zo stoer is over asiel, moet stoppen om het kabinet-Jetten „in het zadel te houden”. „Want dan komt er nooit een asielstop.” Volgens Markuszower was de PVV juist „lamlendig”, zijn oude partij had, vindt hij, niet uit het vorige kabinet moeten stappen. „Dan was er nu nog een PVV-kabinet geweest. Zeg tegen Nederland: sorry, we hebben het verprutst, maar vanaf nu gaan we het beter doen.”

Jimmy Dijk van de SP, buiten de microfoon, zucht en zegt: „Wat zijn jullie met jezelf bezig, sjongejonge, mijn god.”

'Verdienmodel'

Minister Bart van den Brink lijkt het allemaal nauwelijks te volgen, er zijn ook nauwelijks vragen aan hem. Na de pauze, 's avonds, is hij aan de beurt. Maar dan zijn er ineens veel minder Kamerleden. Gidi Markuszower laat zich niet meer zien. Van den Brink moet er een beetje om lachen. „Ik vraag mij af wat hiervan de betekenis is? Laat ik het maar op mijzelf betrekken.”

Hij vouwt zijn handen over elkaar en zegt dat hij „met afschuw” had zitten kijken naar de rellen in Loosdrecht. „Het is een verdienmodel geworden voor een aantal groepen of individuen, en daar valt alleen maar hard tegen op te treden.” Dat is volgens hem wat het kabinet doet. „Met de inzet van de politie en het Openbaar Ministerie.” De keerzijde daarvan is, zegt Van den Brink ook, dat lang niet iedereen zich meer durft uit te spreken. „We krijgen serieuze signalen dat mensen niet meer naar bewonersavonden durven gaan.” En dus „diene wij te normeren en te zeggen dat dit onacceptabel is”.

'Die gasten die van straat moeten'

Veel meer lijkt het kabinet niet te kunnen doen. Vicepremier Dilan Yesilgöz, die op de wekelijkse persconferentie 's middags premier Rob Jetten vervangt die op reis is, doet zichtbaar haar best om hard en stevig te klinken.

Ze noemt de mensen die in Loosdrecht brand hadden gesticht en de brandweer daarna hadden tegengehouden steeds maar weer „die gasten” die „van straat moeten worden gehaald”. Ze moeten „voor de rechter” komen. Politie en Justitie zijn er druk mee, zegt ze ook, om verdachten te „identificeren” en burgemeesters gaan volgens haar „met noodbevelen en gebiedsverboden werken”. „Het is niet zo, voor zover we nu weten, dat er zwaar georganiseerde netwerken achter zitten.”

Op het zaaltje met journalisten in Nieuwspoort maakt het weinig indruk. Is dit alles? Heeft het kabinet-Jetten nog wel „grip” op wat er rond de azc's gebeurt?

Maar Yesilgöz vindt het „niet te bagatelliseren” dat zij zich zo uitsprekt, samen met de hele Haagse politiek „van links tot rechts en ook als samenleving, dat we dit niet willen”.

Daarmee is het niet opgelost, zegt ze. „Daar heeft u gelijk in.”

In de debatzaal zegt minister van Asiel Bart van den Brink dat hij „geen valse beloften” wil doen. „Daar hebben we er al te veel van gehad. Dus beloften over asielstoppen of nog een keer discussies over staatsnoodrecht, dat hoeft u bij mij niet te proberen. Dat ga ik niet doen, het slaat ook nergens op.”

Wat hij wel gaat doen: „De spreidingswet uitvoeren.” Asielzoekers zullen over het land verdeeld blijven worden. Het kan niet anders volgens Van den Brink. „Want dan krijg je weer wat we eerst hadden: dat de ene gemeente tegen de andere zegt: als jij het doet, doe ik het niet.”

WOO-DOCUMENTEN

Ambtenaren adviseerden negatief over asielnoodwet: 'stemmingmakerij'

Voormalig asielminister Marjolein Faber (PVV) heeft altijd gezegd dat ze een „dragende motivering” had voor haar asielnoodwet, maar haar ambtenaren stonden daar niet achter, blijkt uit ambtelijke notities die woensdag openbaar zijn gemaakt.

Denise Retera

DEN HAAG

Ambtenaren van toenmalig minister Marjolein Faber (Asiel en Migratie, PVV) stonden niet achter haar „dragende motivering” voor het gebruik van het noodrecht om strengere asielmaatregelen door te voeren. Dat bleek woensdag uit stukken die zijn vrijgegeven met een beroep op de Wet open overheid (Woo). Ambtenaren spreken daarin van „stemmingmakerij”, „graaien naar argumenten” en het „fact free” spreken over „bangmakende ontwikkelingen zonder één bronvermelding die dat onderbouwt”.

Al in het hoofdlijnenakkoord van juli 2024 sprak het kabinet-Schoof (PVV, VVD, NSC, BBB) af dat het staatsnoodrecht ingezet zou mogen worden om snel een strengere asielbeleid in te voeren. Het staatsnoodrecht is een zwaar middel waarmee de Eerste en Tweede Kamer (tijdelijk) omzeild kunnen worden bij het instellen van nieuwe wetten. Er moet dan sprake zijn van uitzonderlijke omstandigheden. Het idee van het vorige kabinet was om een „asielcrisis” uit te roepen. NSC was akkoord gegaan onder voorwaarde dat zo'n noodwet „dragend gemotiveerd” werd. Wat zoveel betekent als juridisch houdbaar.

Spanningen

In het najaar van 2024 liepen de spanningen hierover tussen PVV en NSC steeds hoger op. Faber was erop gebrand de plannen door te zetten en bleef zeggen dat haar dragende motivering bijna klaar was.

NSC begon juist steeds meer te twij-

felen, omdat allerlei experts hun vraagtekens plaatsten bij de plannen en de toepassing van het staatsnoodrecht.

Uit de Woo-documenten die woensdag zijn vrijgegeven blijkt dat ambtenaren minister Faber al in augustus 2024 lieten weten dat het „niet gemakkelijk” zou zijn om tot een „juridisch houdbare onderbouwing” te komen, dat het „twijfelachtig” was of er sprake was van „buitengewone omstandigheden”. Toch zei toenmalig premier Dick Schoof (partijloos) bij de presentatie van het regeerprogramma in september 2024 dat er wel degelijk sprake was

”

Dat is een bewering die je kan doen als Kamerlid maar als minister zal je toch wat hardere gegevens moeten aandragen

Ambtenaren In de Woo-documenten

van een crisis waardoor het staatsnoodrecht ingezet kon worden. Hij wees daarbij op de grote moeite die de asielketen had om de instroom van asielzoekers „bij te houden”.

In diezelfde maand reageerden ambtenaren op Fabers eerste opzet van de dragende motivering. Ze waren zeer kritisch op de aangedragen argumenten en brachten een negatief advies uit. Zo schreef het kabinet in de motivering: „Dragenvlak onder de lokale bevolking voor het bieden van asielbescherming neemt af en de maatschappelijke onrust wordt groter”, waarop de ambte-

naren reageerden met: „Bronnen? Dat is een bewering die je kan doen als Kamerlid maar als minister zal je toch wat hardere gegevens moeten aandragen om de buitengewone maatregel van art. 110 te onderbouwen.”

In de motivering van het kabinet werd ook steeds gewezen op hoe Nederlanders zaken aangaande asiel „ervaren”. Daarover schreven ambtenaren in hun reactie: „De regering kan zich niet beroepen op een argument 'dat mensen het zo ervaren'. De regering moet zich niet beroepen op onrustgevoelens.”

Advies van ambtenaren

De ambtenaren adviseerden de minister hierna meermaals om voor een spoedwetgevingsprocedure te gaan, waarbij het parlement niet buitenspel wordt gezet. Maar minister Faber sloeg dat advies in de wind en bleef naar de buitenwereld toe volhouden dat de dragende motivering voor de noodwetprocedure bijna rond was. Die was overigens niet alleen verre van rond; ze is zelfs nooit gepubliceerd.

In oktober 2024 liepen de spanningen tussen PVV en NSC zo hoog op dat de partijen in wekenlang crisisoverleg terechtkwamen. Uiteindelijk bereikten ze een compromis: ze zouden niet voor een noodwet gaan, maar voor een spoedwet.

Dat leidde tot de 'asielmaatregelenwet' die vorige maand werd weggestemd door de Eerste Kamer. Deze wet moest onder meer inperking van gezinshereniging regelen, kortere verblijfsvergunningen (van vijf naar drie jaar) en het schrappen van de verblijfsvergunning voor onbepaalde tijd. Het kabinet werkt nu aan een nieuwe wet.

Marjolein Faber, toenmalig minister van Asiel en Migratie, tijdens een schorsing van een debat. FOTO BART MAAT

Brand door vuurwerk afgelopen dinsdag bij de opvanglocatie in Loosdrecht waar vijftien asielzoekers zijn gehuisvest. FOTO NICO GARSTMAN / ANP

ASIEL

Welke extreemrechtse netwerken spelen rol bij protesten Loosdrecht?

Bij anti-azc-protesten in onder meer Loosdrecht, Arnhem en Amersfoort duiken personen uit extreemrechtse groepen op.

Wilmer Heck

AMSTERDAM

Het gaat dinsdagavond mis in Loosdrecht als mannen, sommigen dragen zwarte capuchontuien met de tekst 'Defend Loosdrecht' erop, fakkelst ontsteken en die in de richting van het gebouw voor de azc-opvang gooien. Daar is dinsdag een eerste groep van vijftien asielzoekers gearriveerd. De bosjes voor het gebouw vatten vlam en vervolgens worden aangerukte brandweerwagens door demonstranten geblokkeerd.

In de Tweede Kamer kondigde minister Bart van der Brink (Asiel en migratie, CDA) 's middags al aan dat inlichtingendienst AIVD wordt ingeschakeld om te onderzoeken of er bij de anti-azc-protesten „sprake is van georganiseerd geweld”. Van den Brink: „We zetten de rechtsstaat ten volle in om mensen te vervolgen die daaraan hebben bijgedragen en we doen onderzoek met de AIVD naar welke eventuele patronen daarachter zitten.”

Duidelijk is in elk geval dat er 's avonds in Loosdrecht niet alleen lokale bewoners aanwezig zijn. De politie arresteert een 28-jarige man uit Huizen op verdenking van brandstichting, een minderjarige uit het nabij gelegen Kortenhoef op

verdenking van openlijke geweldpleging tegen een journalist en een minderjarige uit Amersfoort voor het gooien van fakkels en stenen.

Eerder, eind april en begin mei, zijn al mannen uit Hilversum en Ermelo veroordeeld voor respectievelijk het gooien van een fakkel in Loosdrecht en het ingooien van de ruiten van het deels leegstaande gemeentehuis, waar de opvang plaatsvindt.

Defend Netherlands

Verschiedende extreemrechtse actiegroepen lijken op de achtergrond bij te dragen aan de coördinatie van protest. Ze vormen ook een inspiratiebron voor de oprichting van lokale protestgroepen. Die krijgen makkelijk mensen op de been. Veel lokale bewoners zien de opvang van asielzoekers niet zitten, zodra die in de eigen woonomgeving moet plaatsvinden. En zeker als het om alleenstaande mannen gaat. „Dan komt het echt heel dichtbij”, zei omwonende Bart dinsdagavond tegen NRC. Hij verwees naar de brief die hij enkele weken geleden van de gemeente ontving over de opvang van 110 alleenstaande mannen in het deels leegstaande gemeentehuis in Loosdrecht.

In hoeverre is hier sprake van georganiseerd geweld? De lokale de-

monstranten in Loosdrecht werden afgelopen tijd bijgestaan door leden van extreemrechtse actiegroepen als Voorpost en Defend Netherlands. Hetzelfde geldt voor protesten op andere plekken in het land. Het was dinsdagavond ook onrustig in Den Haag en Apeldoorn.

Defend Netherlands werd afgelopen zomer opgericht door Jordy Huisman en Dean Ursinus. Begin vorig jaar figureerden deze man-

Lokale groepen nemen opruimende beeldtaal van Defend Netherlands over

nen in uitzendingen van Ongehoord Nederland, over een woonconflict met de gemeente Eemnes. Daarin wordt de naderende huisuitzetting van de twee, vanwege illegale bewoning, gekoppeld aan de opvang van asielzoekers in de gemeente. Eind augustus, na de moord op de zeventienjarige Lisa in Abcoude door een verdachte die verbleef in een asielzoekerscentrum, duiken de twee op in een uitzending van Pownad als de organisatoren van een demonstratie in Amersfoort van 'Defend Netherlands' tegen het asielbeleid.

Later sluit de prominente coronademonstrant Eldor van Feggelen, in 2017 veroordeeld vanwege lidmaatschap van een criminele organisatie, zich aan bij Defend Netherlands. Van Feggelen, Feyenoord-supporter, voert tijdens het uit de hand gelopen asielprotest in Den Haag van september een groep van honderden voetbalhooligans aan. In optocht lopen ze vanaf de Kloosterkerk naar het Malieveld. Van Feggelen loopt voorop met een spandoek van Defend Netherlands.

Al voor dit landelijke protest op het Malieveld, maar zeker ook erna, worden steeds meer lokale Defend-groepen opgericht. Het is een soort franchisemodel, waarbij de lokale groep de opruimende online beeldtaal van het landelijke Defend Netherlands overneemt. Sinds 1 mei is op Facebook ook een 'Defend Loosdrecht' te vinden. De pagina heeft meer dan duizend volgers. Leden van Defend Loosdrecht namen volgens de antifascistische onderzoeksgroep Kafka onlangs ook deel aan anti-azc-protest in Uithoorn.

Nederlandse Volks-Unie

'De strijd is begonnen', verschijnt dinsdagmiddag op de Facebookpagina van de lokale Defend-groep in Loosdrecht. Tussen de reischoplers bevinden zich 's avonds ook

landelijke kopstukken van Defend Netherlands, onder wie Van Feggelen. In een reportage van Ongehoord Nederland komt hij aan het woord. „De bevolking wordt steeds bozer”, zegt hij met een Nederlandse vlag over mond en neus.

Uit berichten in de Telegram-groep van Defend Netherlands van december lijkt de neonazistische Nederlandse Volks-Unie van leider Constant Kusters op de achtergrond ook een rol te spelen. Als iemand een advocaat zoekt, stelt een activist van Defend Netherlands voor om Michiel Bos van de NVU of Kusters zelf te benaderen. „Die kan je verder helpen.” De NVU organiseerde in maart ook een protest tegen asielzoekers in Arnhem.

Uit appverkeer dat Van Feggelen zelf online zette, blijkt dat voor het aangekondigde anti-azc-protest in Ter Apel van zaterdag overleg is geweest tussen de leiders van Defend Netherlands en Identitair Verzet. Deze groep vormt volgens de ngo Justice for Prosperity, van oud-AIVD'er Jelle Postma, de Nederlandse tak van een internationaal extreemrechtse netwerk. Volgens Postma positioneert het netwerk zich bewust rond lokale protesten tegen asielopvang. Defend Netherlands zag uiteindelijk af van deelname aan het protest in Ter Apel.

TOP RAAD VAN EUROPA

Europese landen pogen rechters bij te sturen in migratiebeleid

Europese regeringen zien rechters die streng beleid asielbeleid toetsen aan mensenrechtenverdragen als obstakel gezien.

Andreas Kouwenhoven

AMSTERDAM

Een strenger migratiebeleid staat in veel Europese landen hoog op de politieke verlanglijst. Regeringen botsen daarbij geregeld met rechters die het asielbeleid toetsen aan mensenrechtenverdragen. Dat moet anders, vinden steeds meer politici. Op een top van de Raad van Europa die donderdag begon in Moldavië proberen 46 landen, waaronder Nederland, daarom een politieke verklaring aan te nemen die de koers van het mensenrechtenhof in Straatsburg moet beïnvloeden.

De hoop van politici is dat hiermee meer ruimte komt voor een streng migratiebeleid. Critici vrezen voor de uitholling van decennia-oude mensenrechten.

Het Hof in Straatsburg ziet toe op naleving van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens (EVRM). Dat verdrag werd in 1950 opgesteld, in de nasleep van de Tweede Wereldoorlog. Burgers kunnen naar Straatsburg stappen als zij vinden dat hun mensenrechten zijn geschonden.

Migratie speelt daarin een kleine rol. Alain Berset, secretaris-generaal van de Raad van Europa, zei onlangs tegen NRC dat ongeveer 450 van de ruim 430.000 zaken van het Hof in de afgelopen tien jaar verband hielden met migratie. Toch ligt het Hof om die zaken nu onder vuur.

Landen ergeren zich met name aan de manier waarop het Hof in Straatsburg artikel 3 van het EVRM uitlegt. Dit artikel verbiedt foltering en onmenselijke behandeling. Negen Europese premiers, onder aanvoering van Denemarken en Italië, schreven vorig jaar in een open brief dat het Hof dit artikel veel te ruim uitlegt, waardoor criminele vreemdelingen niet meer uitgezet kunnen worden. Het Hof zou „de verkeerde mensen” beschermen. De brief werd gezien als een ongekende aanval op de rechters. Corinna Wissels, de nieuwe Nederlandse rechter in Straatsburg, vertelde onlangs in Trouw hoe de brief daar werd ontvangen: „Plat gezegd las ik erin: jullie zitten ons in de weg. Willen jullie alsejeblijft dat verdrag wat anders interpreteren?”

Bredere verklaring

Nederland ondertekende de brief niet, wat leidde tot onenigheid in de coalitie. Kort daarna viel het kabinet over asiel. Nadat de Tweede Kamer een motie aannam om het mensenrechtenverdrag te herzien, schoof Nederland op. Het kabinet schaarde zich in december achter een bredere verklaring van 27 landen, die stelden dat er écht iets moet veranderen aan de kijk van het mensenrechtenhof op migratiekwesties.

Het EVRM wordt door Straats-

Negen Europese premiers, onder aanvoering van de Deense premier Frederiksen (links) en de Italiaanse premier Meloni (rechts) schreven een open brief over de afwegingen van het Hof in Straatsburg inzake criminele vreemdelingen. FOTO EMIL HELMS ANP / EPA

burg „veel te ver opgerekt”, zegt Diederik Boomsma (JA21), die het onderwerp op de agenda heeft gezet in de Tweede Kamer. „Het verbod om mensen te folteren of onmenselijk te behandelen, is door verschillende uitspraken zo ver uitgebreid dat we niet eens meer asielzoekers kunnen terugsturen naar Griekenland of België. Niet omdat ze daar met de zweep krijgen, maar omdat de kwaliteit van de opvang daar ondermaats was. Dat ondermijnt de hele werking van het Europese migratiesysteem.”

Volgens het huidige Nederlandse kabinet valt dat wel mee. Het EVRM vormt „geen primaire belemmering” voor het uitzetten van vreemdelingen, schreef het onlangs op Kamervragen. Problemen met uitzettingen ontstaan volgens het kabinet veel meer door praktische obstakels, zoals landen van herkomst die weigeren mee te werken aan terugkeer of migranten zonder reisdocumenten.

Uitspraak Straatsburg bindend

Jasper van Berckel Smit van de Commissie-Meijers, een expertgroep op het gebied van Europees migratierecht, zegt ook dat de invloed van Straatsburg op migratie overduidelijk wordt. Het Hof houdt

volgens hem zelden een uitzetting tegen. Maar het gebeurt wel eens. En die zaken, hoe weinig ook, kunnen veel invloed hebben, zegt Van Berckel Smit. „De precedentwerking van zaken in Straatsburg kan groot zijn.” De uitspraken zijn namelijk bindend voor alle lidstaten. Dus als het Hof in bijvoorbeeld een Finse zaak bepaalt dat een vreemdeling niet mag worden uitgezet

De precedentwerking van zaken in Straatsburg kan groot zijn

Jasper van Berckel Smit
Commissie-Meijers

omdat hij ernstig ziek is, kunnen vreemdelingen in Nederland met een vergelijkbare situatie zich daar voortaan óók op beroepen.

De politieke verklaring die in Moldavië moet worden aangenomen, is volgens Van Berckel Smit vooral bedoeld om verdere uitbreiding van de jurisprudentie af te remmen en het Hof terughoudender te maken in het oordelen over uitzettingen.

Ook willen landen het Hof alvast

beïnvloeden voor zaken die verwacht worden over zogeheten 'terugkeerhubs'. Dat voornemen kan botsen met het EVRM vanwege het risico dat mensen vanuit terugkeerhubs worden uitgezet naar landen waar zij gevaar lopen. En dat verbiedt het EVRM. Daarom wordt in een concepttekst van de politieke verklaring gevraagd om begrip voor dit soort „innovatieve” terugkeerplannen, die bedoeld zouden zijn als „een potentieel afschrikmiddel voor irreguliere migratie”.

Nu al effect binnen Straatsburg

Europarlementariër Tineke Strik (PRO) noemt de ontwikkelingen „doodeng”. Volgens haar heeft de politieke druk nu al effect binnen Straatsburg. „Van binnen hoor ik dat men nu al bang is”, zegt Strik. „Ik hoor dat rechters die in het voordeel van de asielzoeker beslissen, nu al vaker hun uitspraak toespitsen op het individuele geval, zodat je er niet op kunt beroepen in andere procedures. Dat is killing voor de functie van het Hof: om via arresten duidelijkheid te verschaffen over de betekenis van het verdrag.”

Voor JA21'er Boomsma gaat de verklaring die in Moldavië wordt opgesteld juist niet ver genoeg. „Een politieke verklaring is te vrij-

blijvend. Er moet ook echt een nieuw protocol komen, met een nieuwe interpretatie van het verdrag. Daar moeten de rechters in Straatsburg wél naar luisteren.”

Het Hof is wel degelijk gevoelig voor politieke oproepen, zegt Jasper Krommendijk, hoogleraar mensenrechten aan de Radboud Universiteit. Hij wijst op de zogeheten Brighton Verklaring uit 2012, waarin Europese landen ook afdrongen op meer terughoudendheid van Straatsburg. „Je ziet dat het Hof na die verklaring wat gas heeft teruggenomen.”

Ook Robert Spano, oud-president van het mensenrechtenhof, denkt dat een politieke verklaring effect zal hebben, zei hij vorig jaar op een bijeenkomst in Londen over de toekomst van het Hof. De rechters in Straatsburg opereren volgens hem „niet in een vacuüm”, maar houden ook rekening met de politieke context. Ook mensenrechten zijn uiteindelijk afhankelijk van draagvlak, zei Spano. „Als het geen steun meer heeft, als mensen niet meer in deze waarden geloven, dan maakt het niet uit wat wij erover zeggen in onze ivoren torens”, zei Spano. „Uiteindelijk zal het systeem dan instorten.”
M.m.v. Rik Rutten.

JAARVERSLAG POLITIE

In 2025 gebruikte politie 2.000 keer vaker geweld, meeste incidenten in Den Haag

Het werk van agenten is door sociale onrust en toenemende verharding complexer. Dus gebruikt de politie vaker geweld.

Marcel Haenen

DEN HAAG

In 2025 is het aantal incidenten waarbij de politie geweld gebruikt met ongeveer 9 procent toegenomen. Bij 25.163 gebeurtenissen ging de politie vorig jaar over tot de inzet van geweld. In 2024 gebeurde dat 23.104 keer, in 2022 lag dat cijfer op 20.863.

In het jaarverslag van de politie over geweldsaanvullingen door politieambtenaren in 2025, concludeert de politie dat „na een stabilisatie in de voorgaande jaren de cijfers over 2025 lijken toe te nemen”. Geheelteeljk is de stijging te verklaren doordat er in 2025 ongeveer 4 procent „meer incidenten waren waarbij de politie ter plaatse kwam”.

Volgens de politie is „geen eenvoudige verklaring te geven voor de toename”. Het aantal agenten dat vorig jaar geweld toepaste, bedroeg 12.681. Het gaat in 57 procent van de gevallen om fysiek geweld tegen ‘goederen’, zoals deuren in-trappen of ramen forceren.

De meeste incidenten deden zich voor in de ‘demonstratiehoofdstad’ Den Haag (3.313 gevallen), gevolgd door Rotterdam (3.064) en Amsterdam (3.060). Ook de ingezette geweldsmiddelen namen toe. De politie schrijft in het jaarverslag dat “nader onderzoek is vereist” om de cijfers te kunnen verklaren. De Politieacademie voert die studie nu uit.

Burgers tegen agenten

De toename van politiegeweld valt samen met het geweld de andere kant op: van burgers tegen agenten. Eerder deze maand maakte de

Protest naar aanleiding van een geweldsincident tussen twee vrouwen en een politie-man op het stationsplein in Utrecht. FOTO ROBIN VAN LONKHUIJSEN / ANP

politie bekend dat zich vorig jaar zo'n 13.000 geweldsincidenten voordeden van burgers tegen agenten, ruim 2.000 meer dan in 2019. Een onacceptabel hoog cijfer, aldus de politie.

Er waren in 2025 in totaal 2.674.702 unieke incidenten waarbij de politie in actie kwam. Bij ruim 25.000 gevallen daarvan paste de politie geweld toe. Dat is 0,95 procent van het totaal aantal door de politie behandelde voorvallen. „Daarbij gaat het veelal om situaties waarbij de politie een persoon onder controle moet brengen”, aldus het jaarverslag. In totaal werd 45.779 keer gebruikgemaakt van een geweldsmiddel. Bij bijna de helft van de geweldstoepassingen

in de periode 2022-2025 was volgens de politie sprake van een of meer aanhoudingen.

Volgens Corry van Breda, plaatsvervangend politiefchef in de eenheid Zeeland-West-Brabant en landelijk portefeuillehouder geweld, valt een deel van de stijging van het gebruik van geweld door agenten te verklaren doordat hun werk „door groeiende maatschappelijke onrust en toenemende verharding steeds complexer is geworden”. Bij demonstraties ziet de politie „een heel naar samenspel van groepen”, aldus Van Breda. „En steeds vaker zie je dat er bij een demonstratie ook mensen verschijnen die er alleen maar op uit zijn om te rellen of rotzooi te trappen.”

212 keer gericht geschoten

In Nederland zijn 40.608 politieambtenaren bevoegd om een geweldsmiddel in te zetten. De middelen die in 2025 onder meer zijn toegepast zijn: traangas (5 keer), een diensthond (172 keer) en peperspray (767 keer). Het richten van een vuurwapen gebeurde vorig jaar 1.228 keer, 109 keer werd een waarschuwingsschot gelost en 212 keer is gericht geschoten. In 198 van die gevallen was het doel het doden van een agressief dier (negen maal) of een ernstig gewond dier.

Het meest toegenomen is het gebruik van de uitschuifbare wapenstok: dat steeg van 1.574 maal in 2022 naar 1.843 in 2025. Politiegeweld nam het meeste toe bij de poli-

tieeenheid in Rotterdam. Het aantal incidenten steeg daar van 1.924 in 2022 naar 3.064 vorig jaar. Volgens Van Breda is dat een gevolg van een nieuwe, meer precieze registratie.

In 2025 is door politiefchefs in 369 gevallen geoordeeld dat het geweld van een agent niet voldeed aan de eisen van vakmanschap. In vijftien gevallen heeft dit geleid tot een disciplinaire maatregel, variërend van een berisping en het inhouden van verlof of salaris tot een voorwaardelijk ontslag.

„Het geweld door agenten is nooit een doel op zich. [Maar] als mensen na drie keer waarschuwen nog niet doen wat wij nodig achten, dan moeten we dat kunnen afdwingen”, zegt Van Breda.

De Indiase premier **Narendra Modi** met de Russische president **Vladimir Poetin** afgelopen winter in New Delhi. FOTO ELKE SCHOLLIERS/GETTY IMAGES

BEZOEK MODI

India wil vrienden zijn met iedereen. Wat komt Modi in Nederland doen?

De 75-jarige Indiase premier Narendra Modi bezoekt Nederland voor het eerst sinds 2017. Wat staat er op het spel?

Merel Thie en Kees Versteegh

AMSTERDAM/MUMBAI

Eigenlijk zou de Indiase premier Modi al een jaar geleden Nederland bezoeken. Maar in mei 2025 escaleerden spanningen met buurland Pakistan. Vier dagen lang bestookten zij elkaar met drones, gevechtsvliegtuigen en andere wapens. Het bezoek werd daarom daags voor aanvang afgelast. Het viel weinig mensen op, omdat over bezoeken van Modi vooraf doorgaans nauwelijks wordt gecommuniceerd.

Formeel werd ook nu pas kort tevoren (maandag) bekendgemaakt dat hij vrijdag arriveert. Zaterdag tekent hij met premier Rob Jetten een overeenkomst voor meer samenwerking op technologisch, economisch, milieu- en zelfs defensiegebied. Modi, die ook vier andere landen aandoet, komt langer naar Nederland dan in 2017 toen hij niet meer dan een halve dag vrijmaakte voor een bezoek.

De Indiase premier reist van de VAE naar Nederland en daarna via Noorwegen en Zweden, waar hij de *Nordic Summit* bijwoont, naar Italië. Daar bezoekt hij de Italiaanse premier Meloni met wie hij een goede band heeft – ze hebben zelfs een gezamenlijke bijnaam: Me-

Modi. Naar verwachting zal daar gesproken worden over IMEC, een voorgenomen handelsverbinding tussen India en Europa vanuit Mumbai via Saoedi-Arabië en Israël. Diverse Zuid-Europese landen willen graag de aankomsthaven zijn voor deze handelsroute.

Ironisch genoeg werd het bezoek aan Nederland bekendgemaakt op de dag dat Modi Indiërs vroeg komend jaar niet naar het buitenland te reizen voor een vakantie of een huwelijksviering. India lijdt onder de gevolgen van de oorlog in het Midden-Oosten die de brandstofprijzen heeft opgestuwd. Daarnaast is er geen plek op de wereld moeier dan India, vindt Modi.

Ruim dertig partnerschappen

Het tekent het zelfbewustzijn van het land met 1,4 miljard inwoners dat de laatste decennia al meer dan dertig ‘strategische partnerschappen’ afsloot. India slaagt erin relaties te onderhouden met landen die elkaar niet kunnen verdragen. Rusland was een van de eersten met wie het een partnerschap aanging in 2000. Daaruit kwamen de inmiddels omstreeden leveranties van goedkope olie aan India voort. Ook hielp Moskou India met ruimtevaarttechnologie. Mede daarvoor kon India een aantal belang-

rijke successen boeken zoals missies naar Mars en de maan. Na het partnerschap met Frankrijk in 1998 volgden omvangrijke wapenleveranties aan India met tientallen Rafale-gevechtsvliegtuigen.

Vooral de Russische olieleveranties aan India zijn president Trump een doorn in het oog omdat hij vindt dat de oorlog in Oekraïne er financieel mee mogelijk wordt gemaakt. Trump strafte India vorig

Na VK heeft Nederland in Europa de grootste hindoe-gemeenschap

jaar door het extra hoge heffingen op te leggen. Toch houdt India vast aan het beleid om ‘vrienden met iedereen te zijn’. Het beseft dat het nog steeds een gewild alternatief is in Azië voor handel met China.

Met 1,4 miljard potentiële commenten en een rap groeiende middenklasse is het zo'n interessante markt, dat handelspartners zich niet laten weerhouden door de vaststelling van Human Rights Watch dat ook in 2025 in India sprake was van „toenemende demoralisering van moslims en rege-

ringscritici” onder Modi's regering van de hindoenaationalistische BJP. Dat gold ook voor de EU. Die werd het in januari eens met India over vergaande verlagingen van importheffingen in wat door voorzitter Ursula von der Leyen van de Europese Commissie werd omschreven als „de moeder van alle deals”.

Meer microchips met NL-hulp

Voor India is de Nederlandse voortrekkersrol op het gebied van halfgeleiders interessant. De verwachting is dat vooral chipmachinemaker ASML zal profiteren van de overeenkomst die Modi en Jetten zaterdag zullen ondertekenen. Het bedrijf werkt nu al samen met Indiase bedrijven om de productie van microchips te stimuleren. De Indiase ambassadeur Kumar Tuhin zegt daarover tegen NRC: „India was tot een aantal jaren geleden langzaam bij het produceren van halfgeleiders. Nederland is juist sterk op dit gebied.”

Verder willen beide landen samenwerken op het gebied van groene waterstof als duurzame energiebron. Nederlandse onderzoekscentra die zich hierop richten, zijn onder meer te vinden bij de universiteiten van Groningen en Delft. Ook meer defensiesamenwerking ligt op tafel.

Maar er is ook nog een horde te nemen. Premier Jetten gaat de zaak van het ontvoerde meisje Insiya aan de orde stellen bij Modi. Het destijds tweejarige meisje werd in september 2016 door haar vader ontvoerd en verblijft in India. Gesprekken leverden tot nu toe niets op. Daarover is ook bij het kabinet „frustratie”, erkende minister Tom Berendsen (Buitenlandse Zaken, CDA) in de Tweede Kamer. Dilan Yesilgöz merkte als vervanger van Jetten op dat Nederland graag zaken wil doen met India, „maar er hoort wel bij dat we ook tot een oplossing komen voor Insiya”.

Ook het koningspaar heeft eerder laten merken zich het lot van het ontvoerde meisje aan te trekken. Zij ontvingen Modi zaterdag. Daarna ontmoet hij ceo's van het Nederlandse bedrijfsleven. Ook op zaterdag is hij bij een feestelijke bijeenkomst met leden van de Indiase gemeenschap, die sterk is gegroeid in het laatste decennium. In 2014 telde het CBS 27.000 Indiërs in Nederland, in 2024 was dat meer dan verdrievoudigd, naar ruim 89.000 mensen. Door de komst van circa 150.000 Surinaamse hindoes in de jaren 80 en de recente groei van de Indiase gemeenschap, heeft Nederland de grootste hindoe-gemeenschap in Europa na het VK.

Advertentie

Stel je vragen aan onze correspondenten!

NRC
CORRESPONDENTEN-
AVOND

Koop nu je tickets op nrc.nl/correspondentenavond

Dinsdag 2 juni
Pakhuis de Zwijger

Eens in de twee jaar komen de ruim twintig correspondenten van NRC tegelijk naar Nederland. Ter gelegenheid hiervan organiseert NRC een bijzonder programma in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam. Wil je weten hoe onze correspondenten verslag doen over landen waar journalisten niet welkom zijn? En hoe je als journalist opereert in een wereld die bol staat van de desinformatie? Stel je vragen aan onze correspondenten.

nrc

INTERVIEW **MÁTÉ SZALAI** GOLFSTATENEXPERT

'Emiraten zijn Israëls Trojaanse paard in de Arabische wereld'

Zowel Saoedi-Arabië als de Verenigde Arabische Emiraten hebben mogelijk meegedaan aan de bombardementen op Iran, zo werd deze week bekend. De Emiraten geven daarmee niet alleen een waarschuwing af aan Iran, maar ook aan de Verenigde Staten.

Irith Fuks en Derk Walter

WASSENAAR

De aanvallen op Iran kwamen niet alleen uit Washington en Tel Aviv. Uit verschillende mediaberichten bleek de afgelopen dagen dat twee Golfstaten ook Iran bombardeerden. *The Wall Street Journal* schreef over directe aanvallen op Iran door de Verenigde Arabische Emiraten, persbureau Reuters over bombardementen door Saoedi-Arabië. Vooral de Emiraten hebben de samenwerking met Israël gezocht. Woensdag meldde *The Wall Street Journal* dat David Barnea, het hoofd van de Israëlische inlichtingendienst Mossad, het land twee keer in het geheim heeft bezocht om de oorlogsinspanningen te coördineren. Geen van beide landen heeft de berichten bevestigd.

Máté Szalai, Golfstatenexpert van Instituut Clingendael, ziet de aanvallen als teken dat de Emiraten definitief hun eigen koers varen.

Wat zegt het dat zowel Saoedi-Arabië als de Verenigde Arabische Emiraten aanvallen op Iran hebben uitgevoerd?

„Voor beide landen gaat het om afschrikking van Iran: de boodschap dat ze militair kunnen reageren als ze worden aangevallen. Maar er zijn belangrijke verschillen.

„De Saoediërs sloegen al in maart terug, toen de oorlog nog in volle gang was. In 2019 hadden de Houthis, bondgenoten in Jemen van Iran, al Saoedische olie-installaties getroffen met drones zonder dat Riad militair reageerde. Maar als je nooit reageert, geef je Iran het signaal dat het ongestraft kan doen wat het wil. Daarom wilde Saoedi-Arabië nu wel van zich afbijten.

„Bij de Emiraten was de timing opvallend: ze sloegen vlak na het staakt-het-vuren toe. De Emiraten willen zegenschap over het einde van de oorlog - als de Verenigde Staten een deal sluiten met Teheran, willen zij niet dat hun belangen daarbij worden opgeofferd. Door ná het staakt-het-vuren aan

De Emiraten zien Saoedische dominantie in de regio als strijdig met hun belangen

te vallen, lieten ze aan Washington zien dat ze een eigen agenda voeren.”

Onderlinge rivaliteit

Tussen de twee Golfstaten heerst al jaren onderlinge rivaliteit. Zo steunen ze tegenovergestelde partijen in de burgeroorlog in Jemen. Eind vorig jaar liep dat conflict zo hoog op dat de Saoedische luchtmacht een Emiratisch wapentransport bombardeerde, waarna de Emiraten zich terugtrokken uit Jemen.

De Emiraten zijn de afgelopen twee decennia uitgegroeid tot een middelgrote mogendheid. Dat heeft hun zelfvertrouwen en ambities vergroot, zegt Szalai. „Ze zien de dominantie van Saoedi-Arabië in de regio als strijdig met hun belangen.”

Op welke terreinen botst dat?

„Beide landen proberen hun economieën diverser te maken, om niet langer afhankelijk te zijn van olie, en investeren daartoe in dezelfde sectoren: financiële diensten, AI, toerisme en

sport. Ze jagen op dezelfde investeerders en hetzelfde kapitaal.

„Daarnaast heeft Saoedi-Arabië altijd geprobeerd de Samenwerkingsraad van de Arabische Golfstaten te domineren, het handelsblok waar de twee landen in zitten samen met de andere landen aan de Perzische Golf: Koeweit, Bahrein, Qatar en Oman. De Saoediërs nemen vaak beslissingen en verkopen die vervolgens als het gezamenlijke standpunt, zonder de Emiraten of anderen echt te raadplegen. De frustratie daarover is inmiddels zo groot dat de Emiraten zouden overwegen om het handelsblok te verlaten. Eerder stapten ze al uit het oliekartel OPEC, mede uit frustratie over de dominante rol van Saoedi-Arabië.

„En dan is er de persoonlijke spanning tussen de kroonprins van Saoedi-Arabië, Mohammed bin Salman (ook wel MBS genoemd), en de emir van Abu Dhabi, Mohammed bin Zayed (MBZ). De emir was lange tijd de mentor van de kroonprins. Toen Bin Salman jonger was, introduceerde Bin Zayed hem bij de Amerikaanse politieke elite en deelde zijn netwerk met hem. Maar naarmate de kroonprins ambitieuzer werd, is de relatie verzuurd. In dit soort landen, waar macht zo geconcentreerd en gepersonaliseerd is, wegen persoonlijke verhoudingen zwaar.”

Deze week bevestigde de Amerikaanse ambassadeur in Israël, Mike Huckabee, dat Israël Iron Dome-luchtafweersystemen en personeel naar de Emiraten stuurde tijdens de oorlog. Is de toenadering van de Emiraten tot Israël een reactie op het conflict met Saoedi-Arabië?

„Die publieke toenadering begon al met het sluiten van de Abraham-akkoorden, in 2020. Door dat samenwerkingsverband met Israël aan te gaan, konden de Emiraten al politiek vrijer opereren, buiten Saoedische invloed. Die samenwerking biedt ook iets wat de Saoediërs niet kunnen bieden: toegang tot Israëlische defensietechnologie.”

Saoedische gevechtsvliegtuigen, in mei vorig jaar. FOTO BRIAN SNYDER/REUTERS

Wat kost hun dat?

„Hun imago in de regio. De Verenigde Arabische Emiraten worden steeds vaker gezien als het Trojaanse paard van Israël in de Arabische wereld. Israëlërs kunnen door de Abraham-akkoorden fysiek aanwezig zijn in Dubai, investeringen doen en overeenkomsten sluiten. Dat is veel Arabische landen een doorn in het oog.”

Maar de Emiraten lijken daar weinig last van te hebben.

„De Emiraten nemen een risico, maar zolang Dubai economisch aantrekkelijk blijft, blijven de investeerders komen. Bedrijven en staten vinden economische kansen doorgaans belangrijker dan geopolitieke bezwaren.

„Dat zie je ook bij de rol van de Emiraten in Soedan. Onder andere *The Economist* publiceerde uitgebreid over de steun die de Emiraten geven aan de RSF, de paramilitaire groep die beschuldigd wordt van genocide in Darfur. Maar dat vertaalt zich niet in maatregelen tegen de Emiraten.”

Hoe innig is de band tussen Israël en de Emiraten?

„Het is een pragmatisch samenwerkingsverband, meer gebouwd op gedeelde belangen dan op gedeelde waarden. Ik zou het nog geen alliantie noemen: dan denk je eerder aan een verband waarbij landen zich verplichten om elkaar te hulp schieten als de ander aangevallen wordt. Maar het is wel een van de belangrijkste bilaterale relaties die beide landen in de regio hebben.”

Kiezen de Emiraten dan definitief voor Israël boven de Golfstaten?

„Niet volledig. De economieën van de Emiraten en Saoedi-Arabië zijn diep verweven. Zo zijn de Emiraten de grootste buitenlandse investeerder in de Saoedische economie. Het is voor beide landen belangrijk om de relatie stabiel te houden, hoe gespannen die ook is.”

Máté Szalai.

ANALYSE **ULTIMATUM**

Sneller verhogen van de pensioenleeftijd is 'politiek dood'

De AOW-leeftijd sneller verhogen? De vakbonden zijn tegen en stelden het kabinet een ultimatum. In Den Haag spreekt men sindsdien weer over wat ooit de 'Bos-belasting' heette: laat ouderen meebetalen.

Marko de Haan en Eline Nugteren

DEN HAAG

Vakbondsleiders Hans Spekman (FNV), Hans van den Heuvel (CNV) en Nic van Holstein (VCP) leken ontspannen, maandag in het Haagse perscentrum Nieuwspoor. Maar hun boodschap aan het kabinet was stevig: schrap binnen twee weken het plan om de AOW-leeftijd versneld te verhogen en haal de bezuinigingen van WIA en WW van tafel. Pas dan komen wij praten met het kabinet.

En zo niet, dan volgen stakingen en demonstraties.

Minister Vijlbrief (Sociale Zaken en Werkgelegenheid, D66) denkt weer met de bonden in gesprek te komen, en stelt daartoe een brief op. Als Kamerleden hem erover bevragen, verwijst hij daar negentien keer naar. „Er komt dadelijk een brief die werkgevers en werknemers aan tafel zou moeten brengen.” Het voorstel moet in een paar weken af zijn.

Het ministerie is nu druk met het formuleren van die brief. Wat al wel vaststaat bij iedere betrokkene in Den Haag: versnelde verhoging van de AOW-leeftijd per 2033, wat de schatting op jaarbasis 2,7 miljard euro had moeten opleveren, is „politiek dood”. De coalitie denkt nu serieus na over een alternatief: fiscaliseren van de AOW. Nu wordt de AOW voor ruim de helft gefinancierd uit premies die alleen werkende 67-minners inleggen. De rest komt uit belastingen, waar gepensioneerden nu ook aan meebetalen. Dit aandeel wordt bij fiscalisering groter.

Levensverwachting

Vóór de Kamerkeuzingen verschenen talloze rapporten en adviezen op basis waarvan partijen hun programma's schreven. Met één gemene deler: doordat Nederland vergrijsd, dalen de kosten voor zorg en sociale zekerheid op. Een gezaghebbende groep experts en ambtenaren, Studiegroep Begrotingsruimte, noemde dit het eerste en belangrijkste dossier om aan te pakken.

Het minderheidskabinet nam dat advies ter harte en stelde in het coalitieakkoord voor de AOW-leeftijd versneld te verhogen. Nu is de afspraak met sociale partners dat de leeftijd waarop mensen AOW krijgen met acht maanden stijgt voor elk jaar dat de levensverwachting toeneemt. De coalitie wilde Nederlanders een jaar langer laten werken voor ieder jaar dat ze gemiddeld langer leven.

Dat ontstemde de vakbonden. Bij het pensioenakkoord van 2019 was het trager laten meestijgen van de AOW-leeftijd met de levensverwachting voorwaarde geweest in te stemmen met de hervorming van het pen-

sioenstelsel. Beide Kamers namen moties aan die het kabinetsplan naar de prullenbak verwezen. Nu komen er de harde eisen van de vakbonden bij, die niet alleen over de AOW gaan, maar ook over de bezuinigingen op de arbeidsgeschiktheids- en werkloosheidsuitkeringen (WIA en WW).

Politiek Den Haag denkt dat bij de vakbonden nog ruimte bestaat over WIA en WW in gesprek te gaan. In hun brief schrijven ze dat de plannen 'van tafel' moeten. Dat zou iets anders zijn dan volledig 'schrappen', met welke term over het AOW-plan wordt gesproken. „In de brief zit een duidelijke gelaagdheid in de redenering van de vakbeweging”, zei minister Vijlbrief dinsdag, in het debat met de Tweede Kamer. „Dat AOW-voorstel had jenooit moeten doen”, leest hij in het ultimatum, maar de vakbonden zien „ook het probleem met arbeidsgeschiktheid in Nederland”.

De coalitie denkt nu serieus na over een alternatief: fiscaliseren van de AOW

Voor het plan moet Vijlbrief met alternatieven komen. Een mogelijkheid is verdere fiscalisering van de AOW, eventueel gecombineerd met andere maatregelen. Dan gaan gepensioneerden stapsgewijs meer belasting betalen over hun inkomen.

Ook de Studiegroep Begrotingsruimte riep de coalitiepartijen bij herhaling op de AOW te fiscaliseren. AOW'ers, die nu geen premie voor die regulering afdragen en een lagere eerste belastingstap hebben dan werkenden, zouden dan meer belasting moeten betalen. De studiegroep adviseert hun eerste schijf met een procentpunt per jaar te verhogen, tot die even hoog is als voor werkenden. Dat duurt achttien jaar. „Zo worden de AOW-lasten gelijk verdeeld over de populatie”, schrijft de studiegroep.

Volgens de ambtenaren en experts

kan dit vanaf 2040 ruim 5 miljard opleveren. Omdat vooral rijkere ouderen meer betalen, raakt het direct aan de achterban van partijen als VVD, CDA en deels D66. Een andere gevoeligheid: fiscalisering werkt nivellerend, omdat vooral ouderen met hogere aanvullende pensioenen daardoor meer belasting gaan betalen. Voor links zou het minder lastig zijn, is de inschatting.

Het is niet gezegd dat bonden en oppositiepartijen daarmee zomaar akkoord gaan. De fiscalisering van de AOW is politiek bijna net zo explosief als de hypotheekrenteaftrek. Aan een deal over fiscalisering kunnen flinke stakingsacties voorafgaan. De oppositie en vakbonden hebben, met dit minderheidskabinet dat graag met bonden en werkgevers afspraken wil maken, een sterkere onderhandelingspositie dan ze jaren hebben gehad.

In 2006 wilde Wouter Bos van (toen) de PvdA gepensioneerden meer laten meebetalen aan de AOW. Het CDA was tegen die „Bos-belasting” waardoor ouderen „de klos” zouden zijn. Toen zij met de CU in het kabinet-Balkenende IV (2007-2010) belandden, eindigde het dispuut na veel politiek theater met een veel mildere vorm van fiscalisering, gecombineerd met stimuleringsmaatregelen om langer door te werken.

De coalitie heeft nog andere mogelijkheden, zoals beperking van belastingvoordelen als de seniorenkorting, of verlaging van uitkeringen door ontkoppeling ervan van het minimumloon. Deze opties zijn nog ingrijpend, ze zijn direct merkbaar in de portemonnee van ouderen.

Het is ook een optie niets met de AOW te doen. De coalitie zou het benodigde geld ook bij vermogens of uit vermogensoverdrachten kunnen halen, zoals het CPB en andere experts al aangaven. De vakbonden hebben er ook op gewezen. Vooral nog kijkt de coalitie naar mogelijkheden binnen de AOW. Het wachten is nu op de brief van Vijlbrief.

Hans Vijlbrief, minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, tijdens het wettelijke vragenuur in de Tweede Kamer. FOTO ROBIN VAN LONKHUIJSEN/ANP

Iraanse aanvallen op olie-installaties in Saoedi-Arabië (links) en de Verenigde Arabische Emiraten, achtereenvolgens in april en mei. FOTO'S REUTERS

VERVOER

‘Rechten treinreizigers moeten beter’

Wie een samengestelde treinreis naar het buitenland boekt, is hulpeloos bij vertraging. Brussel wil rechten van de reizigers verbeteren.

Jan Benjamin

AMSTERDAM

De Europese Commissie wil internationaal treinreizen in de EU sterk versimpelen. Onder het motto ‘één reis, één ticket, volledige rechten’ presenteerde ze dinsdag allerlei plannen ervoor. Die voorstellen gaan nu naar het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie. Het dagelijks bestuur probeert al langer grensoverschrijdend railvervoer te stimuleren. Kernpunt is het ‘enkelvoudige ticket’: reizigers moeten complexe reizen, met overstappen in meer landen, in een keer kunnen boeken, bij diverse vervoerders.

Boeken van een internationale treinreis is nu vaak een versnipperde en onzekere ervaring. Wie een treinreis inkoop door de onderdelen ervan bij diverse maatschappijen te kopen en dan een aansluiting mist, verliest niet zelden zijn recht op assistentie. In het jongste voorstel worden spoorwegaansluitingen verplicht deze gecombineerde reizen als één ticket aan te bieden. Mis je een aansluiting, dan geniet je voortaan volledige bescherming over de gehele route, inclusief recht op omboeking, maaltijden en hotelovernachtingen als er tijdens de reis iets misgaat.

De Commissie wil strikte regels invoeren voor dominante spelers. Nationale spoorwegaansluitingen met een marktaandeel van meer dan 50 procent – zoals NS, Deutsche Bahn en SNCF – moeten voortaan ook kaartjes van concurrenten op hun boekingsplatforms aanbieden. Alle platforms moeten die reizen neutraal en transparant weergeven, niet verstopt in een hoekje van de website. Reizigers moeten tickets kunnen sorteren op prijs, reistijd of uitstoot van broeikasgassen.

De Europese Commissie wil internationaal treinreizen in de EU sterk versimpelen. Onder het motto ‘één reis, één ticket, volledige rechten’ presenteerde ze dinsdag allerlei plannen ervoor. Die voorstellen gaan nu naar het Europees Parlement en de Raad van de Europese Unie. Het dagelijks bestuur probeert al langer grensoverschrijdend railvervoer te stimuleren. Kernpunt is het ‘enkelvoudige ticket’: reizigers moeten complexe reizen, met overstappen in meer landen, in een keer kunnen boeken, bij diverse vervoerders.

Trein versus vliegtuig

De nieuwe lansen zijn geïnspireerd op de luchtvaart. Vliegtuigpassagiers in de EU zijn redelijk goed beschermd bij annulering en vertraging – al waarschuwen consumentenorganisaties dat passagiersrechten juist onder druk raken.

Compensatie bij vertraging in de

Een ICE van Deutsche Bahn in Berlijn. De Europese Commissie wil dat het Duitse spoorbedrijf ook tickets van concurrenten aanbiedt. FOTO DPA

luchtvaart is vrij goed geregeld: passagiers hebben bij meer dan drie uur oponthoud recht op 250 tot 600 euro, afhankelijk van de vliegafstand. Op het spoor blijft de compensatie gebaseerd op een percentage van de ticketprijs: 25 procent bij een tot twee uur vertraging, 50 procent bij meer dan twee uur. Die restitutie valt vaak lager uit dan in de luchtvaart.

In de luchtvaart woedt een felle strijd over de compensatieregeling. Het Europees Parlement wil die handhaven vanaf drie uur vertraging, lidstaten en luchtvaartmaatschappijen lobbyen voor een verhoging naar vijf of zelfs negen uur. Volgens experts zou dat tot driekwart van de huidige verdragingsclaims doen verdwijnen.

De Commissie wil dat treinreizi-

gers recht op ‘zelf-omboeking’ krijgen: als het ov-bedrijf bij uitval of vertraging niet binnen 100 minuten met een oplossing komt, mogen ze zelf een alternatief ticket boeken en de kosten declareren. In de luchtvaart is zo’n recht al lange tijd onderwerp van debat; sommige voorstellen willen een drempe van 12 uur.

Voor passagiers met een beperking blijft vliegen een uitdaging. Bij bijna zeven op de tien van hen ervaren barrières door problemen als kapotte rolstoelen of vage regels over assistentiehonden. De plannen voor het spoor beogen striktere handhaving van regels voor assistentie en verkorting van de aanvangstijd voor hulp.

Tegelijkertijd introduceert de Europese Commissie in haar plannen voor het spoor een omstreden element uit de luchtvaart: de overmacht-clausule (force majeure). Net als luchtvaartmaatschappijen hoeven spoorbedrijven bij problemen waaraan ze niets kunnen doen – extreme weersomstandigheden, natuurrampen – geen compensatie meer te betalen. Die maatregel krijgt kritiek van de Europese consumentenbond BEUC, omdat de vergoedingen op het spoor al zoveel lager zijn.

Heerlenaren brengen hun stem voor de raadsverkiezingen uit. FOTO JEAN-PIERRE GEUSENS/ANP

EMANCIPATIE

Dit is het nieuwe college in Heerlen: man, man, man, man, man, man en een man

In Heerlen werd wel gesproken over vrouwelijke wethouders, maar zonder resultaat.

Paul van der Steen

HEERLEN

Vijftien vrouwen en mannen, plus een hond, demonstrenen op een grijze woensdagochtend voor het stadhuis van Heerlen. In hun handen houden ze geplastificeerde protestbordjes met het opschrift ‘Meer vrouwen in het college!!!’

Geen van de aanwezigen is een ervaren demonstrant. Ook initiatiefneemster Elvira Meyers-Smeets niet. „Ik word over zes weken 77, maar dit is de eerste keer. Ik dacht als niemand actie onderneemt, dan moet ik het maar doen.”

Op de zaterdag ervoor nam ze de beslissing: „Toen Heerlen nog een boerendorp was, en later ook in de mijnstad Heerlen, vormden mannen en vrouwen een team. Mijn opa was kleermaker, maar mijn oma naaide de zomen. Mijn echtgenoot en ik vormen ook een team. Hoe kan het dan dat anno 2026 deze gemeente met meer vrouwelijke dan mannelijke inwoners een college krijgt met zes mannelijke wethouders en met ook nog eens een man als burgemeester?”

‘Niet heel sexy’

Na de gemeenteraadsverkiezingen van dit voorjaar is op veel plekken de collegevorming in volle gang. Maar nu al - 107 jaar na het aantreden van de eerste vrouwelijke wethouders in Nederland - is te zien dat er colleges aantreden met alleen maar mannelijke wethouders: bijvoorbeeld in gemeentes als

Hulst, Hillegom en Roermond.

Ook de vorige periode begon in Heerlen (bijna 88.000 inwoners) met een mannelijke wethoudersploeg. Er kwam één vrouw bij door een tussentijdse wisseling. „De cijfers en redenen worden niet heel goed onderzocht”, ziet Liza Mügge, hoogleraar politiek van diversiteit aan de UvA. „Lokale democratie wordt niet sexy gevonden.”

De situatie laat zich volgens haar behoorlijk goed vergelijken met die op andere niveaus. „Ook in de gemeentepolitiek is de man vaak de maat der dingen. Bij het vaststellen van vergadertijden, het zoeken van kandidaten voor de raad, het vragen van mensen. Bij het zoeken naar wethouders draait het daarom vaak uit op de ‘veilige’ opties.”

Als niemand actie onderneemt, dan moet ik het maar doen

Elvira Meyers-Smeets
initiatiefneemster protestactie

Bij de afgelopen raadsverkiezingen was 32 procent van de kandidaten vrouw. Onder meer door voorkeurstemmen is het aandeel in de plaatselijke volksvertegenwoordiging iets hoger: 36 procent. „Daar zit natuurlijk al een deel van het probleem”, stelt Mügge. „Het kleine aandeel vrouwelijke wethouders werkt weer door in het aantal vrouwelijke burgemeesters, omdat velen eerst wethouder waren.”

Hannie Heine, fractievoorzitter van de grootste oppositiepartij in Heerlen, het CDA, heeft in 28 jaar raadslidmaatschap tal van volks-

vertegenwoordigingen en colleges gezien. „We hebben in Heerlen weleens minder vrouwelijke raadsleden gehad dan nu, maar ook weleens meer.” Ze vindt niet dat een college van B en W per se evenveel mannen als vrouwen hoeft te tellen. „Kenniss en inhoud moeten het belangrijkste zijn. Nu treden, bij de SP en de Partij Hoensbroeks Belang bijvoorbeeld, heel veel mannen met weinig bestuurlijke ervaring aan terwijl er wel kundige vrouwen zijn.”

Theo de Groot, lijsttrekker en een van de beoogde wethouders van de Ouderen Partij Heerlen (OPH): „Wij hadden als tweede kandidaat-wethouder een vrouw, maar die bedacht zich en haakte toen af. Twee kleine coalitiepartijen van vergelijkbare grootte mochten samen één wethouder leveren. Een man en een vrouw waren in de race. Ze waren even geschikt. We hadden een vrouw kunnen kiezen. Maar we hebben objectieerbare criteria gebruikt: welke partij had in absolute aantallen de meeste stemmen en gaf in de vorige periode de meeste gedoogsteun? Toen werd het de man.”

Hoogleraar Mügge vindt dat er meerdere instrumenten moeten worden ingezet om het aandeel van vrouwen te vergroten. „Binnenlandse Zaken heeft voor dat doel een oriëntatieprogramma voor burgemeesters ‘van buiten’ geïntroduceerd. Dat helpt al. In sommige andere landen bestaan er quota en sancties voor partijen met te weinig vrouwen. Het is in elk geval zaak om automatismen te doorbreken en om het onderwerp levend te houden. Als er even een stijgende lijn is te zien, zakt de aandacht vaak alweer in. Want, wordt dan gedacht, het gaat toch goed?”

nrc webwinkel

Adviesprijs
fabrikant 59,90
49,98

HEAT IT®
Dé oplossing tegen jeuk en pijn bij insectenbeten

- › Veilig en betrouwbaar. Ook speciale kindermodus
- › Werkt met een simpele app op je smartphone
- › Solide & compact, altijd bij de hand

Verlicht jeuk en pijn snel met *heat it*®: een chemievrije methode die de huid kort verwarmt tot 52 °C. Met 12 standen geschikt voor het hele gezin. Plug in via je smartphone, open de app en behandel direct de beet – vaak merk je binnen seconden al verlichting. Gemaakt in Duitsland en wereldwijd al 1,6 miljoen keer verkocht. Deze aanbieding bevat 2 x *heat it*®, handig voor onderweg of als zomers cadeau.

Gebruikers beoordelen *heat it*® gemiddeld met een 4,8 uit 5 sterren.

Per set van 2 stuks

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/insect

Advertentie

nrc webwinkel

Adviesprijs
fabrikant 299,-
199,-

Exclusief
bij NRC

DROOG
Shadylace parasol

- › Bootst het schaduw effect van een bladerdak na
- › Ontwerp van Chris Kabel
- › Diameter van 245 cm en maximale hoogte van 235 cm

De Shadylace is een parasol die door de open kantachtige structuur het schaduw effect van een bladerdak nabootst. Onder deze parasol zit je niet in de felle zon op het heetst van de dag en ook niet in de volledige schaduw omdat plukjes zonlicht nog kunnen doordringen. Het ontwerp uit 2004 van Chris Kabel voor het Nederlandse designconcept Droog is daardoor niet alleen functioneel maar ook esthetisch onderscheidend.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/droog

Groot denken, grenzeloos resultaat

Kavango-Zambezi is een transnationaal Afrikaans natuurgebied. Je vindt er tegenwoordig leeuwen, cheeta's en de grootste populatie savanneolifanten. Het **Wereld Natuur Fonds** ontving samen met zijn Afrikaanse partners € 16,9 miljoen om dit landschap te herstellen. Samen voor meer natuur, ook dat is **The Power of Postcodes**.

PL
**POSTCODE
LOTERIJ**

Lees meer

NECROLOGIE **THEO VAN BOVEN (1934-2026)** MENSENRECHTENJURIST

Voorvechter van mensenrechten was 'voor de duvel niet bang'

Hoogleraar internationaal recht was de stuwende kracht achter een nieuw middel tegen mensenrechtenschendingen.

Floris van Straaten

AMSTERDAM

Respect voor mensenrechten lijkt in veel landen, ook in het Westen, de laatste jaren steeds meer te verdampen. Theo van Boven, die wel 'Mr Human Rights' werd genoemd, zag die ontwikkelingen met lede ogen aan. „Hij was daar bedroefd over maar bleef tegelijk volhouden: het kan en moet anders”, vertelt Cees Flinterman, jarenlang een collega-hoogleraar aan de Universiteit van Maastricht.

Als er iemand is geweest die zich zijn hele werkzame leven voor de rechten van de mens heeft ingezet, was het wel de vorig weekend op 91-jarige leeftijd overleden Theo van Boven. Vooral tussen 1977 en 1982, als directeur van de afdeling mensenrechten van de Verenigde Naties in Genève, was hij de stuwende kracht achter een nieuw instrumentarium waarmee de VN schendingen van de mensenrechten kon aanpakken.

Veel meer dan zijn voorgangers was Van Boven bereid zijn nek uit te steken voor met name de slachtoffers van mensenrechtenschendingen. „Hij heeft op dat vlak echt baanbrekend werk verricht”, zegt Daan Bronkhorst, die als Amnesty-medewerker veel contact had met Van Boven. „Hij was een kundig diplomaat maar hij was ook voor de duvel niet bang. Ik ken niemand die zo stijfkoppig was als het ging om het vinden van gerechtigheid voor slachtoffers.”

Volgens Hans Thoelen, die veel met Van Boven in Genève optrok toen hij daar zelf zat voor de International Commission of Jurists en hem bewonderde, week de VN-mensenrechtendirecteur ook uiterlijk nogal af van de gemiddelde, onberispelijk geklede diplomaat. „Hij maakte vaak meer de indruk van een activist, met zijn wat sjoefele kleding en vaak uit de broek hangende overhemden, met zijn anti-Apartheidspeldje op.”

Lijden aan de wereld

Van Boven introduceerde onder meer het nieuwe concept van VN-onderzoeksmismissies. Die bezochten aanvankelijk vooral Latijns-Amerika, waar destijds nog veel dictatoriale regimes heersten die zich op grote schaal van martelingen en 'verdwijningen' van tegenstanders bedienden. Bij de eerste missie in Chili in 1978 zocht Van Boven actief contact met slachtoffers.

Na een gesprek met de geïrriteerde Chileense leider Augusto Pinochet dwong hij een bezoek af aan een berucht martelcentrum.

Theo van Boven (hier in 1997) week met zijn wat sjoefele kleding ook uiterlijk nogal af van de gemiddelde, onberispelijk geklede diplomaat. FOTO VINCENT MENTZEL

„Een slachtoffer wees waar de trap moest zijn waar hij in water werd gedompeld, waarna elektrische schokken door zijn geslachtsdelen werden gevoerd”, herinnerde Van Boven zich later. „En hij herkende de bank waar hij, geboeid en geblinddoekt, gedwongen werd zijn eigen uitwerpselen op te eten.”

Ook zette hij zich in voor de slachtoffers van de Argentijnse junta. Zo kwam hij in contact met de Dwaze Moeders uit Argentinië, die opheldering eisten over het lot van verdwenen familie. Hij aarzelde niet - en ook dat was een no-

vum voor zo'n hoge VN-functionaris - landen die de mensenrechten met voeten traden openlijk te noemen. Dit was tegen het zere been van regimes als die in Chili, Argentinië en Brazilië, die de VN zoveel mogelijk tegenwerkten.

„Vooral in Latijns-Amerika zijn veel mensen nog geweldig dankbaar dat ze iemand vonden die bereid was hun lijden onder dictatoriale regimes aan de wereld kenbaar te maken”, aldus Flinterman.

Begin jaren 80 kregen deze regimes echter steun van de nieuwe conservatieve Amerikaanse rege-

ring Reagan, die zich veel minder om mensenrechten bekommerde dan zijn voorganger Carter. In 1982 werd Van Boven na een toespraak, waarin hij met name Guatemala aan de schandpaal had genageld, door VN-secretaris-generaal Perez de Cuellar zonder pardon aan de kant geschoven. Mede onder Amerikaanse druk, naar later bleek.

Theo van Boven werd geboren in 1934 in Voorburg in een gereformeerd gezin. Hoewel de oorlogstijd indruk op hem maakte, vormde die naar eigen zeggen geen doorslaggevend motief om rechten te gaan

studeren of zich op mensenrechten toe te leggen. Wel maakte de rasdiscriminatie in de zuidelijke Verenigde Staten, waar hij ook een jaar studeerde, veel indruk op hem. Na zijn rechtenstudie ging hij in 1960 als diplomaat aan de slag bij Buitenlandse Zaken.

Daar kreeg hij de nog tamelijk prille mensenrechtenportefeuille toegeschoven. Het thema sprak hem aan en hij begon tevens met een proefschrift over vrijheid van godsdienst. Dat mondde uit in een parttime aanstelling als lector mensenrechten aan de Universiteit van Amsterdam, destijds de eerste in Nederland. In de jaren zeventig volgde zijn verhuizing naar Genève, eerst als Nederlands vertegenwoordiger bij de Commissie Mensenrechten van de VN, later als directeur van de mensenrechtenafdeling.

Zijn ontslag in Genève kwam hard aan. Hij was weliswaar niet iemand die veel met zijn persoonlijke gevoelens te koop liep, maar zijn vrienden en collega's merkten dat het hem altijd hoog bleef zitten. Ook de reactie van het ministerie van Buitenlandse Zaken stelde hem teleur. Het ministerie zou hem vervolgens slechts een ondergeschikte post als consul in het toenmalige Birma hebben aangeboden. Thoelen: „Hij was daar wel een beetje door beledigd.”

Als iemand zich alleen om zichzelf bekommert, is dat geestelijke armoede

Theo van Boven in 2023

Maar Van Boven was er de man niet naar om bij de pakken neer te gaan zitten, ook al zou hij voortaan internationaal minder invloed kunnen uitoefenen. In plaats daarvan werd hij hoogleraar aan de net opgerichte rechtenfaculteit van de Universiteit van Maastricht. Daar inspireerde hij volgens Flinterman zijn collega's en studenten nog enige decennia met zijn niet aflatende inzet en enthousiasme voor mensenrechten.

Intussen bleef hij van tijd tot tijd ook gevoelige opdrachten voor de VN uitvoeren, onder meer als speciale rapporteur over martelingen (2001-2004), een van de VN-mechanismen die hijzelf indertijd in Genève had helpen opzetten. Ook was hij enige tijd griffier bij het Joegoslavië-tribunaal en onderhandelde hij namens Nederland mee bij de oprichting van het Internationaal Strafhof.

Bij al die activiteiten bleef hij hulp aan de medemens, vooral de lijdende medemens, als een plicht beschouwen. Of zoals hij het zelf in 2023 verwoordde: „Als de gemiddelde persoon zich alleen maar om hem- of haarzelf bekommert, is dat een wereld van geestelijke armoede.”

ONTCIJFERD

Opvallende getallen en verhelderende visualisaties: in *Ontcijferd* kijkt NRC door een databril naar de wereld om ons heen.

Gezondere kinderen? Investeer dan in de toekomstige ouders

De eerste duizend dagen zijn cruciaal voor de rest van een mensenleven. Investeren in een kansrijke start levert meer op dan investeringen in een later stadium. Hoe? „Neem oorzaken van stress weg” in een gezin.

Door **Roos Liefing** en **Pepijn Barnard**

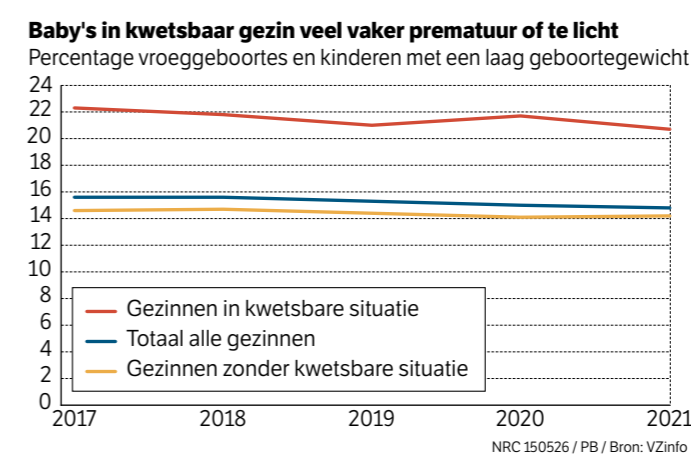
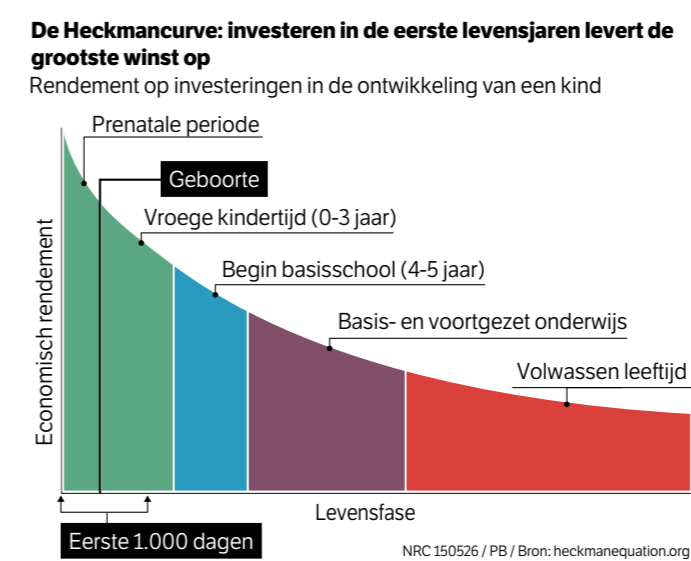
Wil je echt iets doen aan de kansongelijkheid in Nederland? Begin dan zo vroeg mogelijk met investeren. Dat is de boodschap van het Nederlandse Heckman Consortium, eind april 2026 opgericht. Deze samenwerking van hogescholen en universiteiten gaat onderzoeken hoeveel mensenrechten aan de Universiteit van Amsterdam, destijds de eerste in Nederland. In de jaren zeventig volgde zijn verhuizing naar Genève, eerst als Nederlands vertegenwoordiger bij de Commissie Mensenrechten van de VN, later als directeur van de mensenrechtenafdeling.

„Ik voorspel dat de kosteneffectiviteit ook in Nederland enorm groot is”, zegt Eric Steegers, hoogleraar en afdelingshoofd verloskunde en gynaecologie van het Erasmus MC. Hij is initiatiefnemer van het publiek-private partnerschap Kansrijke Start, waaronder het Heckman Consortium valt.

De drie grootste problemen bij een zwangerschap zijn babysterfte, vroeggeboorte en een te laag geboortegewicht. „We weten nu dat deze problemen een relatie hebben met het leven in armoede en achterstand”, zegt Steegers. Lang werd gedacht dat alleen medische risicofactoren meespeelden. „We zijn heel goed in de zorg die we leveren. Maar daarna sturen we mensen weer terug naar dezelfde ziekmakende omgeving.”

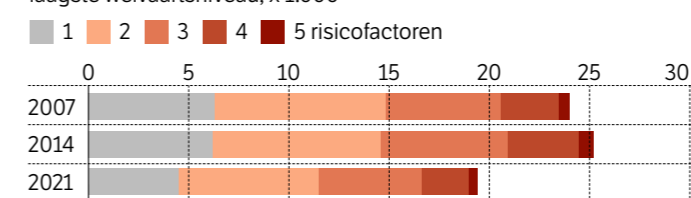
Als je vroeg investeert, zie je verbetering in de gezondheid van kinderen en in de schoolprestaties, minder verval in armoede, minder verval in criminaliteit en betere productiviteit. „Dit is een maatschappelijk thema. Het gaat niet alleen over gezondheidszorg, ook over armoedebestrijding en wonen.” Steegers roept daarom op tot een samenwerkingsverband van ministeries, gemeenten, bedrijven, banken en kennisorganisaties, verenigd in de Maatschappelijke Alliantie Kansrijke Start.

Een geboren kind groeit niet goed als het via de placenta te weinig voedingsstoffen binnenkrijgt. De organen en het brein passen zich daarop aan. Deze kinderen krijgen een hoge bloeddruk, hoger vet- of cholesterolpercentage. Ze hebben ook vaker minder goede schoolprestaties en slechtere kansen op de arbeidsmarkt.

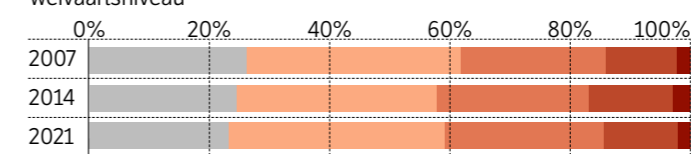
Minder baby's geboren in de armste gezinnen...

Aantal baby's naar geboortear in de bevolkingsgroep met het laagste welvaartsniveau, x 1.000

... maar relatief vaker stapeling van risicofactoren*

Stapeling van de risicofactoren binnen de groep in het laagste welvaartsniveau

*Risicofactoren: laag welvaartsniveau, laag opleidingsniveau, weinig arbeidsparticipatie, éénoudergezinnen en de problemen met de mentale gezondheid van de ouders

Toxische stress is het centrale thema, ziet Steegers. Dit ontstaat bij een opeenstapeling van problemen. Het gaat bijvoorbeeld om mensen met schulden, ongezonde leefstijl, die wonen in slechte woningen in een wijk met veel onveiligheid.

Het CBS onderzocht welk deel van de kinderen opgroeide in eenoudergezinnen of gezinnen met andere risicofactoren: laag welvaartsniveau, laag opleidingsniveau, weinig arbeidsparticipatie, problemen met de mentale gezondheid van de ou-

ders. Hieruit blijkt dat het percentage dat opgroeit in een gezin met twee of meer risicofactoren, tussen 2007 en 2021 daalde van 15,6 naar 13,1 procent.

Maar voor kinderen in gezinnen met de laagste welvaart, is de situatie verslechterd. Steegers benadrukt dat niet de mensen zelf kwetsbaar zijn: „Zij zijn juist heel sterk. Maar het zijn mensen die moeten leven in een kwetsbare omgeving. Ze zijn vaak heel goed in staat in deze moeilijke omstandigheden overeind te blijven.”

CORTAZU

T-shirt & short voor een actieve zomer

Ultiem licht en comfortabel

- › Lichtgewicht en compacte ontwerpen
- › Ademend en sneldrogend
- › Ideaal tijdens reizen en outdoor activiteiten

Ontdek de ultieme combinatie van comfort, functionaliteit en stijl met de superlichte active short en het allround T-shirt van Cortazu. De short is gemaakt van gerecycled nylon en spandex, met een waterafstotende PFC-vrije coating, vier handige zakken, verstelbare tailleband en opvouwbare in zijn eigen zak - ideaal voor hikes, reizen of relaxen. Het ademende en sneldrogende T-shirt is voorzien van Polygiene StayFresh™-technologie die geurtjes tegengaat, zodat jij je fris en zelfverzekerd voelt, de hele dag door.

Bestel nu nrcwebwinkel.nl/cortazu

Vicepremier Dilan Yesilgöz (VVD) geeft de persconferentie na de ministerraad. Ze zei dat het kabinet besluiten over de hypotheekrenteaftrek uitstelt. FOTO ROBIN UTRECHT/ANP

HYPOTHEEKRENTAFTREK

Ondanks nieuwe waarschuwingen schuift het kabinet beslissing door

Weer wordt het kabinet gewaarschuwd dat de huidige regeling rond de hypotheekrenteaftrek per 2031 voor grote problemen gaat zorgen. Toch is het kabinet voornemens een beslissing door te schuiven, bleek na de ministerraad.

Sjoerd Klumpenaar en Oscar Vermeer

DEN HAAG

De hypotheekrenteaftrek zorgt opnieuw voor beroering in de coalitie. In een zwaarwegend adviesrapport van zijn eigen ministerie wordt minister Eelco Heinen (Financiën, VVD) op het hart gedrukt: er móét iets gebeuren met de maximale periode van dertig jaar waarin huizenbezitters hypotheekrente mogen aftrekken.

Vanaf 2031 worden daar grote problemen mee verwacht bij de Belastingdienst. „Het is noodzakelijk dat er besluitvorming plaatsvindt”, concluderen de ambtenaren in hun rapport. Maar vicepremier Dilan Yesilgöz (VVD), die premier Rob Jetten (D66) woensdagmiddag verving tijdens de persconferentie na de ministerraad, liet meteen weten dat dat iets voor het volgende kabinet is: „politiek ligt dit niet op tafel. Dit kabinet heeft de mensen rust toegezegd.” Een dag eerder had Heinen al

met klem toegezegd dat er niets met de renteaftrek zou gebeuren.

De hypotheekrenteaftrek ligt zeer gevoelig binnen het minderheidskabinet. Daar waar D66 en CDA de aftrek willen afbouwen, wil de VVD die koste wat kost behouden. De liberalen wonen de strijd en plaatsten na de formatie triomfantelijk tweehonderd billboards langs de Nederlandse snelwegen met teksten als ‘Afspraak is afspraak: hypotheekrenteaftrek blijft’.

Niet te controleren

Het draaide woensdag om de ‘dertigjaarsregeling’, die in 2001 is ingevoerd. Voor die tijd mochten huiseigenaren in feite onbeperkt de hypotheekrente aftrekken van hun inkomstenbelasting - wat voor lagere maandlasten zorgt. Velen deden dat met aflossingsvrije hypotheek. Deze (zeer voordelige) regeling voor huiseigenaren kostte de schatkist elk jaar meer. Daarom besloot de politiek dat huiseigenaren vanaf 2001 nog maximaal dertig jaar hun hypotheek-

rente mogen aftrekken.

Het grote probleem: niemand kan in 2031 nog controleren wie er nog recht heeft op hypotheekrenteaftrek. De Belastingdienst bewaart belastingaangiften slechts zeven jaar, ook banken en hypotheekadviseurs hebben die informatie niet. Onduidelijk is hoeveel woning-eigenaren hun woonadministratie van de afgelopen dertig jaar hebben bewaard.

De situatie is vrij overzichtelijk als iemand dertig jaar met dezelfde partner in hetzelfde huis woont. Maar het wordt ingewikkelder als je niet dertig jaar dezelfde lening hebt gehad, maar op verschillende momenten hypotheekleningen bent aangegaan. Bijvoorbeeld bij een tussentijdse verhuizing naar een duurder huis, een ophefing van de hypotheek voor een verbouwing, of als je na een scheiding met een andere partner opnieuw een huis hebt gekocht.

Over dat extra geleende bedrag mag je opnieuw dertig jaar lang de rente af-

trekken, dus tot een datum ná 2031.

De complexe regeling rond de eigen woning zorgt aan alle kanten voor problemen. Vanaf 2031 moeten huizenbezitters zelf bewijzen dat ze nog recht hebben op hypotheekrenteaftrek. De Belastingdienst, die aangiften moet controleren en handhaven als er iets niet klopt, is nu al overbelast. Capaciteit om ook dit nog te handhaven en eventuele bezwaarschriften af te handelen is er straks niet. Hypotheekadviseurs komen nu al in de problemen omdat ze de leenruimte van huizenkopers - waar de renteaftrek een grote rol in speelt - niet meer goed kunnen berekenen.

Drie scenario's

De problemen rond de dertigjaarstermijn zijn al langer bekend. Sinds 2019 verschenen er al diverse onderzoeken over, onder meer van de onderzoeksbureau SEO Economisch Onderzoek en Panteia. In 2024 dook het probleem opnieuw op, dit keer in een rapport van

een ambtelijke onderzoeksgroep die het belastingstelsel tegen het licht hield.

Om de situatie op te lossen, moet er iets gedaan worden aan de maximale duur van de aftrek voor oudere aflossingsvrije hypotheek - zo stellen ambtenaren woensdag in het laatste rapport. De aflossingsvrije periode verlengen, en zo het moment afwenden waarop er discussie ontstaat over de vraag of iemand nog wel recht heeft op aftrek, zou volgens de ambtenaren van Financiën ruim 17 miljard euro kosten; geld waarvoor dekking gevonden moet worden. Het alternatief, de renteaftrek voor iedereen beperken tot 2031, zou betekenen dat een groep huiseigenaren minder dan de beloofde dertig jaar hypotheekrenteaftrek kan genieten.

De ambtenaren onderzochten drie hoofdsenario's, met meerdere subvarianten die een overgangsregeling omvatten. Wat volgens de ambtenaren vaststaat: de dertigjaarstermijn moet vroeg of laat sneuvelen. Maar daarna houden de overeenkomsten op.

In het eerste scenario stopt in 2031 de hypotheekrenteaftrek voor alle oudere hypotheek, afgesloten vóór 2013. Voor hypotheek van na 2013 is er geen probleem meer, omdat je vanaf toen verplicht je hypotheek in dertig jaar moest gaan aflossen om in aanmerking te komen voor de hypotheekrenteaftrek. In 2043 is dit probleem dus grotendeels uit de wereld. Dit scenario levert de schatkist geld op (jaarlijks zo'n 1,4 miljard), omdat sommige eigenaren minder dan dertig jaar hun aftrek krij-

gen - terwijl ze daar wel op rekenen. Het is een variant die vooral de VVD slecht zal bevallen. Volgens de ambtenaren veroorzaakt dit scenario „fornuut effecten voor inkomens met een hoge woningschuld”.

In verschillende varianten op dit scenario wordt gewerkt met een overgangsregeling, waarbij aflossingsvrije hypotheek worden omgezet naar annuïtaire leningen, waardoor voortaan verplicht moet worden afgelost. In ruil daarvoor mogen de eigenaren blijven aftrekken tot 2043. „Juridisch erg lastig houdbaar en moeilijk uitvoerbaar voor banken”, aldus Raymond Gradus, hoogleraar economie aan de Vrije Universiteit in Amsterdam. „Ook moeten oudere huiseigenaren langs de notaris voor een omzetting van hun hypotheek, met alle kosten van dien.”

Volgens de tweede route mogen huiseigenaren tot 2043 hypotheekrente blijven aftrekken. Vanaf dat moment vervalt voor alle aflossingsvrije hypotheek het recht om rente af te trekken. De groep huiseigenaren met een oudere, aflossingsvrije hypotheek (en dus maximale hypotheekrenteaftrek) profiteert in dit scenario voor de volledige dertig jaar van de aftrek, en vaak zelfs nog langer. Zij hebben een groot voordeel ten opzichte van wie na 2013 een hypotheek afsluit en verplicht moet aflossen.

Een ander nadeel: het kost de schatkist (lees: alle Nederlanders) tussen 2031 en 2042 zo'n 17 miljard euro. Dit lijkt dan ook geen waarschijnlijk scenario. D66 en het CDA spraken zich dins-

dag al uit tegen het verder verruimen van de hypotheekrenteaftrek.

Het kabinet heeft nu al grote moeite met de financiële huishouding. Zo wil het miljarden binnenhalen via de sociale zekerheid (de AOW-leeftijd versneld omhoog, de maximale WIA-uitkering omlaag, de werkloosheidsuitkering WW terug van twee naar één jaar), maar daar is geen meerderheid voor in de Tweede Kamer - en er is veel protest vanuit de samenleving. Ook voor de plannen om 10 miljard euro op zorg te bezuinigen is voorlopig nog lang geen steun in het parlement.

„Weinig realistisch”, noemt Raymond Gradus deze oplossing daarom. „Dit kost fors extra geld in tijden van budgettaire problematiek. Geld dat bovendien gaat naar huishoudens die al jaren het meest profiteerden van de gunstige regels rond hypotheekrenteaftrek.”

Tot slot is er een derde route. Hierin wordt de aftrek voor ‘oude’ hypotheek tot 2042 geleidelijk afgebouwd, „een zachtere landing”, zo schrijven de ambtenaren. De fiscus haalt elk jaar een stukje af van de hypotheekrenteaftrek. Vanaf dat moment beschouwt de fiscus de hypotheek als een ‘gewone’ schuld, waarvoor geen renteaftrek geldt.

Ook aan deze route zijn kosten verbonden: tussen 2031 en 2043 zou dit rond de 8 miljard euro kosten. Daarbij moet elke huiseigenaar op zoek naar bewijsstukken in oude multomappen - en hebben huiseigenaren met een oude, aflossingsvrije hypotheek meer

voordeel dan de rest.

Het voordeel van deze tussenvariant, zo zegt hoogleraar Raymond Gradus, is dat die starters ontziet. „Ook kost hij minder dan de andere variant. Je zou de kosten zelfs kunnen halveren als je de afbouwperiode terugbrengt naar zes jaar.” Een minder ‘zachte landing’ dus. „Zo blijft het voordeel voor de mensen met een oude hypotheek ook enigszins beperkt.”

Splijtzwan in coalitie

Hoewel de oproep van ambtenaren duidelijk is, gaat het minderheidskabinet er niet op reageren, besloot Yesilgöz woensdag na de ministerraad. De komende vier jaar kan het kabinet volgens haar alleen „de problematiek in kaart brengen, scenario's maken. Politiek is afgesproken dat er niets verandert op dit terrein. Dit betekent ook dat je niet over je graf heen regeert.”

Het moet blijken of de neiging van het kabinet om besluiten in deze kwestie uit te stellen, gevolgen krijgt. CDA-leider Henri Bontenbal zei eerder tegen het FD het probleem juist wél te willen aanpakken: „Het coalitieakkoord is een startpunt, gedurende de rit gebeuren er dingen. Het is al best snel 2031. De Belastingdienst heeft ook tijd nodig om dingen aan te passen. Dus dit kabinet moet zich erover buigen.”

De eerste verliezers lijken de ambtenaren die maanden ploeterden op een rapport, waarover een besluit al naar het volgende kabinet werd doorgeschoven voordat de inkt goed en wel droog was.

Belastingdienst heeft ook tijd nodig dingen aan te passen. Dus dit kabinet moet zich erover buigen

Henri Bontenbal
CDA-leider

nrc webwinkel

Vier het voorjaar met de mooiste aanbiedingen

FDB MÖBLER
M1 tuinstoel

Adviesprijs fabrikant 429,-
299,-

➤ Klassiek en traditioneel Scandinavisch design
➤ Gemaakt van FSC-gecertificeerd en geolied teakhout
➤ Ontworpen door Thomas E. Alken

FDB MÖBLER
M20 tuinstoel

In de kleuren: ● ●

Adviesprijs fabrikant 299,-
299,-

➤ Weerbestendig en snel drogend
➤ Robuust én stapelbaar design
➤ Modern comfort voor elke buitenruimte

FATBOY
Bolleke mini set

3 stuks in de kleuren: ● ● ●

Adviesprijs fabrikant 139,-
109,-

➤ Slim design met ophanglus
➤ Draadloos en geschikt voor buiten
➤ Tot 24 uur sfeerlicht en 3 lichtstanden

WELTEVREE
Stringlight

Adviesprijs fabrikant 379,-
299,-

➤ Prachtig, kleurrijk verlichtingssnoer van 12 meter
➤ Kan het gehele jaar buiten blijven (IP44)
➤ Ontworpen door Floris Schoonderbeek

LAFUMA
Evolution Becomfort ligstoel

Adviesprijs fabrikant 399,95
319,95

➤ Ontspan het lichaam door optimale gewichtsverdeling
➤ Meerdere verstelbare standen
➤ Inclusief ademend en waterafstotend kussen

Bekijk alle aanbiedingen online > nrcwebwinkel.nl/voorjaar

LHBTI

Polen wil homohuwelijken uit EU-landen gaan erkennen, belooft Tusk

Premier Tusk wil de lhbt-gemeenschap tegemoet komen. Maar de president kan een veto uitspreken.

Mark Middel

WARSCHAU

Jarenlang zijn jullie afgewezen en vernederd, zei de Poolse premier Donald Tusk dinsdag in een kabinetsverklaring tegen de lhbt-gemeenschap in Polen. Daarvoor „wil ik mijn excuses aanbieden, de staat heeft jarenlang gefaald.”

Zo begon een baanbrekend moment in de lange strijd voor lhbt-rechten in Polen. Tusk beloofde dat de regering zo snel mogelijk homohuwelijken die gesloten zijn in andere EU-landen zal erkennen. Die beslissing volgt op recente uitspraken van het Hof van Justitie van de Europese Unie en het Poolse hoogste administratieve hof.

Het EU-hof in Luxemburg vonniste vorig jaar dat lidstaten verplicht zijn huwelijken tussen EU-burgers van hetzelfde geslacht te erkennen als dat wettig is gesloten in een ander EU-land. Twee Poolse mannen waren in 2018 in Duitsland getrouwd en wilden hun Duitse huwelijksakte laten overschrijven naar de Poolse burgerlijke stand na hun verhuizing naar Polen. Dat verzoek werd geweigerd omdat Polen geen huwelijk tussen mensen van hetzelfde geslacht toestaat.

Het stel vocht de weigering aan waarna de hoogste Poolse bestuursrechter een uitspraak vroeg van het EU-hof, dat het echtpaar gelijk gaf. Volgens het Hof mogen gehuwden niet worden gedwongen om in hun land van herkomst

als alleenstaanden te leven. Dat is in strijd met het Unierecht dat zowel vrij verblijf als het recht op een gezinsleven omvat.

De burgemeester van Warschau, Rafal Trzaskowski, ging dinsdag een stap verder. Hij liet weten dat de hoofdstad niet zal wachten op de regering en het in het buitenland gesloten huwelijk binnen enkele dagen zal erkennen. Daarvoor is niet veel meer nodig dan een administratieve wijziging in de gemeentelijke systemen.

Tot nu toe is het in Polen op geen enkele manier mogelijk om een relatie tussen personen van hetzelfde geslacht vast te leggen. Een huwelijk sluiten is niet mogelijk, een geregistreerd partnerschap evenmin. Daarom besloten veel in het buitenland wonende lhbt-koppels de afgelopen jaren een huwelijk in een ander EU-land te sluiten en hopen ze bij terugkeer in Polen erkenning af te dwingen. Dankzij het EU-hof is dat nu gelukt.

„Dit is een kwestie van menselijke waardigheid

Donald Tusk premier Polen

Met de aangekondigde erkenning zet Tusk een eerste stap in de vervulling van zijn verkiezingsbelofte uit 2023 om rechten van lhbt'ers uit te breiden. Sinds zijn regering aan de macht kwam, gaf hij weinig prioriteit aan deze belofte. „Het is een kwestie van menselijke waardigheid”, zei Tusk dinsdag. Lhbt'ers verdienen, zo zei hij, „dezelfde gevoelens van respect, waardigheid en liefde als ieder ander.”

De vraag is hoe de regering de

huwelijken gaat erkennen. Het kan via een wijziging in het bevolkingsregister, dat nu alleen huwelijken tussen man en vrouw erkent. Maar mogelijk is er nieuwe wetgeving nodig, en in dat geval zal de regering hoogstwaarschijnlijk stuiten op een veto van de president Karol Nawrocki.

Loyalist

De president, een loyalist van de nationaal-conservatieve oppositiepartij PiS, heeft immers al tientallen wetten van de regering-Tusk geveet. Dat zou met een veto voor de erkenning van in het buitenland gesloten huwelijken tussen personen van hetzelfde geslacht ook kunnen gebeuren. Onder de PiS-regeringen (2015-2023) werden lhbt'ers in Polen politiek aangevallen en werd homofobie geïnstitutionaliseerd: een derde van de gemeenten, districten en provincies in Polen verklaarde zich tot „lhbt-vrije zone”.

Ook in de regeringscoalitie van Tusk zijn er conservatieve partijen die eerdere uitbreiding van lhbt-rechten tegenhielden of vertraagden. Terwijl Tusk excuses aanbood aan de lhbt-gemeenschap, probeerde hij de conservatieve achterban gerust te stellen door te zeggen dat zijn regering adoptie door paren van hetzelfde geslacht uitsluit.

Ondertussen groeit de maatschappelijke acceptatie van en steun voor de lhbt-gemeenschap. Uit opiniepeilingen blijkt dat ruim 60 procent van de Polen voorstander is van een formele status voor relaties tussen mensen van hetzelfde geslacht.

Lhbt-organisaties in Polen reageerden opgelucht op de excuses van Tusk, maar zij waren kritisch over zijn uitspraken over adoptie.

Demonstranten voor erkenning van het huwelijk tussen mensen van gelijk geslacht in Warschau, vorige maand. FOTO AFP/WOJTEK RADWANSKI

Andri Jermak (rechts), destijds stafchef van de Oekraïense president Volodymyr Zelensky (links), in juni 2024 tijdens een vredesstop nabij het Zwitserse Luzern. FOTO ALESSANDRO DELLA VALLE / EPA

OEKRAÏNE

Oud-stafchef Jermak gearresteerd, corruptieonderzoek nadert Zelensky

In een villadorp aan de Dnjepr zijn miljoenen witgewassen. De verdachten komen veelal uit presidentiële kringen.

Eva Cukier

AMSTERDAM

Al decennialang kunnen Oekraïners die even willen ontsnappen aan de stress en drukte van Kyiv, terecht in natuurpark Kotsja-Zaspa, gelegen aan de oevers van de Dnjepr. Je kunt er wandelen door de bossen of peddelen op de Kozinka. Wie genoeg geld heeft, laat zich behandelen in het schitterende, verouderde sanatorium in het bos, dat ondanks de voortrazende oorlog nog altijd klanten trekt.

Ook voor het wegsluizen van geld lijkt de rechteroever van de Dnjepr een prima plek. Maandag maakten het Oekraïense bureau voor corruptiebestrijding (NABU) en de in corruptieonderzoek gespecialiseerde afdeling van het Oekraïense openbaar ministerie (SAP) bekend een groep politici en zakenmensen te verdenken van het witwassen van grote sommen gestolen geld. Volgens de verklaring van het NABU is omgerekend zo'n 9 miljoen euro geïnvesteerd in de aanleg van een complex met vier afzonderlijke villa's, pal naast het historische natuurpark. Dit zogeheten 'Dynasty'-complex werd gebouwd in het onder Oekraïense elites populaire vil-

ladorp Kozyrn, waar onder anderen oud-president Petro Porosjenko en oud-premier Joelia Timosjenko (beiden van corruptie verdacht) per duur vastgoed bezitten.

Villa voor Jermak

Hoewel hij niet met name wordt genoemd, wijst het onderzoek naar Andri Jermak als een van de betrokkenen bij de Dynasty-fraudezaak. Tot zijn gedwongen vertrek in november vorig jaar was Jermak als stafchef en naaste vertrouweling van president Volodymyr Zelensky een van de machtigste politici van Oekraïne. Maandag werd hij officieel als verdachte aangemerkt, donderdag werd hij onder arrest geplaatst.

Volgens een anonieme bron van de krant *Kyiv Independent* was een van de vier villa's voor Jermak bestemd. Die ontkende maandag de aantijgingen. „Ik weet niets van huizen, ik heb één appartement en één auto”, zei hij geërgerd tegen een journalist van de krant *Ukrainska Pravda*. Ook op donderdag, in de rechtszaal, ontkende Jermak elke betrokkenheid. „Mijn juridisch team zal in beroep gaan. We zullen alle juridische middelen inzetten voor gerechtigheid en om de waarheid te verkrijgen”, zei hij. Daarmee neemt 'Operatie Mi-

das', die het door oorlog geteisterde land al een jaar in de greep houdt, een nieuwe wending. Inmiddels zijn zeker acht personen aangeklaagd op verdenking van frauduleuze praktijken rond het Oekraïense kernenergiebedrijf Energoatom, schreef de *Kyiv Independent* deze week. Onder hen zijn de vorig jaar al aangeklaagde oud-vicepremier Oleksi Tsjernysjov, de voormalig minister van Energie en

Ex-minister Herman Haloesjtsjenko werd begin dit jaar opgepakt

Justitie Herman Haloesjtsjenko en Timoer Minditsj, een vriend en oud-zakenpartner van Zelensky en medeoprichter van diens productiebedrijf Kwartal 95.

In de Dynasty-zaak lijkt oud-minister Tsjernysjov, door NABU aangeklaagd als 'Che Guevara', een van de sleutelrollen te spelen. Via zijn vrouw zou hij in 2018 een bedrijf hebben opgericht dat de grond heeft aangekocht voor de villa's aan de Dnjepr. In 2021 werd begonnen met de bouw, nadat het terrein de zegening had ontvangen van een

bereidwillige geestelijke.

Volgens de verklaring die de NABU maandag publiceerde, is het jaar daarop een van de villa's op naam gezet van de vrouw van die geestelijke. De aanklachten zouden zijn gestoeld op deels openbaar gemaakte geluidsopnames van Minditsj, die vorig jaar naar Israël vluchtte. Ex-minister Herman Haloesjtsjenko, verdacht van het aannemen van steekpenningen, werd begin dit jaar in de kraag gevat toen hij per trein het land wilde verlaten.

Speculaties betrokkenheid

Terwijl het corruptieschandaal zich uitbreidt, hult president Volodymyr Zelensky zich in stilzwijgen. Maandag liet zijn adviseur Dmytro Lytvyn enkel weten dat het nog „te vroeg” is om uitspraken te doen in een lopend onderzoek. Het maandenlange presidentiële zwijgen voedt speculaties over Zelensky's mogelijke betrokkenheid bij, of kennis van de corruptiezaken.

Volgens de Oekraïense politiek analist Ihor Reiterovitsj vreest Zelensky mogelijk dat eventuele ontdekkingen juist het idee versterken dat er wel iets gaande is. „En er kan iets spelen waar wij geen weet van hebben en waarvan het bekend worden, een nieuwe slag zou bete-

kenen voor het imago van de regering”, zei Reiterovitsj vorige week tegen de *Kyiv Independent*.

In een persconferentie op dinsdag haalde het NABU de kou gedeeltelijk uit de lucht. Volgens NABU-woordvoerder Semjon Kryvonos is Zelensky geen verdachte in de zaak rond de luxevilla's in Kozyn. „De president van Oekraïne was en is geen verdachte in het vooronderzoek.” Hij benadrukte dat het onderzoek wordt uitgevoerd door onafhankelijk van elkaar opererende teams onder leiding van Oleksandr Klymenko, de man die sinds 2022 aan het hoofd staat van de in corruptieonderzoek gespecialiseerde tak van het Oekraïense openbaar ministerie.

De Oekraïense nieuwssite Hromadske wees erop dat een zittend president niet onder jurisdictie van NABU of SAP valt en grondwettelijke immuniteit geniet. Vorig jaar werd na voorgestelde wetsaanpassingen die beide instanties onder toezicht van het openbaar ministerie plaatsten, gevreesd dat de corruptiebestrijding onder regeringscontrole zou komen. Volgens NABU-woordvoerder Kryvonos is het onderzoek nog lang niet ten einde. „Als wij een verdenking uiten, betekent dit dat wij absoluut zeker zijn van voldoende bewijs.”

BijzondereZaken.nl

Zoek & vind alle zaken die bijzonder zijn!

Consumenten

Kunst & Antiek

Wij kopen Antiek Chinees en Japans Porselein
Zoekt u een betrouwbaar adres?
Bel of mail ons.

Bij ons geen gezeur. Directe betaling

Capel&Capel Antiek Porselein
De Zande 43, 8278 AH Kampen

038-3636365 - info@capel.nl
WWW.CAPEL.NL

Duurzaam vergroenen

De Kunst van Groen erfgoed

ginkelgroep.nl

Familiebedrijf sinds 1903

Zaken & Transacties

CURSUS DAYTRADEN GROEPS-CURSUS 675,-
2e persoon half geld

Voor wie?

- ✓Ondernemers
- ✓Aanpakkers
- ✓Mensen die resultaat willen, geen theorie

Robbin Rob Adam

Cursusdata vd Valk Breukelen: vrijdag 12 juni en 26 juni
incl. koffie, broodjes en lopend buffet. Gratis parkeren
Aanmelden: 010 519 21 15 of robwessels.nl

Originele reacties cursisten

■ **Goud in handen**
Leuk om te zien dat er binnen 15 minuten bijna € 400,- wordt verdiend. De theorie en het plan worden helder uitgelegd. Daarbij ondersteund door documentatie. Hele cursus is strak georganiseerd en echt een aanrader.

Eerlijk Verhaal

Julie zijn een uitzondering in beursland doordat jullie je helemaal in dienst stellen van de cursisten!

■ **Werkt gewoon**
Het systeem van de jongens werkt lekker en levert geld op!

■ **Beste koop ooit**
Het was de best bestede € 675 ooit.

WWW.ROBWESSELS.NL 010 519 21 15
Let op! U kunt snel winst boeken maar net zo snel verlies lijden

Plaats ook uw advertentie in onze rubriek Bijzondere Zaken en kom rechtstreeks in contact met andere lezers.

Ga naar ZADKINEMEDIA.NL, geef je oproep vóór de deadline van desbetreffende editie op!

Vind alle aanbieders op één rij!

BijzondereZaken.nl

FRANS-AFRIKAANSE DIPLOMATIE

In Nairobi zoekt Emmanuel Macron een nieuwe Afrika-koers

Nu zijn machtsbasis in West-Afrika is geslonken, probeert Frankrijk zijn invloed in Kenia te vergroten.

Aida Grovestins

NAIROBI

„Julie willen geen klassieke ontwikkelingshulp meer, maar handel!” De Franse president Emmanuel Macron wil maandag, als hij tijdens de Africa Forward-top in Nairobi een zaal Afrikaanse ondernemers toespreekt, laten zien dat hij het continent waar hij te gast is heeft begrepen. En, zo voegt de president met een grimas toe: „Eerlijk gezegd hebben wij zelf ook het geld niet meer om hulp te geven.” Gelach klinkt uit de zaal - ook in de Keniaanse hoofdstad is bekend dat Frankrijk diep in de schulden zit.

De door Kenia en Frankrijk georganiseerde Africa Forward top vindt plaats in het Kenyatta International Convention Centre en de Universiteit van Nairobi. De campus is vol met militairen en politie, de stad loopt vast door alle veiligheidsmaatregelen. Bij de top zijn meer dan dertig Afrikaanse staatshoofden aanwezig, vergezeld door ministers en delegaties uit het bedrijfsleven. Er zijn vooral Afrikaanse ondernemers op afgekomen, de Fransen zijn ver in de minderheid.

Dat Frankrijk voor deze top, die het sinds 1973 organiseert, voor het eerst voor een Engelstalig Afrikaans land kiest is geen toeval. Frankrijk probeert zijn relatie met Afrika opnieuw uit te vinden en heeft daarbij in Kenia een mogelijke partner gevonden. Het probeert in Engelstalig Afrika, buiten de schaduw van het koloniale verleden in West-Afrika, een plaats te veroveren naast landen als China, de VS, India en de Golfstaten.

Jarenlang had Parijs via oude koloniale netwerken en militaire bases een dominante positie in Franstalige West-Afrikaanse landen. Maar verzet tegen de Franse aanwezigheid groeide in de loop der jaren. Na staatsgrepen in Mali, Burkina Faso en Niger moest Frankrijk zijn militaire bases daar sluiten. Ook in Senegal, Tsjad, Gabon en Ivoorkust werd de Franse aanwezigheid vermindert. Een voormalig minister van Buitenlandse Zaken van Senegal, Aissata Tall Sall, zei onlangs tegen de Franse zender RFI: „Als we eerlijk zijn, hielpen deze bases vooral de veiligheid van zittende regimes te garanderen.”

Voetbal met de Senegalese president Macron laat zich in Kenia van zijn charmantste kant zien. Hij kooft met de Keniaanse chef-kok Dennis Ombach, voetbalt met de Senegalese president Bassirou Diomaye Faye en gaat hardlopen met marathonlegende Eliud Kipchoge.

Aan het begin van de top kondigt Macron een investeringspakket aan van 23 miljard euro, waarvan 14 miljard vanuit Frankrijk en 9 miljard van Afrikaanse investeerders.

De Keniaanse president William Ruto bevestigt dat Afrika geen ontwikkelingshulp meer wil, maar investeringen „die een motor voor groei en innovatie zijn”. Afrikaanse landen willen niet meer afhankelijk zijn van de voormalige koloniale machten, maar even-

De presidenten **Emmanuel Macron** en **Faustin Touadera** van de Centraal Afrikaanse Republiek (derde van rechts) in de wandelgangen van de top. FOTO LUDOVIC MARIN/AFP

President **Emmanuel Macron** omarmt de Keniaanse president **William Ruto** op het podium in Nairobi, afgelopen dinsdag. FOTO LUDOVIC MARIN/AFP

min van andere wereldmachten als China, Rusland, Turkije of de Golfstaten.

„En vragen jullie mij of ik naar het oosten kijk of naar het westen?” zegt Ruto lachend: „Ik kijk vooruit.” Ruto benadrukt dat Afrika partners zoekt die winsten niet laten verdwijnen naar landen buiten het continent. Afrika wil niet langer alleen de bron zijn voor grondstoffen voor industrieën elders, maar wil die materialen zelf verwerken, om werkgelegenheid en welvaart te bewerkstelligen. Ruto: „Hiervoor zoeken we investeerders.”

In de wandelgangen zeggen deelnemers aan de top dat ze het nog moeten zien gebeuren dat Franse bedrijven niet

alleen uit zijn op eigen belang. Maar naast scepsis is er enthousiasme over de top, niet zozeer over de rol van Frankrijk, maar over de kans om te netwerken met andere Afrikanen. Zoals het Ghanaese delegatielid Zipporah Danquah zegt: „De meerwaarde van deze top is horen over initiatieven op het gebied van AI en programmeren, plus inspiratie en toekomstige samenwerkingen.”

Voor de Keniaanse president komt de top op een gunstig moment. Met dit forum kon hij zijn reputatie opkrikken, nadat die zwaar beschadigd raakte door de harde repressie van de Gen Z-protesten tegen belastingverhogingen sinds de zomer van 2024. Ruto probeert zich

te profileren als ‘de man van Afrika’. Daarbij past dat Macron hem heeft uitgenodigd voor de komende G7-top, in juni in Frankrijk.

Franse militairen in Kenia

Militaire samenwerking tussen Frankrijk en Kenia vormt een cruciaal onderdeel van de top. In maart stuurde Frankrijk ongeveer achthonderd Franse militairen naar de havenstad Mombasa, deel van een missie die zeker vijf jaar gaat duren. Frankrijk gaat Keniaanse militairen trainen en technologische en operationele expertise delen.

Door de oorlogen in het Midden-Oosten en de groeiende strategische betekenis van de Indische Oceaan wordt Kenia voor grote mogendheden een steeds belangrijker partner. Het land grijpt deze kans en profileert zich op het gebied van maritieme veiligheid, vredesmissies en de strijd tegen gewapende groepen in Oost-Afrika.

Maar volgens politicoloog Ousmane Ndiaye van de Sorbonne Universiteit in Parijs, neemt Ruto hiermee ook een risico. „Het blijft de vraag of dergelijke samenwerkingen bijdragen aan duurzame veiligheid en ontwikkeling voor de lokale bevolking, of dat alleen landen als Frankrijk hiervan profiteren”, zegt hij aan de telefoon.

Voor Macron staat er veel op het spel, zegt Ndaye. „Het is zijn laatste jaar als president, onder hem is de Franse invloed in West-Afrika sterk afgenomen. Met deze top probeert hij te tonen dat hij Afrika niet kwijt is en dat Frankrijk meetelt op het internationale toneel.”

Gelach in de zaal - ook in de Keniaanse hoofdstad is bekend dat Frankrijk diep in de schulden zit

BEN TIGGELAAR MOOI WERK

Ben Tiggelaar schrijft wekelijks over leiderschap, werk en management

Kan één persoon het verschil maken binnen een grote organisatie? Donald Pols vervuult zijn directiekruk bij Milieudefensie voor de zetel van chef communicatie en duurzaamheid bij Tata Steel. Veel mensen vinden daar iets van. Dat viel te verwachten. Maar wat zegt onderzoek eigenlijk over de kansen van zo'n lone ranger? En wat zijn tips als je in je eentje - ook als je niet bij Tata zit - het denken en handelen van een heleboel anderen wilt veranderen?

Alles begint met een minderheid

„In den beginne was er een minderheid”, zegt psycholoog Radmilla Prislín in een recent overzichtsartikel over ‘minderheidsinvloed’. Want: „Zij die afwijken van de norm en in de minderheid zijn, staan aan de basis van elke sociale verandering.”

Dat was ook het inzicht waarmee de studie van *minority influence* in de jaren 70 begon. Psycholoog Serge Moscovici ergerde zich eraan dat het wetenschappelijk onderzoek naar invloed vooral draaide om de impact van meerderheden op minderheden.

Moscovici stelde dat alle grote sociale bewegingen, zoals het christendom of de strijd voor vrouwenrechten, op gang waren gebracht door individuen en kleine groepen. Zonder minderheden is er geen innovatie of verandering.

Hoe werkt minderheidsinvloed?

Prislín zet de bevindingen van Moscovici en vele andere onderzoekers op een rijtje. De hele korte samenvatting: wil je mensen meekrijgen, dan moet je als minderheid de volgende drie dingen in de gaten houden.

- Consistentie: houd langdurig vast aan heldere standpunten.
- Consensus: treed eensgezind naar buiten als minderheid.
- Opoffering: verdraag isolatie en weerstand.

Maar hoe werkt dat dan? Waarom zou een meerderheid hiervan onder de indruk zijn?

Een consistent afwijkend geluid leidt tot spanning bij de meerderheid, zegt Prislín. En mensen worden hierdoor aan het denken gezet. Dat is de eerste stap.

Misschien leidt dit niet meteen tot zichtbare

verandering, maar leden van de meerderheid maken wel een innerlijke keuze. Zij toetsen deze daarna voorzichtig bij anderen, en spreken zich pas later uit in het openbaar.

Dat kan er uiteindelijk toe leiden dat de meerderheid de ideeën van de minderheid omarmt en zelfs gaat zien als haar eigen ideeën. Daarbij is de oorsprong dan vaak al vergeten. Sociale cryptomnesie heet dat binnen de sociale wetenschappen. Als minderheidsinfluencer kun je maar beter niet hopen op een eervolle vermelding achteraf.

Een halve eeuw volhouden

Een paar weken geleden zag ik *Aletta de musical* (aanrader!), over het leven en werk van Aletta Jacobs, eerste vrouwelijke Nederlandse arts, strijder voor vrouwenrechten. Tussen haar verzoek aan minister Thorbecke om te mogen studeren en de invoering van het vrouwenkiesrecht zat in de musical zo'n twee uur. In het echt duurde dat bijna een halve eeuw.

Sociale verandering kost tijd, zegt ook Prislín. Een minderheid die succes wil, moet geduldig zijn, ruimdenkend, niet te dogmatisch en stap voor stap steeds meer aanhangers werven.

Als succesvol voorbeeld noemt zij de klimaatbeweging. Die heeft in de afgelopen decennia gezorgd voor grote veranderingen in kennis en attitude: veel mensen gingen zich zorgen maken om het klimaat. Daarnaast zijn gedragsveranderingen gerealiseerd, zoals een toenemend gebruik van groene energie. En er zijn groene politieke partijen, talloze wetten die CO₂-uitstoot aan banden leggen en mondiale verdragen.

Ook hier is een lange weg afgelegd. Het beroemde rapport van de Club van Rome, *Grenzen aan de groei*, dateert van 1972. En de klimaatfilm *An Inconvenient Truth* is ook alweer twintig jaar oud.

En we zijn er nog lang niet.

Het is nog steeds wat ongewoon dat de baas van Milieudefensie overstapt naar Tata Steel. Daar vinden we het eigenlijk nog te vroeg voor. Maar tegelijk staat Tata, juist door alle aandacht voor klimaat en milieu, al wel enige tijd met de rug tegen de muur. Het kan niet anders dan veranderen.

Rebellen binnen het systeem

Goed, je bent een eenzame milieustrijder binnen een organisatie als Tata. Wat is dan je volgende stap? Onderzoekers Debra Meyerson en Maureen Scully adviseerden met z'n tweeën in 1995: *tempered radicalism*; gematigd radicalisme. Inmiddels is hun idee breed geaccepteerd in de organisatiekunde.

Wat doe je als gematigd radicaal? Je streeft naar fundamentele verandering, maar werkt daaraan binnen een organisatie, volgens de be-

staande regels en systemen.

Doordat je de kritische blik van de buitenstaander combineert met de kennis en het netwerk van een insider, kun je belangrijke veranderingen voor elkaar krijgen, zeggen Meyerson en Scully.

Dat doe je bijvoorbeeld door middel van *small wins*, kleine veranderingen die stap voor stap de cultuur in een nieuwe richting sturen. Dat kan hand in hand gaan met de introductie van nieuwe taal, waarmee je bijvoorbeeld een maatschappelijk probleem herformuleert als zakelijke kans.

Waar je intussen voor moet waken, waarschuwen Meyerson en Scully, is isolatie en emotionele uitputting. Om dat te voorkomen, moet je een supportnetwerk opbouwen binnen én buiten de organisatie.

Donald Pols bij Tata?

Praktisch

Voor grote veranderingen, waarbij grote organisaties betrokken zijn, zijn twee dingen nodig. Druk van buitenaf, van minderheidsgroepen die snappen hoe ze hun invloed maximaal kunnen aanwenden. En inspanningen van mensen aan de binnenkant, die snappen hoe het systeem werkt en tegelijk weigeren om hun afwijkende idealen op te geven.

Een reëel risico is dat de idealisten buiten en binnen tegenover elkaar komen te staan. Terwijl ze samen veel meer kunnen bereiken. Het is precies wat hun tegenstanders wensen.

Ik hoop dat Pols en zijn oud-collega's binnenkort samen een kop koffie drinken en dan beloven om elkaar vlijmscherp te houden in de komende jaren.

Van links naar rechts: Maarten Hoekstra, Daan Faber en Igor Sorko van Mister Kitchen. FOTO OLIVIER MIDDENDORP

VOEDING

Kleine merken als Mister Kitchen zijn pionnen in het grote supermarktspeel

Dertien jaar lagen er worsten, sauzen en broodspreads van Mister Kitchen in de supermarkt. Daarmee hielp dit kleine bedrijf de winkelketens bij vernieuwing. Dat is nu voorbij. Zes lessen over de rol van kleine uitdagers in het grote supermarktspeel.

Martine Kamsma

AMSTERDAM

Een roze drankje staat te fermenteren op een werkblad, in een afgelegen bedrijfsruimte op het terrein van de oude markthallen in Amsterdam. Maarten Hoekstra is bezig met een verbeterd recept voor de 'rabarcello', een rabarber-aperitief dat Mister Kitchen ooit aan drankketen Gall & Gall verkocht.

Maarten Hoekstra, Daan Faber en Igor Sorko zijn samen eigenaar van Mister Kitchen. De gemene deeler van alles wat ze doen is eten. Ze ontwikkelen producten, maken recepten en schrijven over eten. Het ene moment zijn ze in een zoutmijn in Groningen op zoek naar natriumarm magnesiumzout. Dan weer zijn ze in Colombia om te kijken wie de stickers op de bananen plakt.

Deze weken zijn ze vooral druk

met de voorbereiding van het Weekend van de Rollende Keukens in Amsterdam, een eefestival met tachtig mobiele keukens en bars. Dat organiseren ze al sinds 2008, toen mensen bij het woord foodtruck nog dachten aan de vrachtwagen van de supermarkt.

Dertien jaar geleden maakte Mister Kitchen zijn entree in de supermarkt, met verse braadworsten. „Met een duidelijke afzender”, zoals Faber zegt. „Er waren voorheen alleen anonieme worsten.” Onlangs verdwenen de laatste Mister Kitchen-producten uit het schap: de 'veggie spreads', groentesmeersels voor op brood.

Bitter of zuur zijn de drie compagnons niet. Wel kunnen ze nu open vertellen hoe het spel eruitziet waaraan kleine merken moeten meedoen als ze een plek in de supermarkt willen veroveren én behouden. Zes lessen van Mister Kitchen.

Maar de smaakjes-hype in het pindakaas-schap waaide over. De zeven smaken van Mister Kitchen zijn alweer weg

1 Kleintjes zijn de uitdagers bij de treiterworp

Mister Kitchen bedacht zeven nieuwe pindakaassmaken, van sinaasappel-rozijn tot honing-chili, zonder palmolie. Dat die in 2017 een prominente plek bij Albert Heijn kregen, was het resultaat van een 'treiterworp'. Faber legt uit: een of twee keer per jaar halen supermarkten de bezem door het schap. Dan moeten alle merken in een bepaalde categorie hun producten bij de supermarkt pitchten om hun plek te veroveren of te behouden. „AH vond dat Calvé te weinig innovatief was. Wij werden op het schap gezet om Calvé in beweging te krijgen.”

Zo gaat het vaak: uitdager komt in het schap met innovatief product, A-merk krijgt wat minder ruimte of wordt gedegradeerd naar een lager plankje. Faber: „Als ze bij de volgende worp weer in de pas lopen, krijgen ze hun plek terug.” Calvé kwam uit-

eindelijk ook met karamel-zeezoutpindakaas. Maar de smaakjes-hype in het pindakaas-schap waaide over. Zowel het smaakje van Calvé als de zeven smaken van Mister Kitchen zijn alweer verdwenen. 'Crunchy' en 'naturel' bepalen nu het beeld.

2 Een geslaagde innovatie wordt snel gekopieerd

„Als wij iets maken en het loopt hard, dan gaat iedereen rennen”, zegt Igor Sorko. Mister Kitchen kwam in 2019 met potjes houdbare pizzasaus in een pak met twee kale pizzabodems. Daar kon je thuis je eigen pizza mee bouwen. „Niet fancy, wel een slimme introductie op het juiste moment.” De pestosaus en de 'smokey paprika' deden niet veel, maar de tomatensaus was een hit. „Dan belt de supermarkt en zegt: goh, Bertolli komt nu met precies dezelfde propositie. En zij brengen wél een

paar ton marketingbudget mee.”

Mister Kitchen moest al snel plaatsmaken voor Bertolli. Sorko: „Wij maakten een betere saus, maar hadden niet het geld om ons plekje in het schap te verdedigen.” Wat dit laat zien, is dat succesvolle nieuwkomers bijna gedoemd zijn ingehaald te worden door copycats: eerst door de A-merken en vaak ook door de huismerken. Daaruit volgen meteen de twee volgende lessen.

3 Huismerken zijn de grootste concurrent van alle merken

Ooit waren huismerken goedkoop en kleurloos. Inmiddels halen supermarkten ruim een derde van hun omzet uit 'private labels', die bovendien steeds beter worden. Sorko noemt als voorbeeld de plantaardige lijn Terra van Albert Heijn. Of de luxere huislijn La Place van Jumbo. „Dat zijn de submerken binnen het aanbod van huismerken, en die nemen soms letterlijk de ruimte in die voorheen toebedeeld was aan kleine merken, zoals Mister Kitchen.”

Groentespreads voor op brood zijn een voorbeeld, en fruitspreads: jams die vanwege het lage suikergehalte geen jam mogen heten. „We ontwikkelden het ooit in opdracht van Hero, maar dat wilde er toen nog niet aan. Toen zijn we het in 2014 zelf gaan verkopen - kennelijk toch te vroeg”, zegt Maarten Hoekstra, de chef-kok van Mister Kitchen. Nu wil iederéén minder suiker, en staat het schap vol met gezon-

dere smeersels. „Als wij dan met iets komen dat per potje een euro duurder is, of dat er alleen al uitziet als een euro duurder, verliezen we het gewoon”, zegt Sorko. „Die categorie is bijna helemaal overgenomen door de huismerken.”

Toch zal er steeds ruimte zijn voor nieuwe merken, denkt Faber. „Het is een golfbeweging. Nu concurreren supermarkten elkaar kapot door in te zetten op de laagste prijs, maar om consumenten vast te houden moeten ze zich onderscheiden. Er zullen altijd weer nieuwe producten komen van nieuwe pioniers.”

4 Supermarkten hebben een dubbel verdienmodel

Een mooi 'bunzelkaartje' bij je product in het schap, een pagina in het supermarktmagazine, een tijdelijke aanbieding - het zijn geen cadeautjes van de supermarkt; leveranciers moeten ervoor betalen. Het hoort bij de deal en het is „knetterend duur”, zegt Sorko.

Eens per jaar, vertelt hij, krijgen leveranciers de vraag: hoeveel geld ga je besteden om je merk te ondersteunen? „Als je geen marketingbudget hebt, en dus geen 'ondersteuningsplan' kunt laten zien, is de boodschap vaak: dan moet ik je helaas van het schap halen.” Het laat zien, zegt Sorko, dat supermarkten hun geld niet alleen bij de kassa verdienen. „De supermarkt van tegenwoordig is ook een mediabureau.”

Producten hebben in één supermarkt bovendien met meer mensen te maken, die

niet dezelfde doelen hebben. Faber: „De category manager wil het schap spannend en relevant houden voor de consument. De inkoopmanager kijkt naar winst op de korte termijn. Dan winnen omzet en rotatie [omloopsnelheid] het altijd van smaak.”

5 Je wilt het als kleine uitdager nooit van de grote jongens

In 2023 lanceerde Mister Kitchen Droomboter, een soort margarine op basis van cacaoboter. De Nederlandse Zuivelorganisatie (NZO) en de Nederlandse Voedsel- en Warenautoriteit (NVWA) maakten bezwaar, omdat de woorden 'room' en 'boter' wettelijk beschermd zijn voor zuivelproducten. „Het grootste lid van de NZO is FrieslandCampina, en die wilde ons gewoon een kopje kleiner maken om een voorbeeld te stellen.”

Mister Kitchen greep de bezwaren in eerste instantie aan om campagne te voeren: het doel om mensen meer plantaardig te laten eten, moest niet gehinderd worden door wetten die ooit bedoeld waren om voedselveiligheid te garanderen en misleiding tegen te gaan. Maar de juridische strijd kostte het driemanschap uiteindelijk te veel geld en energie, terwijl intussen de inkoopkosten voor cacaoboter snel stegen. Eind 2023 koos Mister Kitchen eieren voor zijn geld en stopte met Droomboter. De les: „Je wilt het nooit van zulke grote machtige partijen.”

6 Vrijheid gaat boven kapitaal

Hoe vaak hebben de eigenaren van Mister Kitchen niet gehoord dat ze moesten focussen: trek een grote investeerder aan, en steek al je energie in één product. „Fuck de focus”, zegt Sorko daarover. Ze hebben misschien wel vijftig producten onder hun eigen naam in de winkel gebracht, elke aparte smaak van elk smeersel meegerekend. Terwijl ze daarnaast ook nog altijd producten voor andere merken zijn blijven ontwikkelen.

„Bij Droomboter klopte alles. Toen dat mislukte, concludeerden we dat de inspanningen om ons eigen merk in de supermarkt te houden niet meer opwogen tegen de opbrengsten”, zegt Faber. Ja, zeggen ze, ze hebben weleens overwogen met geld van investeerders te proberen van een kleine uitdager een grote speler te worden. „Maar we doen zoveel andere leuke dingen. En een investeerder die 2 miljoen in je bedrijf stopt, vindt het toch raar dat ze steeds op reis zijn. Die wil dat je zijn geld terugverdient.”

Het kantoor lijkt na al die jaren productontwikkeling nog steeds meer op de proefkeuken van een start-up dan op het testlab van een gevestigd levensmiddelenbedrijf. Aan een andere tafel zat net nog een zoon van Sorko met een andere jonge medewerker te vergaderen. „Het is echt leuker om met je kinderen de Rollende Keukens te organiseren dan om verantwoordelijkheid af te moeten leggen aan je geldschietters.”

nrc webwinkel

Rijke chardonnay in Bourgondische stijl

Nu 2e doos halve prijs

Deze chardonnay uit het koele Limoux combineert frisheid met een rijke, romige structuur door acht maanden rijping op Frans eiken. Verwacht rijpe perzik, ananas, citrus en subtiele tonen van vanille en toast. Een elegant alternatief voor witte Bourgogne, met dezelfde klasse maar toegankelijker geprijsd.

- Vol en romig in Bourgondische stijl
- 8 maanden Frans eiken voor extra diepgang
- Bourgogne-klasse zonder het hoge prijskaartje

2e doos halve prijs

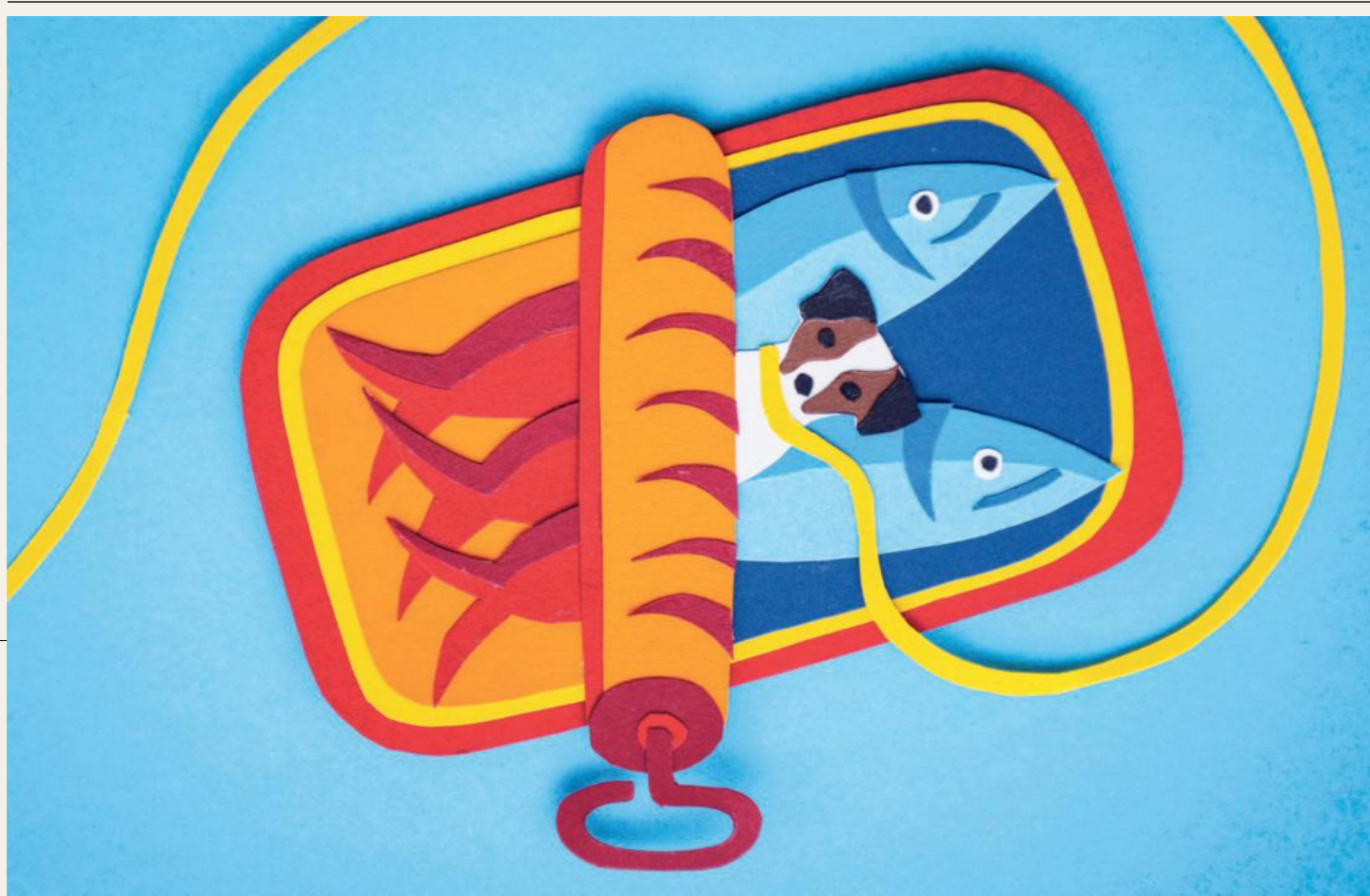

Onze wijnen worden gratis thuisbezorgd vanaf €100

*minimale afname: 6 flessen, geldig tot en met 2 juni 2026, zolang de voorraad strekt en onder voorbehoud van eventuele druk- of zetfouten. Bekijk ons volledige wijnaanbod op nrcwebwinkel.nl/wijn

Advertentie

ECONOMIE EN RECHT

Deze rubriek belicht wekelijks rechterlijke uitspraken met economische gevolgen voor mensen of bedrijven.

Gezamenlijke huishouding? De mantelzorg had een ander adres

DE ZAAK

Een vrouw ontving sinds 2005 een AOW-alleenstaandenpensioen. In 2023 kreeg de Sociale Verzekeringsbank (SVB) een tip: de vrouw zou al vijftien jaar samenwonen. De SVB ging onaangekondigd bij haar op bezoek. Een man deed open. Hij verklaarde dat hij mantelzorg was, ze zouden net naar een ziekenhuisafpraak gaan. Er kwam een afspraak voor een volgend bezoek.

Tijdens dat tweede bezoek vertelden de twee dat de man sinds 2019 alle dagen en nachten bij de vrouw verbleef als mantelzorg. Hij deed huishoudelijk werk en klusjes in en rond het huis van de vrouw, maar droeg niet financieel bij aan haar huishouden, al kreeg ze wel eens geld van hem als een wasmachine of stofzuiger kapot was. Ze presenteerden zich naar buiten als vriend en vriendin.

Althans, zo stond het in het gespreksverslag. De twee ondertekenden dat verslag zonder het eerst te lezen en zagen naderhand onjuistheden. De vrouw stuurde dagboekfragmenten om aan te tonen dat de man niet bij haar woonde, maar de SVB leidde daaruit af dat ze in 2021 gezondheidsproblemen kreeg en er vanaf toen sprake was van een gemeenschappelijke huishouding.

De AOW-uitkering werd verlaagd tot die voor samenwonenden, met terugwerkende kracht tot 2021. Dat is een terugval van 70 naar 50 procent van het minimumloon. De vrouw moest over het verleden bijna 11.000 euro terugbetalen.

In beroep bij de rechtbank Gelderland voerde de vrouw aan dat het verslag niet klopte. De man had zijn hoofdverblijf op zijn eigen adres. Hij was per week drie dagen en nachten

Een vrouw zou al jarenlang samenwonen met haar mantelzorg. De Sociale Verzekeringsbank komt controleren en verlaagt haar uitkering. De rechter loopt de feiten nog eens na en oordeelt anders.

Trudeke Sillevs Smitt Illustratie Claudia van Rouendal

bij haar, uitsluitend voor mantelzorg. De andere dagen hielpen haar dochter en schoondochter. Structurele huishoudelijke taken zoals schoonmaken, koken en wassen deed de man niet. Van wederkerige zorg of economische verstremgeling was volgens de vrouw geen sprake.

DE UITSPRAAK: de vrouw krijgt gelijk

De rechtbank onderzoekt of sprake is van een 'gezamenlijke huishouding'. Dat is het geval als twee mensen een gezamenlijk hoofdverblijf hebben én allebei bijdragen aan het huishouden door kosten te delen of voor elkaar te zorgen.

Je hoofdverblijf is niet per se waar je staat ingeschreven, maar waar het zwaartepunt van je persoonlijk leven ligt. En dat hangt weer af van de concrete feiten en omstandigheden. Daar moet de SVB zorgvuldig onderzoek naar doen.

In dit geval baseerde de SVB zich met name op de afgelegde verklaringen, het waterverbruik bij de vrouw, haar dagboek en Facebookgegevens. Maar de rechtbank merkte op dat het waterverbruik lager lag dan het Nibud-gemiddelde voor een eenpersoons-huishouden. En de SVB-medewerkers

hadden bij hun bezoek een checklist afgewerkt, maar niet doorgevraagd op de antwoorden van de vrouw en de man. Ook hadden ze niet gekeken naar de aanwezigheid van spullen van de man zoals kleding, verzorgingsproducten, administratie en verzorgingspullen voor zijn hond. Daarnaast hadden ze het adres van de man en zijn buurt kunnen onderzoeken.

De rechtbank vindt het besluit onvoldoende gemotiveerd en vernietigt het. De vrouw heeft doorlopend recht gehad op een alleenstaandenpensioen en hoeft niets terug te betalen.

HET COMMENTAAR

Caroline Forder, bijzonder hoogleraar aan de Vrije Universiteit Amsterdam en advocaat socialezekerheidsrecht, vindt dit een geweldige beslissing: „Er is steeds meer behoefte aan mantelzorg en uit onderzoek blijkt dat de maatschappij daar nog niet klaar voor is. Deze uitspraak helpt mensen met een AOW-uitkering om scherp te krijgen wanneer mantelzorg consequenties heeft. Dat is maatschappelijk van groot belang.”

Forder, die niet bij deze zaak is betrokken, vindt het goed hoe de rechtbank die afbakening vormgeeft. „De SVB neemt een voor de vrouw belassende beslissing, daarom ligt de be-

wijslast bij de SVB. Die moet aantonen dat de mantelzorg zijn hoofdverblijf heeft op het adres van de vrouw én economisch of anderszins deelneemt aan haar huishouding. Het ging hier al mis op het eerste criterium, het hoofdverblijf. Voor de hand liggende mogelijkheden om dit te onderzoeken waren niet benut. Je zou verwachten dat de SVB op beide adressen zou gaan kijken: waar ligt de administratie van de mantelzorg, zijn reservekleding, waar verblijft zijn hond meestal?”

De vrouw had ook uitgelegd dat economische handelingen die de man deed gericht waren op de mantelzorg. Hij gebruikte bijvoorbeeld regelmatig haar pinpas, maar alleen om zaken voor haar te regelen. Forder: „Dat is ook voorstelbaar bij een 86-jarige. Ze hadden geen gezamenlijke rekening, betaalden niet samen de boodschappen. Dat zijn belangrijke aspecten.”

Wat je bijvoorbeeld op Facebook zet over je onderlinge relatie, is volgens Forder minder van belang. „Het gaat niet om wat er in je hoofd speelt, om je intenties, maar om de feitelijke situatie. Want het gaat hier over een uitkering, over geld: we hebben het met zijn allen redelijk gevonden en in de wet vastgelegd dat mensen minder AOW ontvangen als ze een gezamenlijke huishouding hebben.”

Overigens is zo'n onderzoek naar de feitelijke situatie niet altijd nodig. Forder: „In sommige situaties is volgens de wet altijd sprake van een gezamenlijke huishouding, namelijk bij een huwelijk, een geregistreerd partnerschap of een samenlevingscontract. In de andere gevallen is het verstandig goed op te letten en bij twijfel de SVB te raadplegen.”

De SVB kan nog in hoger beroep.

Uitspraak: Rechtbank Gelderland 28 april 2026, ECLI:NL:RBGEL:2026:293

KLIMAATVERANDERING

Kans op divers extreem weer is groter dan modellen verwachten

De kans op extreem weer stijgt. „Als het eerst hard regent, dan een hele tijd niet, groeien gewassen niet slechter, ze zijn dood.”

Felix Voigt

AMSTERDAM

De ene keer is het extreem droog, de andere keer valt er juist heel veel regen. Door klimaatverandering groeit de kans op extreem weer. Maar wat als zo'n uitzonderlijke weersomstandigheid toevallig samenvalt met een andere uitschieter, zoals extreme hitte? In bestaande klimaatmodellen is het risico op zulke „meervoudige weergebeurtenissen” onvoldoende meegenomen, stelt een woensdag verschenen studie in *Nature*. Daardoor lijken de meest desastreuze gevolgen van klimaatverandering verder weg dan ze in werkelijkheid zijn.

Als men praat over klimaatverandering, gaat het vaak over de gemiddelde wereldtemperatuur die stijgt. Dan gaat het bijvoorbeeld over de vraag of we in de buurt van 1,5 graden opwarming blijven, wat inmiddels niet meer heel waarschijnlijk is, of dat het nog veel warmer zal worden dan dat. Het zijn echter niet de gemiddelde temperaturen, maar de weersomstandigheden die op veel plekken de „meest ingrijpende maatschappelijke en ecologische schade” zullen aanrichten, schrijven de auteurs.

Uit de studie blijkt dat de kans op extreme, meervoudige weersomstandigheden exponentieel groeit door broeikasgassen. Dat betekent dat een verdubbeling van de hoeveelheid CO₂ in de atmosfeer de kans op zulke omstandigheden niet twee keer zo groot maakt, maar nog groter dan dat. Hoe heviger de weersomstandigheden, hoe sterker het exponentiële effect. Het meest extreme weer, dat nu nog zelden voorkomt, wordt door het broeikas effect dus veel waarschijnlijker.

De effect is veel groter dan tot nu toe werd aangenomen. Een toename van de CO₂-uitstoot vergroot de kans op samengestelde vormen van extreem weer tot wel 75 procent meer dan bestaande modellen laten zien.

„Het is waar dat klimaatverandering zich juist door de extremen zal laten zien in de toekomst”, zegt Detlef van Vuuren, hoogleraar aan de Universiteit Utrecht en programmaleider bij het Planbureau voor de Leefomgeving. Hij was niet betrokken bij het woensdag verschenen onderzoek, al kent hij één van de auteurs als een „gereputeerde wetenschapper”. Dit onderzoek naar de kans op weersomstandigheden past volgens Van Vuuren in een bredere wetenschappelijke trend. „Ik denk dat we steeds beter begrijpen dat klimaatverandering an sich allerlei schade meebrengt, maar dat het extremen zijn die de meeste schade aanrichten.”

Groei van gewassen

De bestaande *earth system*-modellen, die rekening houden met alles, van gewasgroei tot meteorologie en zee-watertemperatuur, zijn van origine niet goed in staat om de extremen in kaart te brengen. „Dit soort modellen zijn oorspronkelijk gemaakt om de langetermijneffecten van klimaatverandering te begrijpen”, zegt Van Vuuren. „Ze worden nu steeds verder uitgebreid

Kampeerders aan de Spaanse kust zijn getroffen door noodweer in oktober vorig jaar. FOTO GETTY IMAGES

met meer details, waardoor het ook mogelijk wordt om met extremen rekening te houden.”

„Hij noemt als voorbeeld het deel van het model dat de groei van gewassen in kaart brengt. Dat houdt rekening met de gemiddelde hoeveelheid regenval, die op sommige plekken toeneemt maar elders juist afneemt. Als het minder regent, groeien de gewassen minder en zullen ze ook minder koolstof uit de atmosfeer halen. „Maar als het eerst hard regent, daarna een hele tijd helemaal niet, dan groeien die gewassen niet slechter, dan zijn ze dood. Dat wordt niet altijd meegenomen in de modellen. Ze zijn gekalibreerd tegen historische trends en weten niet dat die extremen in de toekomst op een andere manier gaan optreden.”

Studie in *Nature*

met meer details, waardoor het ook mogelijk wordt om met extremen rekening te houden.”

Hij noemt als voorbeeld het deel van het model dat de groei van gewassen in kaart brengt. Dat houdt rekening met de gemiddelde hoeveelheid regenval, die op sommige plekken toeneemt maar elders juist afneemt. Als het minder regent, groeien de gewassen minder en zullen ze ook minder koolstof uit de atmosfeer halen. „Maar als het eerst hard regent, daarna een hele tijd helemaal niet, dan groeien die gewassen niet slechter, dan zijn ze dood. Dat wordt niet altijd meegenomen in de modellen. Ze zijn gekalibreerd tegen historische trends en weten niet dat die extremen in de toekomst op een andere manier gaan optreden.”

Het is volgens Van Vuuren niet verrassend dat de kans op weersomstandigheden exponentieel toeneemt, ook al stijgt de gemiddelde temperatuur of regenval volgens een meer geleidelijk pad. Dat heeft te maken met de normale verdeling van weersomstandigheden. Als je alle dagen van de afgelopen jaren op een grafiek zet, met de dagen met de minste regen links en de dagen met de meeste regen rechts, dan ontstaat een soort heuvel in het midden, waar de meest gemiddelde dagen liggen, met uitlopers naar de extremen.

„Stel, het is een mooie *bell curve*”, aldus Van Vuuren. Die hele heuvel schuift in de grafiek een stuk op naar rechts, als

de gemiddelde regenval door klimaatverandering toeneemt, legt Van Vuuren uit. Dit betekent dat de meest extreme regenval, die eerst helemaal onder aan de heuvel lag, heel snel op een hoger punt op de heuvel terecht komt en de kans daarop dus exponentieel groter

wordt. „En als je de samenloop van meerdere weersomstandigheden onderzoekt, zoals in dit onderzoek, dan heb je te maken met meerdere normaalverdelingen bij elkaar opgeteld, waardoor het exponentiële effect alleen maar groter wordt.”

NIEUWSBRIEVEN

Economie
Maandag t/m zondag

Een overzicht van de verhalen die de economiedirectie vandaag heeft gemaakt

Schrijf je in via
nrc.nl/nieuwsbrieven

nrc

Advertentie

Yun Kloosterman bij een training in Driebergen.

REPORTAGE ROLSTOELTENNIS

Al het spaargeld gaat naar tennis, want in een rolstoel is alles duurder

Yun Kloosterman wil de top van het rolstoeltennis bereiken. Maar rolstoelsporten is veel duurder dan valide sporten. „Eindelijk een sport die lukt. Maar het geld is op.“

Door **Juliët Boogaard** Fotografie **Dieuwertje Bravenboer**

WIJK BIJ DUURSTEDEN/DRIEBERGEN

Tak, plof, plof. Tak, plof, plof. Yun Kloosterman (14) rolt zijn rolstoel razendsnel richting de andere kant van de baan, draait een rondje om zijn as en -tak - slaat de tennisbal naar de overkant. Plof, plof, richting zijn trainer. Twee keer plof, want met rolstoeltennis mag de bal twee keer stuiteren. Yun heeft het caudaal regressie syndroom, een zeldzame aangeboren afwijking waarbij de wervels niet goed zijn aangegroeid en verschillende zenuwen niet goed of zelfs helemaal niet ontwikkeld zijn. Hij kan wel lopen, maar slechts kleine stukjes, en dat doet veel pijn en vreet energie. Buitenshuis zit hij sinds zijn zesde vrijwel altijd in de stoel.

Voor die tijd zat hij vooral in de buggy, vertellen hij en zijn moeder Yvonne Kloosterman voorafgaand aan de training bij hen thuis in Wijk bij Duurstede. Het avondeten - noedels met groente - is net op. De familie Kloosterman eet vaak vroeg, zodat Yun op tijd

en zonder volle maag naar zijn tennis-training kan.

Toen het gezin in 2019 een weekje naar Villa Pardoes ging (een vakantiepark voor kinderen met ernstige aandoeningen) bood het personeel een leenrolstoel aan. „We dachten: een rolstoel, is dat niet wat beperkend of confronterend? Maar hij werd er direct veel zelfstandiger van, kon zelf rollen, kreeg veel meer bewegingsvrijheid.“

Sindsdien zit Yun het liefst in zijn stoel. „Je moet je voorstellen dat je heel vermoeide benen hebt na een urenlange wandeling. Ik heb dat na twee minuten lopen al. Na vijf minuten krijg ik het gevoel dat er een spijker in m'n voet zit, en na tien minuten zitten er ook spijkers in m'n kuit.“ Wennen aan de stoel was geen probleem. „Wheelies kreeg ik zo onder de knie, stoeprandjes op en af ook. Ik ben heel speels, dat helpt denk ik.“

Die week in het vakantiepark gaf de Esther Vergeer Foundation, van voormalig wereldkampioen rolstoeltennis Esther Vergeer, een clinic rolstoeltennis. Daar sloeg Yun zijn eerste bal. „Ik vond het meteen geweldig“, zegt hij. „Yun zat die vakantie voor het eerst in

„Yun werd door een rolstoel veel zelfstandiger, hij kon zelf rollen, kreeg veel meer bewegingsvrijheid“

Yvonne Kloosterman
moeder van Yun

een rolstoel én voor het eerst op de tennisbaan“, zegt zijn moeder. „Die week was echt een openbaring.“

Hij probeerde eerder ook staande hobby's uit, zoals taekwondo. „Iedere keer lag ik na één minuut al op de grond.“ Daarna ging hij op musicalles. „Ik zing de hele dag door.“ Maar het kostte hem te veel energie. „Ik weet nog dat ik halfdood in de coulissen lag en weer op moest. Dat ging niet meer.“

‘Eindelijk een sport die lukt’

En toen ontdekte hij rolstoeltennis. De clinic was vooral bedoeld om kinderen met een beperking aan te moedigen creatief te sporten. Yun wilde er graag mee door, maar veel trainingsmogelijkheden waren er niet: in zijn buurt is geen vereniging met rolstoeltennis. Aad Zwaan, voormalig trainer van Esther Vergeer, richtte in die tijd een klein groepje op in Houten. Via de Esther Vergeer Foundation kwam Yun daar terecht. „Na drie jaar dacht Aad: deze jongen heeft wel talent“, vertelt Yun. „Hij stuurde me door naar de KNLTB [de tennisbond] en ik mocht met de selectie meetrainen.“

„Eerst zag ik het niet zo“, zegt moe-

der Yvonne. „Maar ik dacht: oké, als zij het zeggen. Gelukkig zag die trainer het wel want binnen een jaar zagen we mega veel vooruitgang. Niet alleen in zijn spel, ook in zijn algemene gesteldheid. Eindelijk een sport die lukt.“

Inmiddels heeft Yun er zo'n vijftig toernooien opzitten (nationaal en internationaal), prijken er tientallen trofeeën op de kast in zijn slaapkamer (de allereerste, een klein houten vierkantje, op zijn nachtkastje), is hij meervoudig Nederlands kampioen en de nummer zeven van de wereld (juniores).

Het tennis gaat voor alles. Yun doet expres vmbo in plaats van havo, zodat hij meer lessen kan missen zonder slechte cijfers te halen. Hij heeft nu twee jaar een talentenstatus van sport-koepel NOC*NSF waardoor hij vrijstellingen kan krijgen op school. Hij traint op maandag met een privétrainer en op dinsdag en woensdag bij de KNLTB in Amstelveen, net als op zaterdagochtend en -middag. Soms mag hij al mee-trainer met de senioren.

Zijn eerstvolgende doelen: meedoen aan een Grand Slam voor junioren én meedoen aan een ITF Future toernooi, het instapniveau voor senio-

ren. „Zodat ik als ik 18 ben meteen kan doorstromen naar de senioren.“ Maar dan moet hij wel veel blijven trainen én meedoen aan andere toernooien, om de benodigde punten te behalen en voor Grand Slams en Futures in aanmerking te komen.

En dat kost geld.

Krrt, klikklik, krrt.

Yun is net van zijn dagelijkse rolstoel in zijn sportrolstoel gaan zitten, op de tennisbaan in Driebergen, en klikt zichzelf vast met de strappings. Dat zijn speciale gordels die hem in zijn stoel houden. De achterste is stuk en moet vervangen worden. Kosten: 194 euro.

Het komt bovenop een reeks uitgaven die het gezin al jaarlijks doet voor Yun's tennisambities. Rolstoelsport is duurder dan reguliere sport, becijferde ABN Amro recent. Rolstoelsporters die de stap naar topsport willen zetten, zijn daar jaarlijks gemiddeld tussen de 16.000 en 26.500 euro méér aan kwijt dan valide sporters. Het onderzoek richtte zich op rolstoeltennis, -basketbal, -rugby en -hockey, vertelt sectoreconoom bij ABN Amro Gerarda Westerhuis.

De voornaamste meerkosten zitten in speciaal vervoer en fysieke begeleiding. „Ieder dorp heeft een tennisvereniging, maar niet ieder dorp heeft een vereniging die rolstoelsport aanbiedt“, zegt Westerhuis. Sporters in een rolstoel moeten grotere afstanden afleggen en zijn afhankelijk van ouders of anderen die hen brengen met een grote auto - want zowel de dagelijkse rolstoel als de sportrolstoel moeten mee. Van de 1.600 tennisverenigingen in Nederland hebben er ongeveer zestig een programma voor rolstoeltennis.

Veel kilometers

„Dit is Bubbels“, zegt Yvonne terwijl ze de achterklep van de champagnekleurige stationwagen opentrekt. „Hij is leuk, maar betaalbaar.“

De grote achterbak zit ramvol: voor vertrek legden Yvonne en Yun routinematig een nauwkeurige puzzel. Links Yuns dagelijkse rolstoel, rechts het frame van de sportrolstoel, één wiel erbovenop en één wiel er plat tegenaan. De grote tennistas - want naast het racket ook gevuld met gereedschap voor eventuele mankementen aan de sportrolstoel - op de achterbank.

Ook de sportrolstoel is duur. Gemeenten geven daar vaak om de zoveel jaar een vergoeding voor, in Yun's geval 2.800 euro. Omdat die vergoeding per gemeente verschilt, is die niet meegenomen in het onderzoek. Maar een goede sportrolstoel kost al gauw tussen de 10.000 en 20.000 euro, vertelt Yvonne. Intussen heeft Yun een paar tennisballen tussen zijn wielen geklemd en rolt hij de baan op om in te slaan met zijn trainer Rick Molier (50).

Bij de eerste bal die hij slaat, verschijnt een brede grijns op Yuns gezicht. Hij is vlug in zijn stoel. Maar tijdens het inspelend duwt hij zichzelf steeds een stukje omhoog. Hij zit niet lekker. Zijn stoel is aangemeten op zijn tiende. Dat was nog vóór zijn groeispurt. Hij krijgt er blauwe plekken van. Niet dat hij klaagt - zijn moeder wist er tot voor kort niet eens van, zegt ze. „Hij zegt nooit wat. Maar we waren laatst bij de fysiotherapeut en die vroeg of hij nog ergens last van had. Toen pas liet hij de blauwe plekken bij zijn heupen zien.“

De stoel van Yun is bovendien te log, zegt trainer Aad Zwaan (83), die juist de baan op is komen lopen. Yuns stoel is een instapmodel, zegt hij. „Op dit niveau moet je gewoon een betere, lichtere stoel hebben. Je bent de hele tijd aan het draaien en sturen met je heupen. Als de stoel te zwaar is, is dat heel

Yun Kloosterman op weg naar de training met zijn moeder Yvonne: „Ik ben blij dat ik door kan, een stukje onzekerheid valt weg.“

belastend voor je heupen en onder-rug.“

Zwaan traint al sinds de jaren negentig toprolstoeltenissers, onder wie ook Yuns trainer en voormalig wereldkampioen Molier. Naast degenen die de top bereiken, zag hij ook veel jonge spelers vlak daarvoor afhaken. „Spelers die, net als Yun, veel talent en discipline hadden. Maar niet het geld. Voor een normaal gezin is het zonder hulp eigenlijk niet te doen.“

Zwiep, tak, plof.

„Weer mis. Opnieuw.“

Yun speelt te veel ballen uit bij het serveren, en daarom moet hij de bal nu

„Wheelies kreeg ik zo onder de knie, stoeprandjes op en af ook. Ik ben speels, dat helpt“

Yun Kloosterman

vóór de pionnetjes slaan, op de eerste helft van het serveervlak. „Yun, jij wil vaak harder, harder“, zegt Molier. „Zo van: die bal móét erin. Maar daardoor ga je soms te hard en gaat de bal juist uit.“ Hij tilt zijn arm op en buigt zijn schouder. „Beweeg je schouder goed mee na het raken van de bal, om gecontroleerd en rustiger te slaan.“

„In! En weer in! En nog een keer!“ „Subliem“, roept Zwaan vanaf de zijlijn. „Prachtige schouderrotatie!“ Yun lacht.

Een jaar geleden werd Yun opeens ziek, midden op de tennisbaan. „Hij

zakte in elkaar“, vertelt Zwaan. In het ziekenhuis bleek dat zijn darm aan het afsterven was. „Hij piepte er bijna tus-senuit“, zegt zijn moeder. Tegen de verwachtingen van de artsen in, stond hij een halfjaar later alweer op zijn eerste tennistoernooi. „Daar heeft hij alles aan gedaan. Toen dachten we: oké, je vindt dit écht heel leuk.“

Sponsor

Daarom zijn Yun, zijn ouders en zijn trainers op zoek naar een sponsor. In de tenniswereld is het gebruikelijk dat spelers afhankelijk zijn van sponsors. Alleen zijn die in het rolstoeltennis moeilijker te vinden. „Ze haken al af als ze het woordje ‘rolstoel’ horen“, zegt Yun. „Ze hebben geen beeld bij de sport, en hoe mooi die is.“

Ze sturen tientallen mails per maand naar mogelijke sponsors, zegt Yun, maar krijgen meestal geen reactie. De hoop is nu gevestigd op de ABN Amro-sportbeurs, die dit jaar is gelanceerd en bestaat uit financiële ondersteuning en professionele begeleiding, en een bedrijf in Wijk bij Duurstede dat „aan het nadenken“ is.

Wat als beide weer een ‘nee’ worden? „Het geld is eigenlijk op“, zegt Yvonne. Tot nu toe betaalden zij en haar man het tennissen van hun spaargeld en vakantiegeld. „Terwijl Yun ook nog een broer van 16 heeft. Die is gelukkig snel tevreden, maar gaat nu ook naar het mbo. Die kosten lopen dus op. We verdienen prima, maar zijn wel gewoon een middeninkomen.“ Yvonne is administratief medewerker in de zorg, haar man zit in de beveiliging.

Westerhuis van ABN Amro noemt de geschatte meerkosten voor rolstoelsport „een onderschatting“. Naast de sportrolstoel is bijvoorbeeld ook niet meegenomen dat toernooien vaker in het buitenland zijn. „En niet in Duitsland, Frankrijk of België“, zegt Yun. „Eerder in Italië, Spanje, Kroatië of Zwitserland.“

Dat betekent veel reizen. Naast de vliegtickets komen daar kosten voor een extra koffer met medische benodigdheden bij. En voor de sportrolstoel, als *odd-size* baggage. „Daarvoor betaal je zo 150 euro heen én terug.“ Tel daar hotelkosten bovenop en ieder toernooi is een kostbare onderneming. „Het aantal toernooien dat je speelt is heel bepalend voor wie wel of niet de top bereikt“, zegt Yun.

Het laatste toernooi betaalden zijn ouders van het laatste spaargeld. Zonder sponsor zal Yun niet alleen de overstap naar de senioren niet kunnen maken, maar ook niet kunnen blijven tennissen zoals hij dat nu doet, zegt Yvonne.

Voor de afsluitende oefening scheert Yun rakelings met zijn wielen langs hoopjes tennisballen. Om de wendbaarheid in de rolstoel te oefenen, moet hij telkens een bal van een hoopje plukken en op zijn racket in het midden leggen. Hij gooit zijn lichaam naar links voor een scherpe bocht, de rolstoel volgt. Soms raakt hij een hoopje lichtjes over de baan.

Bzzt, bzzt.

Een appje van Yvonne, een week na de training. „Yun is geselecteerd voor de sportbeurs!!! We zijn super blij!!!“

Een paar dagen later verschijnt Yun zelf in beeld, breed lachend. Hoe is het nieuws bij hem binnengekomen? „Het is fantastisch. Voor iedereen met liefde en potentie voor deze sport is het heel zuur als je moet stoppen vanwege geld. Ik ben blij dat ik door kan, een stukje onzekerheid valt weg. Maar ik vind het ook erg voor degenen die moeten blijven zoeken. Geld zou niet bepalender moeten zijn dan hoe hard je ergens voor werkt.“

Overleden

Het bestuur en de medewerkers van de Koninklijke Notariële Beroepsorganisatie (KNB) hebben met verdriet kennisgenomen van het vroegtijdig overlijden van collega

Jolanda Storm

Jolanda heeft zich het grootste deel van haar werkzame leven met hart en ziel ingezet voor het notariaat. Eerst als kandidaat-notaris, de laatste 26 jaar als adviseur bij de KNB. De KNB en het notariaat verliezen met haar overlijden een zeer betrokken en deskundig collega. We zullen haar belangstelling voor anderen en haar humor missen.

We wensen haar partner Fred, haar familieleden en vrienden veel sterkte toe.

Namens het bestuur en de medewerkers van de KNB,

Barbara van Kampen Hans Kuijpers
Voorzitter Algemeen directeur

Enige kennisgeving

Mijn dierbare, integere en bescheiden echtgenoot heeft afscheid genomen van het aardse bestaan en is in het eeuwige overgegaan.

Jhr. drs. H.P. Quarles van Ufford
Piet-Hein

* Bloemendaal, 23 juni 1936 † Bloemendaal, 6 mei 2026

Lizetta Quarles van Ufford – Hagemeijer

De begrafenis heeft in stilte plaatsgevonden.

Colofon familieberichten

Opgave van een familiebericht

Een familiebericht kunt u opgeven via nrcadverteren.nl/familieberichten of een e-mail naar familieberichten@nrc.nl

Afdeling familieberichten

Bereikbaar op telefoonnummer: 020-7553052 (ma t/m vr 08.30 uur - 17.00 uur) of via e-mail: familieberichten@nrc.nl

Sluitingstijden

Dinsdag t/m zaterdag tot uiterlijk 14.00 uur op de dag vóór plaatsing. Voor plaatsing op maandag uiterlijk vrijdag 16.00 uur.

Voor blijde berichten

nrcadverteren.nl/familieberichten

Zo kun je alles wel een nationaal park noemen

De duinen van Wassenaar liggen in het nieuwe nationale park. FOTO WALTER HERFST

Nederland heeft een dichtbevolkt gebied uitgeroepen tot nationaal park. Dat kan, omdat dit land de internationale definitie en eisen voor nationale parken overboord heeft gegooid, zegt *Michiel Hegener*.

Geluk, emotie, herinnering

Op een eenvoudige, snelle en zekere manier uw familiebericht samenstellen en plaatsen in NRC

nrcadverteren.nl/familieberichten

Kun je goud maken door een goud-ijzer legering goud te noemen? Kun je natuur beschermen door de standaard voor kwaliteit en bescherming te verlagen? Zo ja, dan hebben we er sinds april een nationaal park bij: Nationaal Park Hollandse Duinen (NPHD), met 18.000 hectare strand inclusief vele tientallen strandtenten, bollenvelden, pretparken, woonwijken, waterwingebieden, weiden waar jaarlijks mest wordt uitgereden met rondom sloten waarin geen leven te bekennen is, het Haagse Bos met het Malieveld en stukken mooie natuur. Op de site van de Rijksoverheid staat: „Minister van Essen van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur heeft Nationaal Park Hollandse Duinen officieel de status van nationaal park verleend.”

Hoera? Nee. Niet het Rijk maar de Internationale Union for Conservation of Nature (IUCN) bepaalt of een gebied een nationaal park is, zie de mede door hen gerunde site protectedplanet.net. Het Rijk noemt Hollandse Duinen een nationaal park, maar dat zegt niets, de term is onbeschermd. Je mag ongestraft je eigen achtertuin nationaal park noemen, of een plantenbak op je balkon, of het leefgebied van je darmflora. Of, en daar gaat het hier om, de kuststrook tussen Hoek van Holland en Hillegon en de landinwaarts gelegen veengebieden en strandwallen.

Nationale parken dateren uit de tijd dat rijksoverheden ze uitriepen, zoals Nationaal Park Veluwezoom in 1930, Nederlands eerste. Het Amerikaanse Yellowstone was in 1872 het eerste nationale park ter wereld. In de loop der tijd rees steeds vaker de vraag aan welke eisen een nationaal park moest voldoen. Was het niet beter om het opstellen van de kwaliteitseisen over te laten aan een belangeloze internationale organisatie, die ook keek of de

aangewezen nationale parken aan die eisen voldeden? Extra reden voor zo'n aanpak was dat de term 'nationaal park', met dank aan onder meer Serengeti, Yosemite, Sarek en het Schweizerischer Nationalpark, groot toeristisch potentieel kreeg. Een gebied dat zo heette moest wel prachtig zijn, redeneerden veel reizigers - en overheden. Meer toeristen trekken? Roep een nationaal park uit!

De IUCN, opgericht in 1948, met een hoofdkwartier nabij Genève, stortte zich op een mondiale agenda voor beschermde gebieden, wat in 1994 resulteerde in een systeem van zes types. De bekendste daarvan is categorie 2, een nationaal park. Ook categorie 5, nationaal landschap, verwierf bekendheid. Een nationaal park wordt door de IUCN beknopt aangeduid als „een groot natuurlijk of natuurgelijkend gebied dat grootschalige ecologische processen en soorten beschermt en tegelijkertijd mogelijkheden biedt voor educatie en recreatie”.

Vaag geformuleerde eisen

Eind jaren negentig besloot de Nederlandse overheid om een reeks nieuwe nationale parken in te stellen en daarbij werd de eis van „groot” in overleg met de IUCN verlaagd naar ten minste 1000 hectare. Met andere eisen zoals die grootschalige ecologische processen lag het lastiger, die heb je in Nederland hooguit in de Waddenzee of op de Veluwe. Een categorie 2 gebied moet verder worden omgeven door een beschermde bufferzone waarin niets gebeurt dat de natuur kan schaden.

Kortom, Nederland liep vast met het IUCN-systeem en besloot, briljante vondst, om het overboord te kieperen. Een paar andere landen dienden deels als voorbeeld, zoals het Verenigd Koninkrijk waar al jaren het etiket *nationaal park* zit op gebieden die dat volgens de IUCN niet zijn, zoals Brecon Beacons en Dartmoor. Nederland koos in 2017 voor de

term *nationaal park* *nieuwe stijl*, beschreven in artikel 8.3 van de Wet natuurbescherming uit dat jaar, met een paar vaag geformuleerde eisen. Daarbij zij aangetekend dat de IUCN pleit dat ieder land de IUCN-eisen rechtstreeks in de wetgeving opneemt, wat veel landen al deden.

Bij de beraadslagingen over inhoud van *nieuwe stijl* hadden de vertegenwoordigers van Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en IUCN Nederland weinig in te brengen. Zoals één van hen later zei: „Het hoofddoel van nationale parken, bescherming van natuur en biodiversiteit, werd te weinig benoemd [...] Zo deden er soms wel erg veel mensen uit de toerisme- en recreatiesector mee aan die bijeenkomsten. Marketingtypes allemaal. Hun vertegenwoordiging daar alleen al baarde ons zorgen.”

We zijn tien jaar verder. De Wet natuurbescherming is in 2024 opgegaan in de Omgevingswet. Daarin wordt nationaal park gedefinieerd als „een gebied met belangrijke natuurwetenschappelijke of landschappelijke kwaliteiten”, zonder een woord over bescherming en beheer. De eisen voor onze nationale parken *nieuwe stijl*, nader gedefinieerd door het Nationale Parken Bureau dat in 2018 werd ingesteld, zijn alweer te hoog gebleken. Nu is sprake van *nationaal park 3.0*, waarvan NPHD een voorbeeld is. Directeur Eveline Butler zei op 28 april in het *NOS Journaal* over de één miljoen mensen in en vlak tegen het park: „De mens is ook natuur.”

Nederland wil altijd graag opereren in en aansluiten op internationale verbanden en afspraken. Maar als het gaat om kaders voor natuurbescherming zijn we isolationistisch bezig. Terugkeer naar de IUCN-standaard is de oplossing, maar lijkt nu ondenkbaar. Het is wachten op de status van *nationaal park 4.0*, misschien wordt het *5.0*, waarbij het hele land tot nationaal park kan worden uitgeroepen.

Michiel Hegener
is auteur van *Ons wilde oosten 2.0 – De toekomst van de Veluwe* (2019).

Loosdrecht, dinsdagavond. Brandstichting bij een noodopvang. Mensen in het gebouw. En toen de brandweer arriveerde: een menigte die hen tegenhield. Laat dat even bezinken. Vijftien vluchtelingen en COA-medewerkers. En buiten een menigte die de hulpdiensten die mensen kwamen redden actief tegenhield.

Dinsdagavond postte Dilan Yesilgöz, minister van Defensie en VVD-partijleider, op X: „Ontoelaatbaar. Een pand met vuurwerk belagen, dan brandweer belemmeren om te blussen en agenten aanvallen. Van onze hulpverleners blijf je af.” Ook andere politici vervielen in deze retoriek.

Het is ronduit schandalig om dit te framen alsof het geweld alleen tegen hulpverleners gericht was. Het was met name gericht tegen de mensen in dat gebouw.

Dit staat ook niet op zichzelf. Apeldoorn. Den Bosch. IJsselstein. Loosdrecht, meerdere keren. Explosieven die sommigen vuurwerk blijven noemen. Een bom door de brievenbus van een D66-kantoor in Den Haag met tientallen jongeren binnen. Inmiddels onderzoekt het OM een terroristisch motief en doet de AIVD nu onderzoek naar de organisatie achter de protesten.

Dit zijn incidenten in een patroon dat maar één kant op gaat.

Het klimaat is niet vanzelf ontstaan

Wat er nu op straat gebeurt, is het resultaat van jarenlang politiek bedrijven waarin angst bewust wordt aangewakkerd. Over migratie, identiteit, veiligheid, cultuur en „de eigen mensen eerst”. Het komt rechtstreeks uit het draaiboek van autoritaire bewegingen wereldwijd: zoek een vijand, of creëer er een, versterk de angst, voed de crisis, en oogst de woede. En doe dat opnieuw. En opnieuw. Totdat de norm zo ver is opgeschoven dat niemand meer weet waar die begon.

Ondertussen zijn de problemen echt en complex. Maar populisme verkoopt geen complexiteit. Het verkoopt vijanden en oplossingen die niet bestaan. En dit gaat niet alleen over PVV of FVD. Die zijn helder over hun standpunten. Polariseren is voor hen geen bijwerking, maar het verdienmodel. *De Volkskrant* toonde samen met onderzoekers begin dit jaar aan dat de jongerentak van FVD op haar kerstgala extremistische eregasten ontving, met directe banden met de internationale identitaire beweging. Partijleider Lidewij de Vos noemde het onderzoek „zonde van haar tijd.”

Maar het gaat niet alleen om de politiek. Algoritmen op sociale media verster-

Media zouden dit populistische proces niet moeten faciliteren maar moeten corrigeren

De noodopvanglocatie voor asielzoekers in Loosdrecht, de dag na de brandstichting. FOTO ANP

De rellen bij Loosdrecht zijn onderdeel van een internationale beweging

De brandstichting in Loosdrecht was absoluut geen los incident, betoogt *Jelle Postma*. Volgens hem worden de rellen rond azc's aangejaagd door populistische politiek, sociale media en extreemrechtse netwerken. En politici zwijgen bewust over de vluchtelingen die zich in het gebouw bevonden.

ken verontwaardiging omdat verantwoordelijkheid en haat meer kliks opleveren. Dat is een verdienmodel. Tegelijkertijd faciliteren nationale media het proces dichterbij huis. Talkshowredacties die dezelfde provocerende stemmen blijven uitnodigen, goed voor de kijkcijfers. Kranten als *De Telegraaf* die niet aarzelen de temperatuur verder op te voeren. En Ongehoord Nederland, een publieke omroep die structureel de journalistieke code schendt en aantoonbaar onjuiste informatie verspreidt zonder correctie, bleek in een rapport dat deze week verscheen.

Media zouden dit populistische proces niet moeten faciliteren maar moeten corrigeren.

Polarisatie als verdienmodel

Achter de lokale onrust gaat een georganiseerde structuur schuil. In Nederland en daarbuiten. Justice for Prosperity publiceerde vorige week een rapport over Identitair Verzet (IDV), de Nederlandse tak van een pan-Europees extreemrechtse netwerk met neo-fascistische eigenschappen. Het symbool dat deze beweging gebruikt, de lambda, verscheen ook in Loosdrecht, dan Engelen, dan IJsselstein, dan Tilburg, en dinsdag in Hillegom. Steeds dezelfde organisatie. IDV is daar niet om buurtbelangen te vertegenwoordigen. Ze komt om te rekruteren, te groeien, en extreme ideeën stap voor stap te normaliseren.

Martin Sellner, de leider van de Oostenrijkse tak van IDV, die geld ontving van de schutter van Christchurch in Nieuw-Zeeland, lanceerde begin dit jaar het Institute for Remigration, een organisatie met als beleidsdoel de gedwongen deportatie van niet-etnisch-Europese inwoners, ook van mensen met een verblijfsvergunning of paspoort. Achter dit netwerk zit ook een ideologische infrastructuur: denktanks en bewegingen die etnisch nationalisme intellectueel legitimeren en internationaal verspreiden, en die de brug slaan tussen straatactivisme en politieke invloed. De Nederlandse Eva Vlaardingebroek, voortgekomen uit FVD-kringen,

helpt mee azc-protesten internationaal te promoten en treedt op als spreker op zijn Remigration Summit.

De rellen in Nederland zijn geen randverschijnsel. Ze zijn onderdeel van een gecoördineerd Europees project dat lokale onrust gebruikt als brandstof. De mensen die uit oprechte zorgen demonstreerden hadden vaak geen idee wie er naast hen stond. Maar als dat vaak genoeg gebeurt, went het. Dat is precies de bedoeling en een groot probleem. Want maatschappelijke spanning is voor deze netwerken de brandstof in het verdienmodel.

Wat er ontbreekt

Op 9 oktober 2015 werd de noodopvang in sporthal Snellerpoort in Woerden bestormd door zo'n twintig gemaskerde mannen. Ze gooiden vuurwerkbommen. In het gebouw zaten 148 vluchtelingen, waaronder 51 kinderen, voornamelijk uit Syrië. Mark Rutte bezocht de locatie de volgende dag. Zijn woorden waren ondubbelzinnig: „Vluchtelingen en medewerkers moeten zich veilig weten. Van mensen blijf je af.”

Hij noemde ze bij naam. De vluchtelingen. De medewerkers. De mensen in het gebouw. Dat was tien jaar geleden. Dat was de norm.

Vicepremier Yesilgöz heeft niets gezegd over vluchtelingen. En niets over de COA-medewerkers. Dat is geen vergissing, maar een keuze.

En ze staat daarin niet alleen. Andere politici kiezen hun woorden al even strategisch. Ze gebruiken ze op LinkedIn, in hun eigen bubbel, voor hun eigen achterban. Vijftien mensen zaten binnen, terwijl een menigte brandende fakkels naar het gebouw gooiden. Dat is kennelijk geen vermelding waard op X; het platform waar het publieke debat voornamelijk plaatsvindt.

Bij *Pauw & De Wit* ging ik onlangs in discussie met fractievoorzitter Ruben Brekelmans van de VVD, over de maatschappelijke temperatuur. Hij verplaatste de discussie naar de instroom, terwijl het gaat over mensen die al hier zijn.

Ik maak me het meest zorgen over de partijen die gematigd rechts worden genoemd. Die zeggen de democratie te verdedigen, en beschouwd worden als redelijk, en als ervaren bestuurders. Zij vertegenwoordigen een groot electoraat en dragen daarmee een verantwoordelijkheid die verder reikt dan een zorgvuldig gekozen tweet. Als zij inhumane gedrag en ideologieën normaliseren, ook door te zwijgen op het moment dat het er toe doet, verliezen we de maatstaf. Wie de democratie zegt te verdedigen, kan moeilijk zwijgen als ze mensen niet meer beschermt. De keuze is aan hen.

Wat we nu nodig hebben

Er is een legitiem debat te voeren over asiel en migratie. Dat mag scherp. Maar twee dingen moeten uit elkaar worden gehouden die nu stelselmatig worden samengesmolten: de aanpak en invoering van asielbeleid, en de zorgplicht voor mensen die al hier zijn en recht hebben op veilige opvang. Door die samen te laten vloeien ontstaat een klimaat waarin het normaal lijkt om mensen in brandende gebouwen aan hun lot over te laten.

Burgemeesters staan aan de frontlinie. Zij voeren de wet uit, houden de orde, proberen gemeenschappen bij elkaar te houden, zonder dat de landelijke politiek hen daarin onduidelijk steunt. Dat is onhoudbaar.

Iedereen weet wat er op het spel staat. De vraag is of de partijen die zeggen de democratie te verdedigen, dat ook doen als het ze iets kost. Want als zij ophouden onderscheid te maken tussen wat acceptabel is en wat niet, hebben we niet alleen een veiligheidsprobleem. Dan hebben we een democratisch probleem.

„Vluchtelingen en medewerkers moeten zich veilig weten. Van mensen blijf je af.” Dat had de norm moeten blijven.

Commentaar

EUROPESE RELATIE MET ISRAËL

Het was hoogste tijd voor sancties tegen Israël - dit is nog niet genoeg

Het unanieme besluit van de ministers van Buitenlandse Zaken van de 27 EU-lidstaten om sancties op te leggen aan gewelddadige Israëlische kolonisten, kan als een doorbraak gezien worden. Eindelijk is Europa af van die ene regeringsleider - de Hongaar Viktor Orbán - die alle maatregelen tegen Israël blokkeerde. Prompt konden de lidstaten, inclusief stevige Israëlische bondgenoten als Duitsland, het eens worden.

Het was hoog tijd, zei EU-Buitenlandchef Kallas, dat Europa van *deadlock* naar *delivery* zou gaan: geen impasse meer, maar 'leveren'. Dat het hoog tijd was, is een understatement: door de blokkade van Orbán zijn de gewelddadige, en in het geval van Gaza genocidale acties van Israël tegen de Palestijnen jaren zonder consequenties gebleven. Die passiviteit paste niet bij een continent dat zegt op te komen voor zaken als vrede en veiligheid.

De maatregel tegen treiterende, brand stichtende, geweldplegende en etnisch zuiverende kolonisten op de illegaal door Israël bezette Westelijke Jordaanoever, is zonder meer een belangrijke stap. Maar 'levert' Europa hiermee ook echt, zoals Kallas optimistisch betoogde? Het is weliswaar een belangrijke, maar ook een uiterst kleine stap. Overduidelijke criminelen de toegang tot de EU ontzeggen is wel het minste wat je mag verwachten. En de Israëlische regering zal hier niet wakker van liggen.

Zolang Israël zo mensenrechten en oorlogsrecht schendt, is het voor de EU geen bondgenoot

Het gevaar is dat de lidstaten deze stap zozeer als een doorbraak zullen beschouwen, dat ze voorlopig wel weer even trevreden zijn. Alsof de extreme kolonisten slechts rotte appels zijn in een verder normaal land - een land dat als gerespecteerde partner

van de EU geldt, compleet met handelsvoorwaarden en deelname aan het Songfestival. Maar onder deze door Benjamin Netanyahu geleide extreem-rechtse regering, is Israël geen normale staat. Het heeft zich ontpopt tot een land dat alle internationale rechtsregels negeert en er geen geheim van maakt dat het de Palestijnen het leven onmogelijk wil maken totdat ze sterven of vertrekken. Het geweld van de nu terecht gesanctioneerde kolonisten wordt volledig mogelijk gemaakt door de staat.

Sinds de genocidale oorlog in Gaza heeft Israël vrijwel geen stap in de goede richting gezet. Een greep uit het nieuws van de afgelopen maanden: de tijdelijke gele bandstrijn in Gaza is permanent geworden, en Palestijnen die haar overschrijden worden doodgeschoten; gevangenen, onder wie kinderen, worden gemarteld, seksueel misbruikt en uitgehongerd; en in Libanon past Israël weer precies dezelfde tactieken toe als in Gaza, inclusief het inpikken van land en het gericht doden van journalisten en hulpverleners.

Zolang Israël op zo'n grote schaal mensenrechten en het oorlogsrecht schendt, kan de EU het land niet als gewone bondgenoot beschouwen. Waar Rusland terecht bestraft wordt voor zijn agressie in Oekraïne, moet ook Israël vanuit Brussel te horen krijgen dat zijn optreden niet met Europese waarden strookt.

Het Israëlische wangedrag blijft niet tot enkele kolonisten beperkt; het is systemisch. Daarbij passen maatregelen die dat systeem treffen. Het intrekken van handelsvoorwaarden zou een goede vervolgstap zijn, en andere maatregelen vallen te overwegen: mag Israël nog wel 'gewoon' meedoen aan het Songfestival of Europese voetbaltoernooien? Hoe 'gewoon' is het, dat elke Israëlër visumvrij naar de EU kan komen?

Wil Europa echt 'leveren', dan ziet het de kolonisten-sancties niet als eindpunt, maar als eerste stap. Het heuglijke nieuws is dat het vertrek van Orbán die mogelijkheid daadwerkelijk biedt.

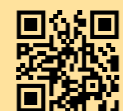
Advertentie

PIETER VAN DER WIELEN IN GESPREK MET SOCIOLOOG BEATE VÖLKER

Vriendschap als redmiddel tegen polarisatie

Het Uur, elke vrijdag vanaf 12.00 uur in de NRC Audio-app

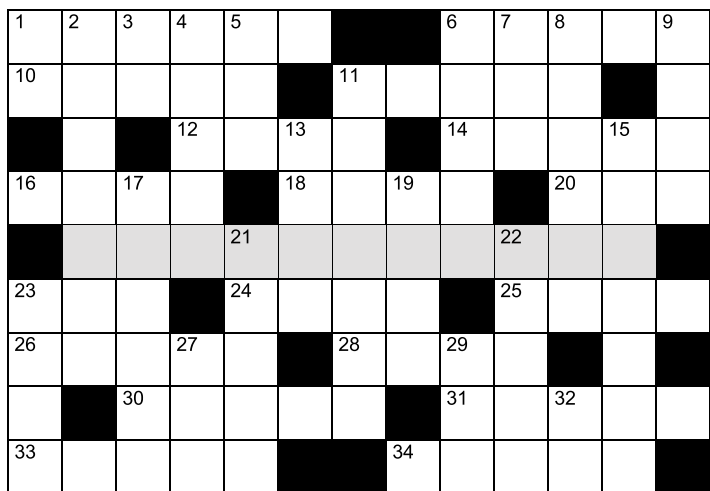
Het Uur - elke vrijdag
nrc.nl/hetuur

Luister elke vrijdag een nieuwe aflevering bij
NRC en in alle podcast-apps

nrc

IN HET MIDDEN

Meer puzzels van Studio Steenhuis op steenhuispuzzels.nl

Vul in en ontdek wie of wat er midden in het nieuws staat

Horizontaal: 1. 'Politie gebruikte vorig jaar vaker ___' **6.** Is moeilijk te vinden voor mbo-studenten **10.** Strijdtoneel **11.** '___ op scherp voor Eurovisie Song-festival' **12.** Past voor ring of fout a**14.** '___ aus Tirol', DJ Ötzi **16.** Voor ___ keer **18.** Star Wars-prinses **20.** Gedeeld kanaal **23.** Wijncocktail **24.** Nobelpartner **25.** Toppunt **26.** Daarop viel kabinet-Schoof **28.** Sluis of Boom **30.** Valt (zieke) kinderen lastig **31.** '___ verdwijnt uit Japanse chipszakken door olietekort' **33.** Vleesvervanger **34.** Ontastbare lectuur

Verticaal: 1. Vertrek **2.** Kun je overhouden aan een verlies **3.** Past voor duwen of grollen **4.** Return **5.** '___ Lady ___', Dylan **6.** Gaat naar de knoppen **7.** ___ top **8.** Voornaam Catalaanse architect **9.** Ja, hoor ___ **11.** Afkeer **13.** Beetje haar van Annie M.G. **15.** Komt zelden alleen **17.** Zwitserse stad **19.** Tyler, The Creator album of Frankenstein-assistent **21.** Gezellige beer **22.** Balbo of Calvino **23.** Boekdeel **27.** Schaakpunten **29.** Kleinere ondernemersclub **32.** Fries water

Oplossing puzzel 13 mei. Horizontaal: 1. MASKER 5. THIALF 9. EEN 10. DRAM 11. TONIC 13. AIMABEL 16. ETER 17. LESGELD 20. COM 21. PEU 22. AKS 24. HEESTER 26. RAMEN 28. NOIR 29. LEVE 30. RITMES 31. ANANAS **Verticaal:** 1. MOT 2. SENTIMENT 3. KEIEN 4. ENCRYPTIE 5. TRIEN 6. HAMSTEREN 7. IMAGE 8. FULD 10. DALUUR 12. OEHOE 14. BERAMEN 15. ELSKE 18. SCHOR 19. HEERS 23. SNUS 25. SOM 27. AVA 29. LA **In het midden:** SHINYHUNTERS

© Studio Steenhuis steenhuispuzzels.nl

ZWARTRIJDERS

Het is omstreeks 1960 op een dinsdag, de dag van de wekelijkse veemarkt in Sneek. De markt is al afgelopen en we zitten in de bus van Sneek naar Franeker, een Scania Vabis. De bus stopt bij de afslag naar Bozum om een marktganger uit te laten.

Het is onze chauffeur Sake echter niet ontgaan, dat de man niet betaald heeft. Hij wordt verzocht alsnog een kaartje te kopen. Bij het uitstappen krijgt hij te horen: „Wy binne gjin filantropyske ynstelling!”

Gerrit Tjallema

Lezers zijn de auteurs van deze rubriek. Een Ikje is een persoonlijke ervaring of anekdote in maximaal 120 woorden. Insturen via ik@nrc.nl

FOKKE & SUKKE
HOUDEN VAN ECHT VADERLANDSE TRADITIES

OP TWEDE HEMELVAARTSDAG

STEKEN WE ALTIJD EEN AZC IN DE FIK

RGVT

COLUMN
FRITS ABRAHAMS

De schoonmaak van Wilders

De volgende redenering is dezer dagen in Nederland nogal gangbaar. „Natuurlijk mag je geen geweld gebruiken, het is jammer dat sommige mensen in hun wanhoop en radeloosheid over de situatie in Nederland daartoe hun toevlucht nemen... MAAR, MAAR... kun je veel anders verwachten in een land waar de Haagse politiek het volledig laat afweten, is het gek dat de mensen dan besluiten het recht in eigen hand te nemen?”

Zet momenteel een Nederlandse tv-talkshow aan - en je hoort dit geluid in allerlei varianten binnen enkele minuten. Meestal komt het uit de mond van een rechtse Bekende Nederlander, bijvoorbeeld Jort Kelder, net terug uit Loosdrecht met zijn klassieke sloep, of een lid van de redactie van *De Telegraaf*, liefst de alomtegenwoordige Wouter de Winther of de hoofdredacteur zelf, wiens naam mij steeds ontschiet en die ik daarom het Opgewonden Hoofdredacteurspleeg te noemen - hij is altijd kwaad, misschien wel omdat hij merkt dat De Winther nog vaker in talkshows zit dan hij. Kunnen ze het Opgewonden Hoofdredacteurspleeg te noemen - hij is altijd kwaad, misschien wel omdat hij merkt dat De Winther nog vaker in talkshows zit dan hij. Kunnen ze het Opgewonden Hoofdredacteurspleeg te noemen?

Het grappige is dat degene die al het asieltumult in Nederland veroorzaakt heeft, nooit in die talkshows zit. Zijn geest zweeft er superieur boven. Geert Wilders heeft wel iets anders te doen dan ouwehoeren in talkshows. Hij fabriceert met groeiend resultaat de munitie die ze daar mogen afschieten. Dat doet hij sinds jaar en dag met dezelfde afgezaagde metafoor: die van de grote schoonmaak. Dit schreef hij onlangs op X na de bekladding op de Dam: „Tuig. (...) Er is een grote schoonmaak nodig, niet alleen van het helaas bekladde Nationaal Monument, maar van heel Nederland.”

Op 10 december 2016 wijdde De Tele-

graaf waarvan het Opgewonden Hoofdredacteurspleeg toen overigens nog geen Hoofdredacteurspleeg was, een hele voorpagina aan Wilders, nadat die door de rechtbank schuldig was bevonden aan groepsbelediging en het aanzetten tot discriminatie. Hoofdkop op die pagina was deze uitspraak van Wilders: „Ik maak schoon schip als premier.” Andere koppen: „Wilders gretiger dan ooit na vonnis.” En: „Mensen hebben er genoeg van.” Wilders kraaide op Twitter triomfantelijk: „Mooie voorpagina Telegraaf vanmorgen.”

In november 2022 reageerde Wilders op Twitter na een voor de PVV gunstige peiling: „PVV virtueel opnieuw op 1! Groter dan D66 en CDA samen. We zullen hun rotzooi gaan opruimen. Nederland voor de Nederlanders. Tijd voor de grote schoonmaak.”

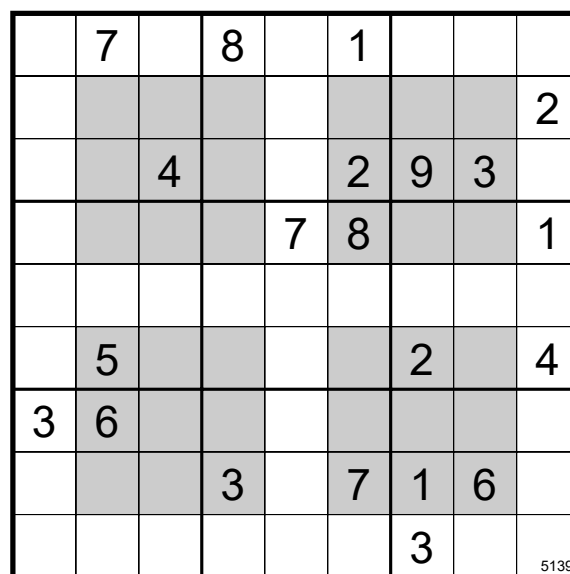
Zijn geest zweeft superieur boven de talkshows

Kortom, schrobben - niets liever doet hij, vooral als hij er niet-Nederlanders mee kan wegstrijken. Hij begint al steeds meer xenofobische bijval te krijgen in zijn Nederlandse huis met zijn oproepen tot verzet in gemeenten. Geweldloos verzet, zegt hij erbij. Maar het valt op dat hij nooit incidenten met rechts-extrem geweld, zoals in Loosdrecht, expliciet veroordeelt.

Terwijl Loosdrecht zo ongeveer in brand stond, ging Wilders op bezoek bij een visboer in Hoek van Holland die geweigerd had een vrouw in nikab te bedienen omdat hij haar gezicht niet kon zien. Wilders: „Deze dappere man verdient geen vervolging maar alle steun.”

Geweld tegen politie en brandweer? De grootste schoonmaker van Nederland beweegt zijn bezem liever in een andere richting.

SUDOKU

Meer puzzels en boeken van Peter Ritmeester op pzzl.com

nrc > puzzels

Crux: kleine kruiswoordpuzzel voor grote denkers

Speel alle puzzels op nrc.nl/puzzels

Plaats de cijfers 1 tot en met 9 zo in het diagram dat elk cijfer precies één keer voorkomt in elke rij, kolom, de negen vetomrande 3x3 vakken, én de vier grijze 3x3 vakken. © Peter RitmeesterPZZL.com Rechts: de oplossing van gisteren.

7	4	3	6	8	9	5	1	2
8	1	2	7	3	5	9	6	4
9	6	5	4	2	1	8	3	7
6	8	9	3	1	4	7	2	5
1	5	7	2	6	8	3	4	9
2	3	4	5	9	7	6	8	1
4	2	6	9	7	3	1	5	8
3	7	8	1	5	2	4	9	6
5	9	1	8	4	6	2	7	3

Achterpagina.

Schoonheid en poëzie op de Biënnale van Venetië

CULTUREEL SUPPELEMENT: PAGINA C4-7

Cultuur

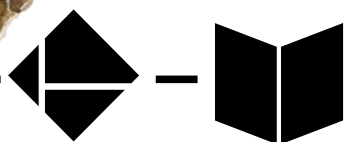
CULTUREEL SUPPLEMENT & BOEKEN

ILLUSTRATIE JACKIE MORRIS.

De zeven wonderen van de vogel

BOEKEN: PAGINA C12-13

ZAP

‘The Passion Hemelvaart’. BEELD KRO-NCRV

Pilates als een soort Trump in Drenthe

Xenofobie is een monster, dat kun je niet oplossen”, zei Pieter Klook, hoofdredacteur van de *Volkskrant* toen hem bij *Pauw & De Wit* gevraagd werd naar de uitwassen in Loosdrecht. We moesten ophouden het constant te hebben over terrechte zorgen, pareerde hij de dooddoener die de hele week overal te horen was. Dit ging verder dan zorgen, dit was extreemrechts normaliseren.

Ook aan tafel bij *Eva* was Loosdrecht hét gespreksonderwerp. CDA-leider Henri Bontenbal probeerde aan een boze Loosdrechter, die net terug was van vakantie, uit te leggen dat er wel naar je geluisterd werd, maar dat dat niet betekende dat je ook je zin kreeg: iets dat door veel ‘bezorgde burgers’ door elkaar wordt gehaald. Sarah Bakker, politiek verslaggever van PowNed, legde inzichtelijk uit hoe extreemrechts buiten Loosdrecht de dag ervoor om extra fakkels had gevraagd, en dat ze berichten - gestimuleerd door Haagse politici die tot verzet hadden opgeroepen - naar elkaar hadden gestuurd dat „wie niet wilde luisteren, maar moest voelen”. Wat de man uit Loosdrecht daarvan vond. Hij vond dat de kern van de zaak daarmee op de achtergrond kwam.

Misschien ligt de oplossing wel gewoon in Drenthe. *The Passion Hemelvaart* (KRO-NCRV) begon immers met de mededeling „Welkom in Drenthe”. Astrid Kersseboom duidde het verhaal van Jezus’ opstanding. Het geschreeuw van de menigte was Jezus fataal geworden, zei ze, waarmee ze prima bij een talkshow had kunnen aanschuiven. Daarna was te horen hoe iedereen op zijn manier rouwde om Jezus, Pilatus deed ondertussen Pilates-oefeningen terwijl hij zich zorgen maakte om de opstanding en een dreigende zoommeeting met de autoriteiten in Rome.

Het verhaal werd erg serieus gebracht en vrijwel alles in het Bijbelse verhaal werd letterlijk genomen. Er zat ook een moraal in naar het heden waar de fakkeldragers in Loosdrecht nog wel wat van kunnen leren. Zo stelde Thomas, die nog niet toe was aan de wederopstanding van zijn ‘meester’, aan Maria Magdalena de vraag: „Elke week wordt er een vrouw vermoord, en jouw oplossing is dat er een man opstaat?”

Pilatus werd afgeschilderd als een soort Trump. Hij zette journalisten weg als brengers van nepnieuws en was bereid zijn eigen bevolking met geweld te onderdrukken, omdat Jezus een „Drentse veenbrand was die zich maar bleef verspreiden”. Ondertussen kwam Kersseboom nog met wijsheden over influencers die predikten dat vrouwen op de tweede plaats kwamen, iets waar Jezus niets van moest hebben. De volgelingen van Jezus zongen een lied: „Kom, laten we samen zijn. Kom dichterbij. Kijk niet naar kleur, gender of geloof.” Wie weet komt in december, met opnieuw Kersseboom als verteller, *The Passion: The Making of Jezus*.

Een wedergeboorte lijkt er voor Hennie van der Most niet in te zitten, bleek uit *NPO Doc: Pretpark Hennie*. Van der Most wilde in Rotterdam „een pretpark bouwen, maar zijn plan belandde in een achtbaan”, stelde RTV Drenthe de jolig. Elf jaar na de geplande opening was er nog steeds niks en inmiddels heeft de Rechtbank Hennies bedrijven failliet verklaard.

Hennie was een dromer en even was hij bereid mee te gaan, en werd zelfs zijn fascinatie voor ronde frikandellen boeiend. Maar toen kwam zijn dochter langs om te praten over zijn financiële zorgen. Had hij maar een zoon gehad, zei hij. „Was het dan anders gegaan, beter geweest?” vroeg zijn dochter verschrinkt. „Ja”, antwoordde hij. Waar Maria rouwde om haar zoon, die ze moest delen met de hele wereld, rouwde Hennie om de zoon die er niet was om hem te redden.

Hennie zoekt een zoon, Maria heeft er een voor iedereen. Er is enorme ruimte vrijgekomen in Rotterdam, terwijl het COA nog wat plekken zoekt. Kortom: „Kom, laten we samen zijn.”

Toef Jaeger

IN HET NIEUWS

Wordt ook Cannes straks overstemd door politiek?

CANNES 2026

Hoe politiek wordt het filmfestival in Cannes dit jaar? Het festival opende dinsdagavond alvast zo apolitiek als mogelijk.

Tristan Theirlync

CANNES

Maar liefst twee juryleden in Cannes begonnen over ‘de Griekse oorsprong van het woord ‘poëet’, tijdens hun persconferentie op de eerste dag van het festival. „Het betekent: ‘van een stad’”, legt scenarist Paul Laverty (*I, Daniel Blake*) uit. „Of in de diepste zin: hoe mensen zich gedragen. Het lijkt mij dus [...] dat macht en politiek inherent in elk verhaal zitten.” Naast hem deed acteur Isaach de Bankolé het in het Frans nog even over.

Met andere woorden: ze hebben dit antwoord van tevoren goed uitgedacht.

En logisch ook. Al een paar jaar worstelen geëngageerde culturele instellingen met het wereldnieuws. Activisten eisen steeds vaker om stellingname; over Trump, Big Tech of Israëlische genocide.

Dat stort festivals in drijftand. Kies je een kant? Dan is de andere kant boos. Zeg je niks? Dan wordt je lafheid verweten. Hoe meer je worstelt, hoe meer je vastraakt.

Het horrorscenario voor een filmfestival als Cannes was de editie van het filmfestival in Berlijn afgelopen februari. Eén opmerking van juryvoorzitter Wim Wenders over kunst en politiek leidde daar tot een pandemonium. Eindstand: de minister van Cultuur en Berlijnse burgemeester waren boos, directeur Tricia Tuttle werd bijna ontslagen. Niemand had het meer

over de films.

Hoe zit dat dit jaar bij Cannes? Het festival opende dinsdagavond in ieder geval zo apolitiek als mogelijk. *Le Venus Electrique* was een kluchtige kostuum-romkom over een kermisartiest die een briljant schilder verleidt (in twee lange uren). De film was ogenschijnlijk vooral bedoeld om de luxesponsors van Cannes een zo-veilig-mogelijke avond te bezorgen.

Maar in de overige tien dagen is er genoeg licht ontvlambaar materiaal. Er zijn twee Russen in de selectie en een nieuwe film van de Palestijnse regisseur Rakan Mayasi. Er zijn dissidente Iraanse filmmakers met nieuwe films, zoals Asghar Farhadi, Pegah Ahangarani, Karim Lakzadeh en Mahsa Karam-

De premières zijn strak geregisseerd. En op de rode loper is politiek expliciet verboden

pour. Hollywood-acteur Javier Bardem komt - de enige die op het Oscar podium écht de oorlog in Gaza durfde aan te kaarten.

Genoeg brandstof. Maar dat was er vorig jaar ook. En politiek werd het best: Robert DeNiro zette zijn jarenlange kruistocht tegen Donald Trump voort op het podium van zijn ere-Gouden Palm. Juliette Binoche leidde een eerbetoon aan de door Israël vermoorde fotojournalist Fatima Hassouna. Maar Cannes verloor nooit de controle. Demonstratie en protest werden altijd keurig gekanaliseerd: geen conflict, maar een programmaonderdeel - wat goed dat het er is!

Volgens directeur Thierry Frémaux is er in Cannes altijd ruimte voor politiek geweest, vertelt hij bij

zijn persconferentie, één dag eerder. „Cannes is politiek als de films (en filmmakers) dat zijn.”

De laatste keer dat politiek het festival echt stillegde was tijdens de editie van 1968, toen nouvelle vague-filmers als Truffaut en Godard het festival actie voerden in solidariteit met de studentenprotesten. Volgens *The Hollywood Reporter* komt dat omdat het festival langlang heeft gewerkt aan een manier die „protest toelaat, maar ook insluit”. Er zijn strenge regels. De premières zijn strak geregisseerd. En op de rode loper is politiek - net als naakt en „volumineuze outfits” - expliciet verboden.

Regels die aanwezigen niet graag breken. Zeker als kunstfilmer, voor wie media-aandacht als zuurstof op de maan is, wil je het belangrijkste filmfestival van de wereld niet bruisen. Daarnaast is Cannes misschien te groot en commercieel om te verstoren. De meesterwerken eisen alle aandacht op. En Cannes blijft een gigantisch media- en marketingevenement, met 40.000 filmprofessionals en (zo lijkt het) evenveel sponsors. Philip Oltermann van *The Guardian* zei tegen *The Hollywood Reporter*: „Cannes blijft showbusiness. Ik heb de indruk dat mensen die eraartoe gaan, uiteindelijk gewoon de regels gehoorzamen.”

Alleen jurylid Laverty laat zien dat je ondanks de strakke regie van Cannes het vuur op kan stoken. Hij wijst op de officiële poster van Cannes, waarop Susan Sarandon prijkt in *Thelma & Louise*. „Susan Sarandon, Javier Bardem en Mark Ruffalo worden op een zwarte lijst gezet vanwege hun standpunten over de moord op vrouwen en kinderen in Gaza. Schaam je, Hollywood.” Grijnzend: „Ik hoop dat we niet gebombardeerd worden vanwege deze poster.”

Cabaretier Merijn Scholten in ‘Lemming’. FOTO VINCENT VAN WOERKOM

Coaches, valse profeten en ijdele muzikanten: Merijn Scholten communiceert via personages, maar zijn eigen stem is in ‘Lemming’ nadrukkelijker aanwezig.

Jelle Brunsen

AMSTERDAM

Met een stem als uit het Polygoonjournaal horen we dat cabaretier Merijn Scholten (43), een „goedgeluimde paljas”, het publiek dusdanig gaat beroeren dat het na afloop met „hernieuwde levenslust de verwarrende realiteit tegemoet kan treden.”

De stem die Scholten tijdens deze korte scène op zet lijkt de inhoud zelf direct te ironiseren. Zijn radiostem uit andere tijden doet voorkomen alsof we een cabaretvoorstelling voorgeschiedteld gaan krijgen waarin uitgelegd wordt hoe het al-

lemaal zit („een onverwacht scherpe blik op de tijdsgeest”). Of, nog erger: cabaret verpakt als preek. Bah! De stem suggereert: dergelijk cabaret is niet meer van deze tijd.

Klopt. Populair tegenwoordig is cabaret over een ingrijpende gebeurtenis, ziekte of verslaving: een „persoonlijk verhaal”. Net als sketchcabaret, voorstellingen vol komisch geacteerd scènes over herkenbare types en sociale ongemakken. Scholtens eerste solo-voorstelling, na het einde van zijn cabaretduoschap De Partizanen met Thomas Gast, paste in deze laatste categorie. In *Team Solo* (2022) voerde hij een reeks personages op die vaak gespecialiseerd waren in met zoveel mogelijk woorden zo weinig mogelijk zeggen. Ook in het eerste seizoen van zijn sketchprogramma *De week van Lemming* (2025) speelde Scholten diverse diep onzekere types die zich als zelfverzekerd en eigenzinnig proberen te presenteren, maar uiteindelijk zichzelf ontmaskeren.

Nu is er een tweede solovoortelling: *Lemming*. Nog steeds communiceert Scholten veel via personages, maar zijn eigen stem is nadrukkelijker aanwezig. Scholten wil niet enkel meer de blik richten op irritant gedrag van lege influencer-achtige mensen. In *Lemming* wil hij zijn blik delen op de volgens hem momenteel niet zo fraaie wereld. Maar kan dat zonder moraliseren, dat in de kunsten zo verafschuwde begrip, dat in combinatie met cabaret inderdaad, zoals de radiostem suggereerde, al snel ouderwets aandoet?

Eigen stem

Ja, laat Scholten zien in het erg goed gelukte *Lemming*. Wederom krijgen we verschillende personages in een flitsende voorstelling, vol leuk en expressief acteerwerk. De schakels tussen de scènes zijn echter minder hard. Zo kan het gebeuren dat Scholten vanuit een personage opeens overgaat op zijn eigen stem. Als hij iemand opvoert die zichzelf uit alle macht tot kalme probeert de mediteren bijvoorbeeld, gaat het

eerst nog over de vraag wat spiritualiteit precies is, vervolgens over religie, waarna Scholten een zin later opeens uit het personage lijkt te zijn gestapt en zegt het raar te vinden dat werelgie vanaf de Verlichting langzaam hebben weggeredeneerd maar nu wel achter allerlei gekken aan lopen die de macht grijpen.

Hij zegt niet onomwonden hoe hij vindt dat het zit, maar via omwegen, afslagen en grapjes, waarmee hij communiceert het ook allemaal niet zeker te weten.

Scholten heeft soms „het gevoel dat er iets niet klopt”. Het is een zin die vaker terugkomt. We zijn kuddedieren, zoals de Lemming, het knaagdier uit de voorstellingstitel, maar in de war wie of wat onze herder is, meent Scholten. De types die hij opvoert, waaronder coaches, valse profeten afkomstig uit het broeinest van de *manosphere*, en ijdele muzikanten zijn het in elk geval niet. Je niet laten leiden door afleiding en af en toe gewoon niks doen zou helpen, denkt Scholten. Hoe moeilijk we dat vinden

blijkt uit een grappige verbeelding van een ‘WK lanterfanten’, waarin we deelnemer Klaus geconcentreerd zien niksen. Onlangs ging hij nog onderuit in een belangrijke wedstrijd omdat hij een impuls niet kon onderdrukken en op Temu plots een „toestruifstalen banaan- en komkommersnijder” kocht.

De nostalgie van de jaren negentig kan verleidelijk zijn, blijkt uit een komisch liedje op de begintune van jeugdserie MacGyver. Maar die onbekommerde tijden zijn voorbij, evenals Fukuyama met zijn ‘end of history’-verhaal als leidman, eindeloze technofeesten en *happyhardcore*, aldus Scholten. Hij creëert, grappig en ontroepend, een beter bij de tijd passend genre: *sadhardcore*.

Recensie Cabaret

Merijn Scholten-Lemming. Gezien: 13/5. De Kleine Komedie, Amsterdam. Info: merijnscholten.nl ●●●●○

Zo mals, gespierd en zangerig speelt alleen cellist Sol Gabbeta

Recensie Klassiek

Kon. Concertgebouworkest o.l.v. Santtu-Matias Rouvali m.m.v. Sol Gabbeta (cello). Werken van Dvořák, Martinu, Stravinsky en Ravel. Gehoord: 13 mei. Concertgebouw Amsterdam. Herh.: 15/5 aldaar, 16/5 Bozar Brussel. Radio 4: 24/5, 14 uur. Live kijken Elisabeth Concours Brussel nog /m 30 mei. ●●●●○

Ook voor niet-Songfestivalalliehebers is er een belangrijke muziekwedstrijd gaande: het Elisabeth Concours in Brussel, dit jaar voor cellisten. Beheersing, nervositeit, diverse temperamenten: je ziet het allemaal bij de semifinalisten, onder wie de Nederlander Isaac Lotman (2003). En al kijkend en luisterend besef je ook hoe zeldzaam instrumentalist

zijn bij wie alles op samenvalt en tot de verbeelding spreekt.

Zo’n cellist is de Argentijnse Sol Gabbeta (45), als twintiger al een sensatie met albums voor Sony en nog steeds eigenzinnig aan de wereldtop. Gabbeta viel en valt op door haar verbluffende, haast ‘sportief’-soepele techniek, de zangerigheid van haar spel en haar originele artistieke profiel. Bij het Concertgebouworkest was ze de afgelopen vijftien jaar zo’n beetje de huis-solocellist. Woensdag liet ze in het fascinerende *Eerste celloconcert* (1930) van Bohuslav Martinu, sinds 1974 niet door het orkest gespeeld, horen waarom.

Stuiterende positiewisselingen, verschuivende ritmes, virtueuze streken én nauwluisterend samenspel met het orkest: Gabbeta tacekt moeiteloos alle technische uit-

Cellist Sol Gabbeta met het Concertgebouworkest. FOTO EDUARDUS LEE / CONCERTGEBOUW

dagingen, versmelt naadloos in de kamermuzikale passages en speelt met een warme, heldere expressiviteit. Voor een status als repertoirelevelling is Martinu's concert te weerbarstig, maar deze uitvoering

was een luistersensatie. En Gabbeta's als toegift gespeelde *Flamenco* van Huguet i Tagell een wellustig-virtuoze bonus.

Als opwarmer liet dirigent Santtu-Matias Rouvali in Dvorák's concertouverture *In de natuur* horen wat zijn gave is: relaxte controle, een sensuele klank. Onder de vele op hoog niveau actieve Finse dirigenten is Rouvali (40) de schaarse ‘mid-carrier’-man, omringd door oudere collega's als Vänskä, Saraste, Oramo en Salonen en jonge kometen als Mäkelä en Peltokoski. Maar ook de ingetogen Rouvali - verklaard buitenmens, tikje aandachtsschuw - verdient opletten aandacht. Zijn contract bij het Philharmonia Orchestra in Londen loopt af, omgekomen lonken naar hem. Bij het Concertgebouworkest dirigeerde Rouvali sinds zijn debuut

Mischa Spel

Gastheer Didier Allouch en juryleden Diego Céspedes, Ruth Negga, Stellan Skarsgård, Demi Moore, juryvoorzitter Park Chan-wook, Chloé Zhao, Isaach de Bankolé, Laura Wandel en Paul Laverty. FOTO KATE GREEN / GETTY IMAGES

JOYCE ROODNAT

Zonde van die Gouden Leeuw

Gemaskerd met de kenmerkende gebreide bivakmutsen met poezenoren en omhuld door roze rookwolven verstoort het feministische kunstcollectief Pussy Riot samen met de Oekraïense pendant Femen met een performance van jewelste vakkundig de start van het Russische paviljoen. Kom daar maar eens overheen, dit was een passende, alternatieve opening van de 61ste Biënnale van Venetië. Die tweejaarlijks extravaganza gaat er prat op de stand van zaken in de beeldende kunsten vast te stellen. Meestal zitten ze goed, nu ook. 'In minor keys' is het motto deze keer. En inderdaad 'in mineur', dat is de stand van zaken. Het Israëlische paviljoen is open, het Russische ook - 'gewoon' open, heet dat inmiddels, want hier worden de kunsten ingezet om het oorlogsgeweld van hun landen te verbloemen. In antwoord zijn er aanhoudend demonstraties en acties, tegen Poetin en vooral met de genocide in Gaza als brandpunt. Er werd 24 uur gestaakt, ook door een aantal landenpaviljoens. En dat allemaal in de mooiste stad ter wereld, die dreigt weg te zakken in zee door klimaatverandering - hoe symbolisch wil je het hebben?

Er is ook geen Gouden Leeuw dit jaar, want de jury geeft er de brui aan. Die stapte op, schuilend bij het Internationaal Strafhof - alsof de juryleden het niet voor eigen rekening durfden te nemen dat ze geen vertegenwoordiging willen beoordelen van landen met misdaden tegen de menselijkheid op hun geweten. Is dat stoer? Niet erg. Je geeft er de brui aan en je bent overal vanaf.

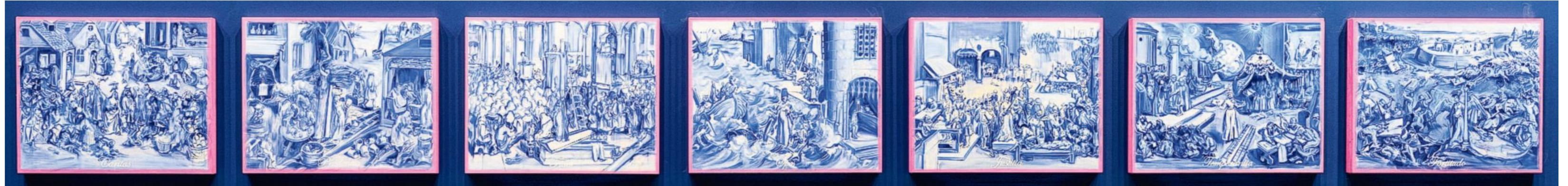
Dit is niets, had ik tegen die jury willen zeggen, doe iets. Besef waarvoor jullie waren aangesteld. Geef de beste inzending die Gouden Leeuw (die nu niemand krijgt, wat jammer is) en voeg aan het juryrapport een alinea toe, vlamdend van steun voor Gaza en voor Oekraïne. Geef een speciale juryprijs aan Pussy Riot en Femen. Zulke acties maken meer indruk dan de jury opheffen en daarna chic zwijgen.

Niet zo zouden landen in hun paviljoens kunstenaars kunnen verwelkomen als de Zuid-Afrikaanse Gabrielle Goliath, die door haar eigen minister van Cultuur voor Venetië werd gecancelled toen zij in haar werk de genocide in Gaza adresseerde.

Verder valt op dat het label 'art washing' - het via de kunsten schoonblazen van een desastreuze reputatie - arbitrair wordt gehanteerd. Het Amerikaanse paviljoen bleef vooralsnog van protesten tegen art washing verschoond, ook al voeren de VS oorlog tegen Iran, dreigde hun president de Iraanse beschaving weg te vagen en is het Internationaal Strafhof niet nodig om de binnenslandse terreur van ICE vast te stellen. Alma Allen heet de kunstenaar die zich in dat paviljoen liet paracheren, met de expliciete opdracht om de 'American values' uit te dragen. Barbara Chase-Riboud, beeldhouwster en dichteres, had zich niet laten verleiden en bedankte voor die eer. Kunstforum *Hyperallergic* citeert uit haar verklaring: „Kunst is het enige dat bewijst dat iets ooit in de wereld is gebeurd.”

Femen en Pussy Riot protesteren tegen de aanwezigheid van het Russisch paviljoen in Venetië. FOTO MARCO BERTORELLO/JAFP

Delfts blauwe schilderijen van de Zuid-Afrikaanse schilder Johannes Phokela. FOTO ANDREA AVEZZU

Schoonheid en poëzie, daar gaat het om - of toch niet?

BIËNNALE Deze week is de Biënnale van Venetië geopend, de belangrijkste expositie voor beeldende kunst. Naast de politieke protesten rond de landenpaviljoens is er ook nog de hoofdexpositie 'In Minor Keys', met aandacht voor de 'zachte tonen'. Maar waar gaat het hier echt om?

Door Merlijn Schoonenboom

The End of the World, van de Chileense kunstenaar Alfredo Jaar. FOTO LUCA ZAMBELLI/BAIS

Nick Cave, Amalgam (Resuscitation), 2025. FOTO MARCO BERTORELLO/JAFP

Hoe luid mogen 'zachte tonen' zijn? Fel zijn de kleuren als je de hoofdexpositie van de Biënnale van Venetië binnenstapt, overdadig de vormen, volgepakt de zalen. En onmiskenbaar, tussen alle tekstbordjes over poëzie, kosmologie en andere ogenschijnlijk tijdloze zachtmoedigheid, wordt duidelijk dat alle kunstwerken hier zijn samengebracht voor één groot statement; hiër zijn we, kijk naar ons.

In *Minor Keys* heet de hoofdtentoonstelling met 110 kunstenaars die op de twee Biënnale-terreinen Giardini en Arsenale plaatsvindt, en die inhoudelijk los staat van de expositie van de meer dan negentig landenpaviljoens op dezelfde terreinen. De titel verwijst naar de 'zwarte toetsen' van het pianotoetsenbord, die soms droevig, soms nadenkend klinken, maar altijd de 'zachte tonen' in het palet aan klinken zijn.

Zelden zal het contrast op de Biënnale bij een opening daarom zo groot zijn geweest als vorige week. In de media wereldwijd ging alle aandacht naar de protesten bij de landenpaviljoens, zoals de met roze rook omgeven protesten van anti-Poetin-activisten als Pussy Riot tegen de deelname van Rusland en de luide, mediagenieke demonstraties tegen de deelname van Israël. Tegelelijk begon de persconferentie van de hoofdexpositie, waarin er juist alles aan werd gedaan om poëtische zachtmoedigheid uit te stralen.

Haast ostentatief klonk het, hoe de samenstellers van *In Minor Keys* met ingehouden stem over de poëtische en theoretische kant van deze expositie spraken. Voor een deel ligt deze ingehouden toon aan de piëteit met de hoofdcurator Koyo Kouoh, die in 2025 aan kanker is gestorven; de samenstellers zijn de leden van het team dat ze zelf had samengesteld. Maar voor een ander deel past de ingehouden stem ook bij het concept van Kouoh.

Zachte en luide tonen

Kouoh (1967-2025), geboren in Kameroen en opgegroeid in Zwitserland, zou de eerste vrouw met Afrikaanse achtergrond zijn geweest die hoofdtentoonstelling van de Biënnale zou samenstellen. Ze was al jaren een invloedrijk curator in de internationale kunstwereld, in Nederland misschien wel het bekendst door haar expositie *When We See Us: A Century of Black Figuration in Painting*, die in 2023 ook in Brussel te zien was. Haar uitverkiezing voor de Biënnale werd als een nieuw ijkpunt gezien, een kroon voor haarzelf en voor de emancipatie van zwarte vrouwen in de kunstwereld.

Kouoh staat om die reden nu pontificaal in de centrale hal afgebeeld, samen met schrijfster Toni Morrison, als eerste zwarte

vrouwelijke Biënnale-curator naast de eerste zwarte vrouw die de Nobelprijs voor Literatuur ontving (1993), in een metersgrote schilderij. Bewust is dit kunstwerk zo monumentaal neergezet, zo staat te lezen bij het tekstbordje van deze installatie *Anatomie van een magnoliaboom voor Koyo Kouoh en Toni Morrison* (2026), gemaakt door Maria Magdalena Campos-Pons.

Dit is de bedoeling: hier worden de 'zachte tonen tot de luide tonen' gemaakt. In hoeverre *In Minor Keys* met het oorspronkelijke concept van Kouoh overeenstemt is moeilijk te zeggen, maar één ding is in ieder geval zeker: deze expositie over de 'zachte tonen' wil zeker ook een vuistslag op tafel zijn.

Politiek uitgangspunt

Waar gaat het hier om? Om het „afwijzen van orkestrale bombast en militaire

Amistad Takeover (2026), van Big Chief Demond Melancon. FOTO ANDREA AVEZZU

marsen”, schreef Kouoh voor haar dood in haar concept, om „de rustige klinken, de lagere tonen, het gezonde, de troost van de poëzie”. Maar dat impliceert volgens haar ook: „De kleine eilandjes, werelden te midden van oceanen met eigen, oneindig rijke ecosystemen, en sociale structuren die - in positieve en negatieve zin - verweven zijn met veel grotere politieke structuren en ecologische belangen.”

Kortom: met 'de zachte tonen' worden hier ook de minder zichtbare kanten van de wereld bedoeld, de vergeten aspecten van de kunstwereld, de kunst uit Afrika, uit de minder welvarende delen van Azië, uit die gebieden die inmiddels worden samengevat als 'global south'. En daarmee wordt duidelijk: ondanks de terughoudende en poëtische opstelling heeft *In Minor Keys* een onvervalst politiek uitgangspunt. De eerste blikvanger in de hoofdlocatie Giardini is direct al een statement, een pleidooi voor een bredere visie op datgene wat als kunst zou moeten gelden. Het is een enorm oranje verenpak, *Amistad Takeover* (2026), gemaakt door Big Chief Demond

De Biënnale van Venetië bestaat sinds 1895 en wordt gezien als de invloedrijkste internationale kunsttentoonstelling ter wereld. Iedere twee jaar presenteren landen in hun paviljoens in Venetië nieuwe kunst uit hun land, vandaar de bijnaam 'Olympische Spelen van de kunst'. De Biënnale vindt dit jaar plaats van 9 mei t/m 22 november.

Melancon, maker van traditioneel handwerk uit New Orleans. Hij brengt er taferelen uit de zwarte geschiedenis van Amerika op aan: op dit oranje ceremoniële kostuum staan taferelen over de slavenopstand op het schip de Amistad in 1839.

Ook in de eerste zalen openbaart zich naast 'gewone' schilderijen en installaties een bonte verzameling bloemen, pauwensculpturen, geborduurde lappen en poncho's die in het begeleidende bordje als een 'postkoloniale kritiek' bedoeld zijn. De stelling is duidelijk, en soms ook wel een beetje erg duidelijk, zoals in de ruime aandacht voor de Kameroense schilderes Werewere Liking, wier beelden en schilderijen vol verwijzingen naar lokale tradities hier vooral bedoeld lijken om het westerse concept van kunst demonstratief op te rekken.

Maar ook wordt duidelijk dat de zachte tonen het beste klinken als de kunstwerken op zichzelf gewoon krachtig zijn - en die zijn er in de vele volle zalen gelukkig ook voldoende. Zo zijn er de Delfts blauwe schilderijen van de Zuid-Afrikaanse schilder Johannes Phokela, die iconografische thema's van Rubens, Brueghel en Jeroen Bosch op een spannende manier gebruikt om de eigen zwarte Zuid-Afrikaanse geschiedenis te verbeelden; met het Delfts blauw - ooit ontstaan via de VOC-reizen - kaart hij impliciet de schaduwzijde van met name de Nederlandse koloniale geschiedenis aan.

Schoonheid en engagement

Natuurlijk, anders dan in deze Biënnale suggereerd, is de prominente aandacht voor 'het globale zuiden' niet nieuw. In meerdere grote expositie is dit de afgelopen vijftien jaar onder de aandacht gebracht, en twee jaar geleden was migratie nog het thema van de Biënnale-hoofdtentoonstelling. Vernieuwend kan je *In Minor Keys* dus niet noemen, en de meest prominent opgestelde werken zijn ook gewoon van bekende kunstenaars uit de grote kunstcentra: de Afro-Amerikaanse kunstenaar Nick Cave staat op meerdere plekken van het Arsenale-terrein met zijn aansprekende sculpturen van menselijke gestalten waaruit takken en bloemen groeien. De Keniaans-Amerikaanse Wangechi Mutu, bekend om haar onderzoek naar zwarte vrouwelijke identiteit, vangt buiten alle blikken met haar beeld van een zwarte zeemeermin-sfnachtige vrouw.

De kracht van deze expositie zit niet in zijn functie als breekijzer, zoals dat in 2024 nog de bedoeling leek, maar als viering van de rijkdom aan kunstvormen die in de 'vergeten gebieden' te vinden zijn. Veel van de uitgekozen werken zetten daarbij ook zonder enige terughoudendheid in op de visuele schoonheid als middel om hun bood-

schap over te brengen.

De sterke combinatie van schoonheid en engagement is bijvoorbeeld te vinden in *Garden of the Broken Hearted* van de Ethiopisch-Britse kunstenaar Theo Eshetu: op een spookachtig oplichtende ontworpen olijfbloem, wordt een film geprojecteerd van hoe de boom er vroeger uitzag - als een soort metafoor van ontworteling. Er zijn de schilderijen van de Vietnamese-Amerikaanse Tammy Nguyen, die met hun mengeling van organische vormen en geabstraheerde menselijke figuren uitstekend in een gemiddelde Londense galerie zouden passen, maar die achter de esthetische verschijning toch ook blijken te verwijzen naar de 'Koude Oorlog en de Vietnam-oorlog'.

En als de 'vergeten gebieden' en de 'vergeten thema's' zijn geweest, dan komen in de lange hal van de Arsenale ook nog de vergeten ecosystemen aan bod. Veel ruimte krijgt *The End of the World*, een tempelachtige zaal van de Chileense kunstenaar Alfredo Jaar, die mysterieus rood is verlicht. Helaas aan het eind ervan bevindt zich een heel klein blokje in een vitrine, dat bestaat uit tien opgestapelde dunne laagjes zeldzame metalen, zoals tin, platinum en lithium, de onzichtbare „heilige objecten van de westerse economie”. Ze zijn cruciaal voor batterijen en smartphones, maar op de locaties waarin ze gewonnen worden ook een bron van politieke ontwrichting.

Palestijnse vlaggen

Met dit soort poëtische en esthetische verbeeldingen van verborgen machtsverhoudingen wil *In Minor Keys* zich onderscheiden - én op die manier een statement maken. Om die reden staat ook het indringende gedicht *If I Must die* van Refaat Alareer, die in 2023 in Gaza door een Israëlisch bombardement omkwam, als motto bij de deur van de Arsenale-expositie. Het is daarom de vraag hoe Kouoh het gevonden zou hebben dat de Arsenale-hal vrijdag voor de opening volhing met Palestijnse vlaggen en tekstborden over genocide - sommige letterlijk over de kunstwerken geplakt. Een deel van de kunstenaars en curatoren protesteerde hiermee tijdens de aangekondigde staking tegen de deelname van Israël, maar het gevolg voor de expositie was dat deze kunstwerken ineens tot een wel erg letterlijk statement werden.

Het luide activisme overstemde hier de zachte tonen - terwijl juist deze hoofdexpositie van de Biënnale wil laten zien dat niet in de schreeuw, maar in de zachtheid een onvermoede kracht ligt.

In *Minor Keys*, de hoofdtentoonstelling met 110 kunstenaars, is t/m 22 november op twee verschillende Biënnale-locaties in Venetië te zien: Giardini en Arsenale.

THEMA BIËNNALE VAN VENETIË

Dit zijn de opvallendste exposities op de Biënnale

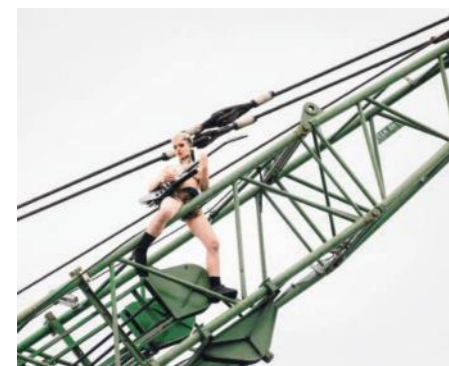
VIJFTIEN PAVILJOENS EN TENTOONSTELLINGEN Tijdens de Biënnale trekt de top van de kunstwereld naar Venetië om de nieuwste kunst te laten zien: in landenpaviljoens op twee hoofdlocaties en in dure palazzo's, privé-musea en verborgen tuinen in de stad. Wat springt eruit?

Door **Thomas van Huut** en **Merlijn Schoonenboom**

Natuurlijk ging het veel over de korte, maar omstrede deelname van Rusland aan de 61ste Biënnale van Venetië, en over de terugkeer van Israël - op een tijdelijke locatie in de Arsenale. Luidse protesten tegen beide landen tijdens de openingsweek in mei gingen samen met de hoofdtentoonstelling *In Minor Keys* van de in 2025 overleden curator Koyo Kouoh, die zich juist richt op de zachte, poëtische mineurtonen. In het Nederlandse paviljoen trekt kunstenaar Dries Verhoeven de rolluiken dicht voor een indringende performance, namens de Verenigde Staten toont Alma Allen zijn sculpturen: ze glimmen, maar of Trump de abstracte figuren mooi zou vinden?

Met zeker honderd landenpaviljoens, een grote hoofdtentoonstelling op twee locaties en exposities in de hele stad is het onmogelijk om alles te zien. Wat zijn dit jaar de thema's en welke tentoonstellingen en paviljoenen springen eruit? *NRC* maakt een rondgang langs de vijftien opvallendste landenpaviljoens en tentoonstellingen:

In de Giardini

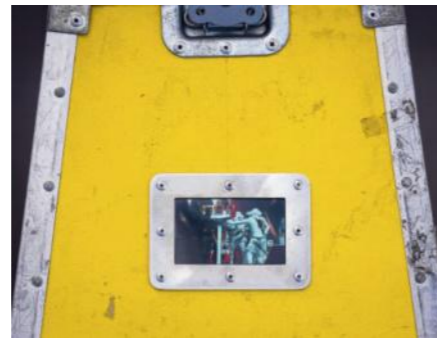
Oostenrijk
Florentina Holzinger: Seaworld Venice
Seaworld Venice van de Oostenrijkse choreograaf Florentina Holzinger is zonder twijfel de bijdrage met de grootste buzz van deze Biënnale. Als middelpunt staat een naakte vrouw onbeweeglijk met een zuurstofmasker in een bak water. Ze wordt geflankeerd door twee gesloten wc's waarin bezoekers worden uitgenodigd hun behoeftes te doen. Daarna wordt dit mengsel gezuiverd in een doorzichtige bak - die weer wordt teruggestort in de verschillende bakken met de performers. Met deze prikkelende performance vertelt Holzinger met de haar bekende provocatieve humor een verhaal over water en vervuiling. (MS)

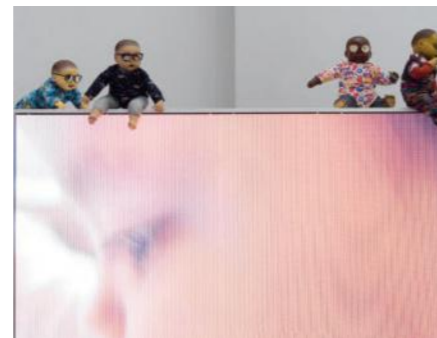
Brazilië
Rosana Paulino en Adriana Varejão: Comigo ninguém pode
De verstilde, museale presentatie van Brazilië heet *Comigo ninguém pode* en is vernoemd naar de giftige plant die bij veel Braziliaanse huizen voor de deur wordt geplaatst als spirituele bescherming. Het werd ook een uitdrukking: „Ik laat niet met me sollen”. Het paviljoen toont werk van twee kunstenaars: Rosana Paulino en Adriana Varejão, beiden zijn bezig met het herschrijven van koloniale geschiedenissen. Indrukwekkend is de installatie van Varejão, die doet lijken of er allerlei muren zijn afgebroken binnen het Braziliaanse paviljoen. (TvH)

Spanje
Oriol Vilanova: Los restos
Van veraf ziet het Spaanse paviljoen eruit alsof je in een mooie tempel met mozaïeksteentjes terecht bent gekomen, maar als je dichterbij komt wordt duidelijk dat de muren zijn volgeplakt met duizenden ansichtkaarten. Klassieke oudheden, Zwitserse bergen, pittoreske dorpen, bloemen, bekende en minder bekende kunstwerken doemen op. Het zijn de soort afbeeldingen die decennialang tot de succesnummers van de westerse beeldcultuur behoorden, maar wat zijn ze in het digitale tijdperk? Nu zijn ze resten in het collectieve geheugen, overgebleven mozaïeksteentjes die samen wel de muren vormen. (MS)

Denemarken
Maja Malou Lyse: Things to Come
Hoe blijft de mens vruchtbaar? Achterin het Deense paviljoen staat een reeks knalgele, medische containers waarin het sperma van zaaddonoren kan worden vervoerd. Op de containers zijn kleine schermjes gemonteerd waarop online-video's van zogeheten 'spermaraces' te zien zijn. In een andere zaal is op omringende schermen een bizarre en humoristische video te zien over hoe pornoactrices hun werk doen in een fictieve vruchtbaarheidskliniek: het schijnt dat immersieve VR-porno de mobiliteit van het zaad verhoogt. (TvH)

Japan
Ei Arakawa-Nash: Grass Babies, Moon Babies
Het is een vrolijk gezicht: bezoekers lopen door het Japanse paviljoen met een vijf kilo zware babypop in de armen en kunnen boven in het paviljoen de luiers verschenken, in ruil voor een gedicht. Als queer kunstenaar zag Ei Arakawa-Nash zichzelf nooit kinderen hebben, schrijft hij. De kunstenaar voelt wel de maatschappelijke druk om een 'goede ouder' te zijn, en wil met z'n installatie nadruk leggen op de zorgtaken die bij ouder-schap horen - en die traditioneel te vaak bij vrouwen komen te liggen. (TvH)

In de Arsenale

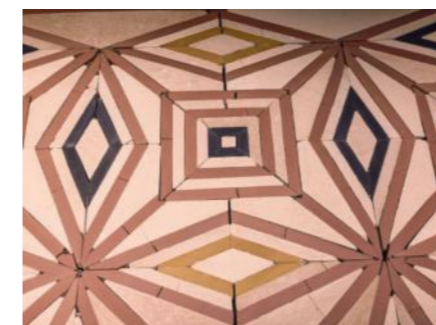
Oekraïne
Security Guarantees
Aan het begin van locatie Giardini hangt een beeld van een hert aan een hijskraan; het heeft de vorm van een papieren gevouwen origami-hert, maar het is gemaakt van metaal en is 2,5 meter hoog. Pas in het Oekraïense paviljoen in de Arsenale wordt duidelijk wat hierachter zit: het hert werd in 2019 in een Oekraïense stad geplaatst, door de oorlog gedwongen verplaatst om na een reis van zesduizend kilometer op een vrachtwagen op de Biënnale van Venetië te landen. Daar hangt hij nu te wachten op zijn definitieve sokkel, die hij misschien nooit zal krijgen. (MS)

India
Geographies of Distance: Remembrance Home
In het paviljoen van India zijn drie grote organische installaties opgebouwd. De ene bestaat uit reusachtige bloemen in de lucht, de ander uit spijlen van bamboe, de derde uit delen van huizen gemaakt van een soort kant. Het levert niet alleen één van de visueel aantrekkelijkste paviljoens van de Arsenale op, maar de installaties snijden ook nog eens een cruciaal thema aan voor India, dat door economische veranderingen met grote demografische bewegingen te maken heeft. Met deze werken reflecteren de kunstenaars op gevoelens van ontworteling én op hun herinnering aan thuis. (MS)

China
Dream stream
Het paviljoen van China is als een expositie binnen de Biënnale-expositie, zo veel wordt er in deze hal bijeengebracht. De complete Chinese artistieke traditie lijkt hier te worden uitgebeeld: motieven uit de oude landschapsschilderkunst worden als kleine, uiterst realistische modellen opgebouwd, er zijn oude standbeelden van krijgers die ook weer in videogames terugkeren, en bij de opening was er ook nog een echte robot die voor iedere bezoeker een kalligrafie kon maken. Cultureel boeiend, al is het ook een sterk staaltje staatspropaganda. (MS)

Saoedi-Arabië
May your tears never dry, you who weep over stones
Met de (artistieke) vrijheid is het in Saoedi-Arabië niet goed gesteld. Toch is het interessant wat het land naar het erepodium voor de hedendaagse kunst stuurt: het werd een prachtige, moderne mozaïekvloer, poëtisch en sereen gepresenteerd als archeologische opgraving. De installatie van de Palestijns-Saoedische Dana Awartani gaat over de kwetsbaarheid van erfgoed in oorlogssituaties. „Stones are never neutral”, meldt de begeleidende tekst. Net als China kiest Saoedi-Arabië voor een eigentijdse invulling van eeuwenoud nationaal erfgoed. (TvH)

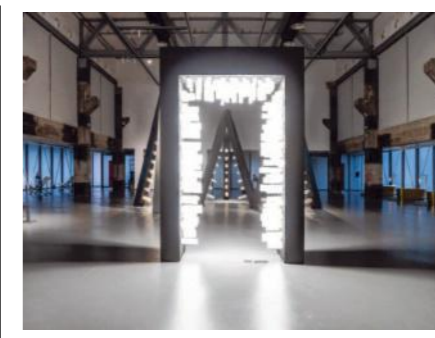

Italië
Chiara Camoni: Con te con tutto
In de eerste van twee enorme hallen aan het uiteinde van de Arsenale presenteert Italië de keramieken beelden van Chiara Camoni onder de naam *Con te con tutto* ('Met jou, met alles'). 21 sprookjesachtige mensfiguren, waarin ook allerlei natuurlijke materialen terugkomen. Ze belichamen de verbondenheid tussen mens en wereld. In de tweede zaal wordt juist een meer huiselijke setting gecreëerd: ruimte voor rust en contemplatie. Het zijn vooral de beelden van klei en natuurlijke materialen die indruk maken. (TvH)

Elders in de stad

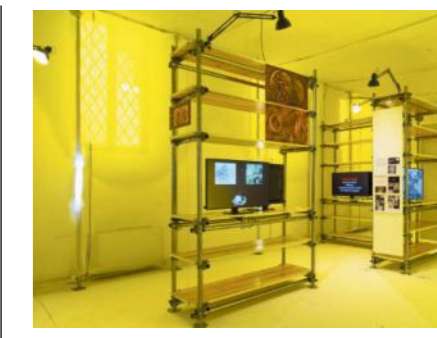
Chiesa di Sant'Antonin
Gabrielle Goliath: Elegy
Het kunstwerk waarvan de Zuid-Afrikaanse cultuurminister niet wilde dat je het zou zien. *Elegy* van Gabrielle Goliath zou Zuid-Afrika vertegenwoordigen, maar werd op het laatste moment teruggetrokken door persoonlijke inmenging van de cultuurminister, die een verwijzing naar Gaza niet zag zitten. Goliath toont haar werk nu in een kerk in de stad. Op videoschermen stap telkens een andere vrouw naar voren om zingend één toon aan te houden, een intens rouwritueel voor slachtoffers van verkrachting, de Duitse genocide in wat nu Namibië heet, en de slachtoffers in Gaza. (TvH)

Galleria Dell'accademia
Marina Abramovic: Transforming Energy
Je krijgt stevige gehoorbescherming op, wordt gevraagd om je telefoon uit te zetten en je horloge af te doen („want in de expositie is geen tijd”). Dat belooft wat. In de chique Galleria Dell'accademia richtte Marina Abramovic een soort spa in voor haar kunstwerken met energie-dragende sierstenen: je kunt door een lichtgevende poort lopen, op bedden met kristallen liggen, met je voorhoofd tegen een steen leunen en je laten kietelen door een paardenstaart. Het vergt veel opschorting van scepsis om de pionier van performancekunst hier nog te volgen. (TvH)

Punta Della Dogana
Paulo Nazareth: Algebra
De Franse multimiljardair François Pinault slaagt er iedere twee jaar weer in om tijdens de Biënnale de spraakmakendste exposities te programmeren in zijn twee privé-musea. Na eerder exposities van Dumas, Tuymans, Hirst en Mehretu maakt dit jaar de conceptuele tentoonstelling van Paulo Nazareth het meeste indruk. Nazareth ondermijnt de logica van koloniale structuren. Hij bewandelt blootvoets oude routes van tot slaafgemaakten en giet producten met koloniale namen in kunststof om ze uit de markt te halen. Nazareth weigert naar Europa te komen, en beleefde de opening van zijn expositie in Venetië tijdens een parallel evenement in Veneza in Brazilië. (TvH)

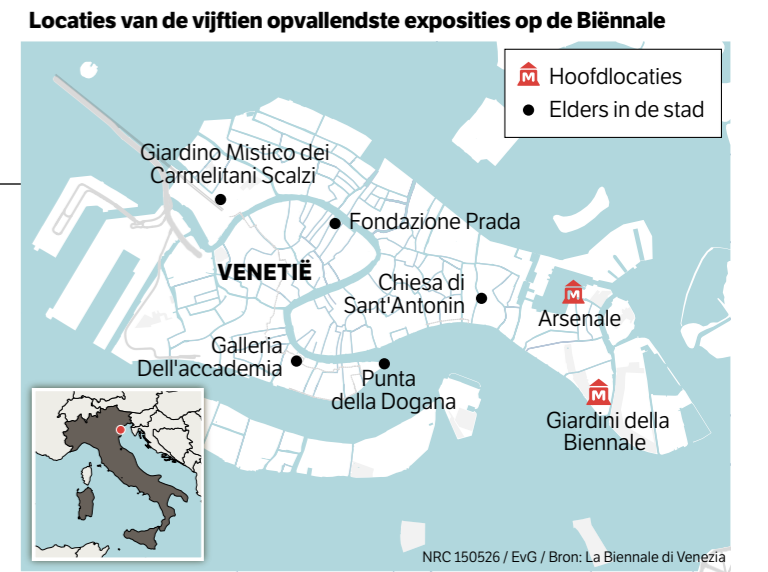

Giardino Mistico dei Carmelitani Scalzi
Vaticaanstad: The Eye of the Soul
„De logica van algoritmes neigt ernaar te herhalen wat 'werkt', maar kunst opent de deur naar wat er mogelijk is. Niet alles hoeft direct of voorspelbaar te zijn”, citeert het programmaboekje paus Leo XIV over AI en kunst. Verrassend of niet: Vaticaanstad presenteert tijdens de Biënnale vaker vooruitstrevende hedendaagse kunst. Twee jaar geleden in een actieve vrouwenvangenis, dit jaar strikte *The Holy See* behoortlijk wat starpover: de Zwitserse kunstenaar Hans Ulrich Obrist creëerde een verstilde geluidswandeling in een van de verborgen Venetiaanse tuinen, de Giardino Mistico, direct achter het treinstation. Onder meer FKA Twigs, Brian Eno en Patti Smith droegen eraan bij. (TvH)

Fondazione Prada
Arthur Jafa & Richard Prince: Helter Skelter
'Helter Skelter' is een nummer van The Beatles, de Britse naam voor een spiraalgebouw, en een synoniem voor chaos. Het is ook de naam van een racistische complottheorie van cultleider en moordenaar Charles Manson, die geloofde in een apocalyptische strijd tussen zwarte en witte mensen. Kunstenaars Arthur Jafa en Richard Prince zijn gefascineerd door dit soort betekenisverschuivingen in de populatuur. Hun duo-tentoonstelling in Fondazione Prada is een zinderende mix van readymades, collages en montages uit films, pulpromans, stripboeken, YouTube-video's en sciencefictionverhalen. (TvH)

Foto's Getty Images, Marco Zorzanello, Ugo Carmeni, Luca Zambelli Bais, AP, Luca Meneghel, Yu Jieyu, Andrea Rossetti

-verse
ramsje
van
**STEVEN
STERK**

BOEKENBEURS

PINKSTERWEEKEND

22 T/M 25 MEI 2026

12.00 - 17.00 UUR

3 miljoen boeken te koop

Tot 70% korting op de nieuwprijs!

Elke koper een gratis boek

HELLINGBAAS 1 • GORREDIJK • WWW.RAMSJ.NL

CULTUURDAGBOEK ZORO FEIGL

Zoro Feigl bij een van zijn installaties in galerie Vriend van Bavink. FOTO ANDREAS TERLAAK

‘Een beetje smerig wordt het altijd wel bij mij’

KINETISCHE KUNST Kunstenaar Zoro Feigl (43) werkt aan een expositie, bouwt aan een kunstwerk voor Artis en ontwierp voor het eerst een decor voor een theatervoorstelling: een vloer van klei waarin alles trilt en golft. „De aarde krijgt in deze voorstelling letterlijk een eigen karakter.”

Links: voorstelling *Klei*. Rechts: gastenboek galerie Vriend van Bavink; Zoro Feigl in zijn busje. FOTO'S ANDREAS TERLAAK

pe. Vriend van Bavink is een galerie die is opgericht door Meier Boersma en Ruben Bunder, beiden ken ik al sinds mijn jeugd in Amsterdam. Met een kop koffie en mandarijntjes overleg ik met de galeriehouders, mijn stagiairs en mijn vriendin Eva, ze is ook kunstenaar. De eerste opstelling heeft last van hinderlijke reflecties waardoor het werk niet goed uitkomt. We besluiten het om te gooien. Na wat geschuif valt alles op zijn plek.

hangen, af te stellen en kabels te trekken langs het plafond. Morgen de vieze plekken op de muren weer witten. Ik heb altijd zwarte handen en dat laat zijn sporen na in deze *white cube*. Er zit een kunstwerk bij dat afgevuuld wordt met olie en pigmenten, dat is een heel precies werkje en het wordt echt een klierderboel als het misgaat. Ik heb altijd een rol keukenpapier bij de hand - maar een beetje smerig wordt het altijd wel bij mij.

handleiding voor de suppoosten, doe administratie, overleg telefonisch met Boukje. Dinsdag opent in het Zuiderzeemuseum de tentoonstelling *Met nieuwe ogen*, met ook een werk van mij: *Drifters*, een werk waar ik vijftien kompassen uit de collectie van het museum met een magneet in beweging zet. In Amsterdam plak ik het laatste kabeltje af. Nog één keer dweilen en dan is het klaar!

WOENSDAG 6 MEI
Altijd zwarte handen

Samen met Bente, Meier en Vratko in de galerie om de werken op te

DONDERDAG 7 MEI
Klaar voor de opening

Rustige ochtend, ik schrijf een

VRIJDAG 8 MEI
Oude bekenden

Eerst naar de tandarts, niks aan de hand, dat is altijd fijn. Van-

daag is de opening van mijn tentoonstelling bij Bavink. Ik kan helaas niet bij de generale repetitie van *Klei* zijn, die ook vandaag is.

’s Ochtends werk ik aan mijn installatie voor Artis. Voor het vernieuwde aquarium daar ga ik volgende week beginnen met het installeren van een soort zuilen van staal en kunststof, de installatie werkt met dezelfde techniek die ook in *How water grows* zit. Het wordt een hele logistieke puzzel. De doorgangen naar de techniekruimte zijn krap, de onderdelen zwaar en groot. Het gaat veel precies sjouwwerk worden en dat is pittig. Mijn werk komt vaak pas op locatie volledig samen. Hoe vaak dingen ook getest, gepast en gemeten zijn, het blijft spannend hoe het dan uitpakt.

De eerste gasten druppelen tegen half 4 binnen voor de opening. Het is alweer een tijd geleden dat ik iets in Amsterdam deed, heel leuk om zoveel oude bekenden over de vloer te hebben en enthousiaste reacties te horen. Al mijn werk beweegt in onregelmatige ritmes, gezamenlijk vormt het een constant wisselende compositie van beeld en geluid die zich niet laat overstemmen door het geroezemoes van de bezoekers.

ZATERDAG 9 MEI
Try-out

Naar Utrecht, waar vanavond de eerste try-out van *Klei* plaatsvindt. Best spannend, het is alweer een paar dagen geleden dat ik de laatste stappen heb gezien en er is veel veranderd. De puzzelstukjes vallen nu op hun plaats. Bij het applaus voel ik me trots dat ik hier een deel van heb mogen uitmaken. ’s Nachts naar Antwerpen met *Otē Maloya* op de speakers. De muziek is heel low tech, beetje elektronisch, met veel funk. Ik weet eigenlijk niet precies waar ze over zingen maar dat hoeft ook niet. Dat geldt ook voor mijn werk: je hoeft het niet helemaal te snappen om er toch een bepaald gevoel bij te krijgen.

ZONDAG 10 MEI
Beugeltje lassen

Morgen ga ik samen met Eva een werk van haar plaatsen in een abdijspark net onder Antwerpen. Daarvoor moet ik nog even een beugeltje lassen, dus ik duik mijn atelier weer in. Als mijn jongens er niet zijn wordt er ook in het weekend gewerkt. Morgen komen ze weer, dan bouw ik samen met hen aan nieuwe ideeetjes.

How water grows. Tentoonstelling bij Vriend van Bavink Gallery, Amsterdam, t/m 4 juli. **Klei.** Theatervoorstelling van Schweigman& en HILT. Speelt t/m 27 juni in Utrecht. **Hoe water groeit.** Permanente installatie bij Artis Aquarium Amsterdam, opent deze zomer. **Met nieuwe ogen.** Tentoonstelling in Zuiderzeemuseum Enkhuizen, t/m 30 augustus.

Lenny Kuhr thuis. FOTO ANDREAS TERLAAK

'Nu ik mijn laatste shows doe, voel ik ook de pijn van het vertrek'

INTERVIEW LENNY KUHR ZANGERES

Zangeres Lenny Kuhr (76) emigreert deze zomer na een lange loopbaan naar Israël. Haar steun aan het land waar haar dochters en kleinkinderen al wonen maakt haar controversieel: bij optredens werd gedemonstreerd, deze week werd een concert afgezegd. Door **Amanda Kuyper** Fotografie **Andreas Terlaak**

Diagonaal over het makelaarsbord in de voortuin zit een sticker. Het Oost-Brabantse landhuisje van zangeres/singer-songwriter Lenny Kuhr (76), gelegen aan een stil weggetje, is verkocht. Het valt haar zwaar, zegt ze. Want de verkoop van het huis hangt samen met haar besluit om Nederland te verlaten. „Ik wil niet in een land wonen waarin ik zie dat het antisemitisme zo toeneemt.” In Israël leeft ze, met man Rob, straks dichtbij haar twee dochters en vier kleinkinderen. Maar haar migratie markeert ook het einde van haar zangcarrière. Ze geeft nog een paar shows, op 31 mei is haar laatste concert in Utrecht.

Welk liedje bij haar muzikale afscheid past? Ze hoeft er niet lang over na te denken. Dat is 'De Troubadour', het poëtische chanson waarmee ze in 1969 het Songfestival won.

*Hij zat zo boordevol muziek
Hij zong voor groot en klein publiek
Hij maakte blij, melancholiek*

De troubadour (...)

*Zo zong hij heel zijn leven lang
Zijn eigen lied, zijn eigen zang
Toch gaat de dood gewoon zijn gang
De troubadour, de troubadour
Toen werd het stil, het lied was uit
Enkel wat modder tot besluit
Maar wie getroost werd door zijn lied
Vergeet hem niet "*

Steeds als ik het zing, hoor ik er ook mijn eigen verhaal in", zegt ze onder de kleurige mozaïekklamp boven de grote vierkante eettafel. „Ik zie sowieso nu heel scherp de relativiteit van alle belangstelling die ik krijg. Het is véél, en je zou het prettig kunnen vinden, maar ik besef ook dat het straks allemaal stilvalt.”

Kuhr raakt tijdens het gesprek meermaals geëmotioneerd wanneer ze spreekt over haar afscheid en vertrek. Dat afscheid is wel-overwogen, zegt ze. En het voelt als onvermijdelijk. „Maar nu ik midden in de verhuizing zit en met mijn band de laatste shows doe, voel ik ook de pijn van het vertrek. Als ik mijn muzikanten aankondig, moet ik echt alles op alles zetten om niet dicht te klappen.”

Jodendom

Lenny Kuhr ging op haar vijfentwintigste over tot het jodendom. Ze woonde in de jaren tachtig met haar gezin in Israël. Haar eerste echtgenoot was een Israëlische KNO-arts. Ook haar huidige man en manager Rob Frank is joods. Twee van haar kleinkinderen vervullen hun dienstplicht bij het IDF. Toen een van hen gewond raakte bij de Hamas-aanval op 7 oktober 2023, reisde ze er direct heen. Later sprak ze zich in een omstreden interview met het *Nederlands Dagblad* (2023) uit over de oorlog in Gaza. Ze zei: „Ik sta achter de militaire operatie die Israël aan het voeren is. Het gaat om het voortbestaan van de staat Israël dat altijd wordt bedreigd. Maar in mijn levensvisie moet geweld zo kort en minimaal mogelijk zijn.”

Nu, tweeënhalve jaar later, staat Lenny Kuhr nog steeds achter Israël. Gevraagd naar de oorlog in Gaza en de burgerslachtoffers: „Ik zou hopen dat er van alle kanten geen vuur meer komt en ik betreur ieder menselijk leed, ook zeker in Gaza.”

De agressie die ze sinds 7 oktober 2023 op haar pad vond, heeft ze als een alarmsignaal ervaren, zegt ze. Het echte omslagpunt

kwam twee jaar geleden, toen verstoorden actievoerders in de zaal haar concert in Waalwijk. „Zionist, riepen ze. En: terrorist. Ze kwamen naar voren, wilden mijn microfoon afpakken, riepen dat ik 'een moordenaar' zou zijn.” Kuhr kreeg een jaar politiebewaking. Ook bij optredens van andere Joodse of Israëlische artiesten ontstonden protesten en spanningen. Tweede Kamerleden spraken zich uit over de vraag waar de grens ligt tussen demonstreren en intimideren.

Kuhr zegt dat zij dagelijks bedreigende mails ontvangt en vaak aangifte deed. Recent, bij haar optreden in Huizen, demonstreerden enkele pro-Palestijnse actievoerders vreedzaam met vlaggen. De politie liet hen staan. Volgens Kuhr voelt haar publiek zich erdoor geïntimideerd. Maandag werd haar optreden op 24 mei in het Rosa Spierhuis in Laren door de zorginstelling afgezegd - „omwille van de rust en veiligheid van onze bewoners”. Kuhr: „En dit is dus precies waarom ik vertrek. Wat er nu gebeurt, vind ik ernstig. Joodse en Israëlische artiesten en kunstenaars worden geweerd en gecancelled.”

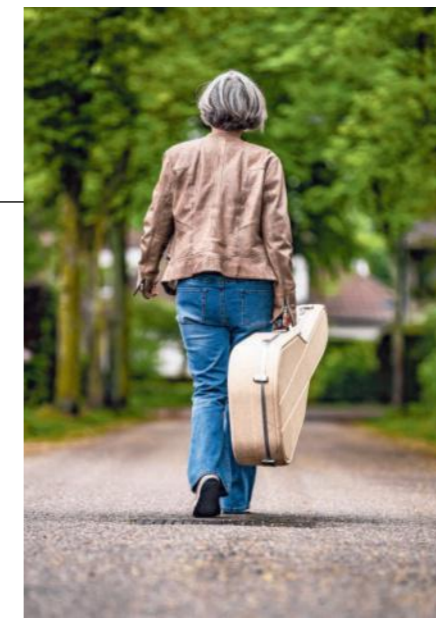
Sinds de oorlog in Gaza leidt de deelname van Israël aan culturele evenementen overal tot ophef en protest: alleen al deze week, bij de Biënnale van Venetië en het Eurovisie Songfestival in Wenen. Voorstanders van een culturele boycot wijzen op het hoge aantal Palestijnse burgerslachtoffers, het dodental in Gaza ligt boven de 72.000, door Israëlisch genocidaal geweld. Kuhr was nooit een politiek artiest, pareert ze. „Maar ik moet me tegen de media wel voortdurend uitspreken. Alsof ik de wijsheid in pacht heb.”

Ze ziet zichzelf als iemand die vooral „de hand wil reiken”. „Natuurlijk zou dialoog het mooiste zijn, dat is ook geprobeerd. Maar er komt een moment dat je je moet kunnen verdedigen. Zonder verdediging bestaat Israël niet meer.” Bang is ze niet, zegt ze, van de veiligheidsrisico's is ze zich natuurlijk wel bewust. „Geweld is in Israël al heel lang een werkelijkheid. Ik kom er al zoveel jaren, ik heb vaak meegemaakt dat er, terwijl ik er was, bussen ontploften of een kleuterschool werd aangevallen.” Maar de aanwezigheid van familie trekt toch harder, zegt ze. Ze zoeken nog naar een huis. „Mijn dochter woont in Ramat Gan, vlak bij Tel Aviv. Daar is het relatief rustig, maar we hebben al eens moeten vluchten in schuilkelders.”

Eerste prijs Songfestival

Nederland doet dit jaar niet mee aan het Eurovisie Songfestival. Omroep AVROTROS trok zich terug omdat Israël, ondanks protesten, toch deelneemt. Kuhr vindt dat jammer en onterecht. Het Songfestival, zegt ze, zou moeten draaien om muziek en verbinding tussen landen, zoals zij die zelf heeft ervaren in 1969 in Madrid. Ze won het festival op negentienjarige leeftijd samen met Lulu (Verenigd Koninkrijk), Frida Boccarra (Frankrijk) en Salomé (Spanje). Het was de enige keer in de geschiedenis van het festival dat vier landen de eerste prijs deelden.

Kuhr denkt met veel plezier terug aan het evenement, nu 57 jaar geleden. De winst leverde haar een internationaal platencontract op bij Phonogram in Frankrijk. Thuis in Eindhoven konden haar ouders het niet live meemaken, maar een televisiewinkel leende hen voor die avond een kleuren-televisie. Voor het eerst werd het Songfestival in kleur uitgezonden. Toen de spanning bij de punttelling haar moeder te veel werd, vluchtte die naar boven. Tot de buur-

„Ik was nooit een politiek artiest. Ik moet me tegen de media wel voortdurend uitspreken. Alsof ik de wijsheid in pacht heb

jongen in het trapgat riep: „Kom maar naar beneden buurvrouwke, het zit goed!”

Ze denkt dat Nederland volgend jaar gewoon weer meedoet. „Dat is niet alleen een wens, dat denk ik echt. Er gaat immers wel een mediaploeg naartoe en er wordt verslag gedaan. Er werd gehoopt dat Israël door de boycot niet mee zou doen, maar dat is niet gebeurd. Dan zal Nederland uiteindelijk toch op zijn opvatting moeten terugkomen.” Ze verwijst naar de Nederlandse winst van Duncan Laurence, bij de editie in Tel Aviv in 2019. „Dat was toen één groot feest. Mensen uit allerlei landen waren samen aan het zingen, aan het dansen, aan het vieren.” Ze is ervan overtuigd dat de vriendschappen die het festival smeedt, groter zijn dan de politiek. Met medewinnares Frida Boccarra, die in 1969 voor Frankrijk uitkwam, bleef ze zelf tot Boccarra's overlijden in 1996 bevriend.

Van chanson tot klassiek

De artistieke essentie van Lenny Kuhr: een leven lang muziek maken op eigen voorwaarden. Ver buiten de Amerikaanse poptraditie zong ze in het Nederlands, Frans, Engels en Portugees, van chanson tot klassiek (Schubert-liederen) en fado, van kleine zalen tot grote podia. Naast 'De Troubadour' was 'Visite' in 1980 haar grote hit met de Franse jongensgroep Les Poppys. Ergens in huis, wijst ze, staan nog Edisons, een Zilveren Harp en de Lifetime Achievement Award van de Buma Awards die ze in 2017 kreeg. Ook is Kuhr sinds 2007 Ridder in de Orde van Oranje-Nassau.

Teruggelukkigend zegt ze nooit van tevoren hebben nagedacht over de eigenschappen die een liedje tot een hit zouden kunnen maken, of over de muzikale modes van

het moment. „Ik heb me daar niet door laten leiden. Muzikaal stapte ik juist liever uit het patroon.” De Nederlandse taal is haar dierbaar, omdat ze daarin al haar nuances kwijt kan. Ze werkte ook lang in Frankrijk en spreekt goed Frans, maar merkte later „dat iets wat poëtisch klinkt, dan soms toch kitscherig blijkt.”

„Ik ben altijd autonoom gebleven en wil volledig staan achter wat ik zing. Een lied leeft en verandert. Ik heb het weleens zo geformuleerd: ik ben eigenlijk een levend lied dat zich steeds vernieuwt.”

Omdat populariteit geen doel op zich was, had Kuhr de afgelopen vijftig jaar ook niet altijd evenveel succes. Sommige platen gaf ze in eigen beheer uit, omdat er bij de platenmaatschappijen geen animo voor was. Een grootscheepse artistieke comeback vormde de verrassend vitale plaat *Lenny Kuhr* in 2020. Daarop liet ze zich artistiek uitdagen door muzikanten als Stef Bos, Spinvis en Elke Vervijzer. In 'Nog steeds een troubadour', een lied van Stef Bos dat knipoogt naar 'De Troubadour', zingt ze hoe ze die troubadour nog altijd is en zoekt naar de woorden voor wat ze voelt en ziet. En hoe ze een licht wil zijn in het donker, tussen alle haat en nijd.

Wat ze zal missen? Ze hoeft er niet lang over na te denken. „Dat magische moment waarop alles samenkomt. Het opkomen, de concentratie die zich helemaal toespitst in dat ene lied. Dan voel ik me gedragen. Mijn kinderen zeiden vroeger weleens dat ze mij op het podium niet herkennen. Er komt dan een heel compacte energie vrij, waardoor ik totaal aanwezig ben in wat ik zing en doe. Mijn handen zijn dan meer een soort verlengstuk van de klanken die ik uitbreng. Als een dirigent.”

En dan zijn er de fans. Die al eens afscheid namen en toch nog een keer komen. Wier gezichten ze herkent. „Ze schrijven me hun persoonlijke verhalen en vertellen hoe mijn teksten hen helpen. Ik weet waar ze doorheen zijn gegaan en probeer daar zoveel mogelijk op te antwoorden. Dat kost soms veel tijd, maar ik heb altijd gevonden dat het erbij hoort.”

Plots stemverlies

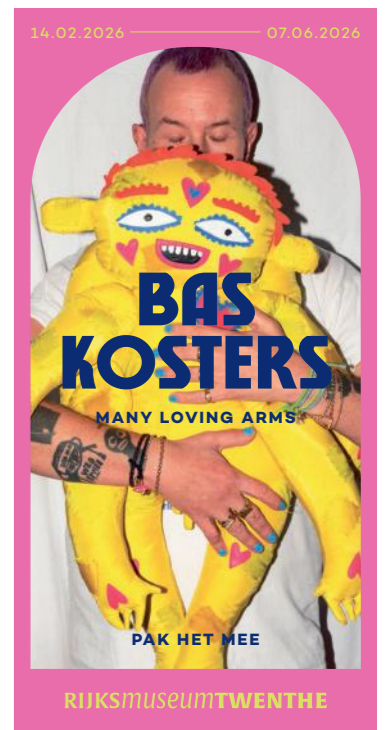
Dat haar afscheid voelt als een rouwproces, heeft ook te maken met een eerdere breuklijn in haar leven. In 1993 verloor ze tijdens een optreden plotseling haar stem. Ze was 43. Later bleek een neurologische aandoening de oorzaak. Een jaar lang kon ze nauwelijks zingen en zelfs spreken kostte moeite. De stilte dwong haar naar binnen te keren, zegt ze daarover. Kuhr verdiepte zich intensief in spiritualiteit. Pas zeven jaar later keerde haar oude stem volledig terug.

„Door te blijven luisteren naar mijn intuïtie en inspiratie heb ik de moeilijkste momenten in mijn leven kunnen optillen naar iets dat daarbovenuit stijgt, zelfs het verlies van mijn stem”, zegt ze. Toch was die periode allesbehalve verheven. „Ik voelde langzaam alle schillen van me afvallen. Ineens was ik geen zangeres meer.”

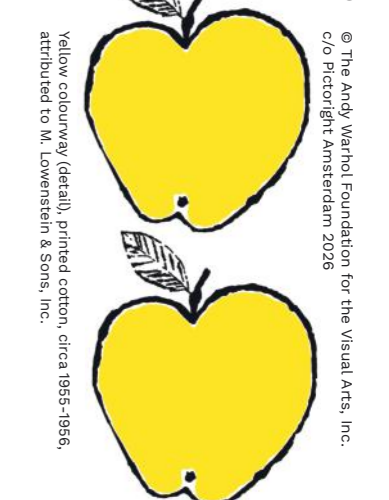
Juist daarom herkent ze iets van die ontwrichting in het afscheid dat nu nadert. Met één wezenlijk verschil: „Ik kan nog steeds zingen. Sterker, ik voel me zó in vorm. Toen kon ik geen woord meer uitbrengen.”

Ze is op tournee met haar meest persoonlijke werk, de EP *Licht* uit 2025. „Het mooiste wat ik ooit heb gedaan”, zegt ze zonder aarzeling. „Daar is een heel leven aan voorafgegaan.” Dat maakt het besluit om te stoppen extra wrang. Even valt er een stilte. Dan klinkt het vastberaden: „Maar ik zie het als een noodzaak.”

nrc art

FROM 24 APRIL TILL 6 SEPTEMBER
ANDY WARHOL
THE TEXTILES

MUSEUM COBRA

MICHEL KRIELAARS

Met Joseph Roth in de bioscoop

De Oostenrijkse schrijver Joseph Roth wist hoe hij een verhaal op een filmische manier moest vertellen. Dat kwam ook doordat hij in tal van Duitstalige kranten over film schreef om de kost te verdienen. Ik lees erover in *Schijnwereld. Filmkritieken 1919-1935*, een door Steven Jacobs en Els Snick bezorgde en vertaalde verzameling van zijn filmrecensies.

Als Roth in 1924 over de film *Argiope, die Tigerspinne* schrijft, is het bijna alsof hij een liefdesverhaal vertelt. Over een vrouw die haar man doodt wanneer ze zwanger van hem is. Over het huis dat ze voor haar nageslacht spint. Over het web waarin ze, uitgeput van dat bouwwerk, door een vlieg wordt gedood. En dan lees je: „Nu drukt God, die door de herfsttuinen waart, haar oogjes dicht. De storm verscheurt haar web. Argiope's lichaam vergaat, verbrokkelt en wordt stof.”

Dieren in films kunnen altijd op Roths sympathie rekenen. Zo heeft hij in *The Covered Wagon* (1923), een speelfilm over de trek naar het Wilde Westen van een groep Duitse emigranten, meer bewondering voor de paarden, ossen en bizons die erin voorkomen dan voor het bewegen lot van die Duitse kolonisten. Het gaat hem duidelijk om het spektakel op het scherm.

Dieren in films kunnen in films altijd op Joseph Roths sympathie rekenen

Amerikaanse films vindt hij vaak kitsch. Zo schrijft hij over *Rosita*, de eerste film van Ernst Lubitsch in de VS, dat die met bombastische muziek en schijnwerpers over het publiek losbarste „als een onverwachte catastrofe waarbij de nooduitgangen niet functioneerden”. Na enkele minuten had je het gevoel dat je genoeg Amerika kreeg voor een heel jaar.

Roth bewondert Charlie Chaplin en het kindsterretje Jackie Coogan, „het enige wonderkind dat niet die enigszins belachelijke droefheid uitstraalt die daarbij schijnt te horen”. Het gespeelde lijden van het achtjarige ventje doet hem denken aan een zielsverhuizing van een oude orthodoxe Jood uit Kovno, die gestorven is zonder zijn lotsbestemming te hebben gevonden. „Dus keerde hij terug naar de wereld en kroop hij in het schattige omhulsel van zijn kleinzoon. Ooit heette hij Jankel. Nu heet hij Jackie.” Mooi bedacht, denk je dan.

Echt onder de indruk is Roth van *Der letzte Mann*, een kaskraker uit 1925 van Carl Mayer. Het is het verhaal van een bejaarde portier van een deftig hotel, die wordt gedegradeerd tot oppasser in de herenwc's. Ook moet hij zijn met goud afgezette generaalsmantel afstaan, waarmee hij paradeert in de volksbuurt waar hij woont. Door dat statusverlies heeft zijn leven geen zin meer. Voor Roth had de film met zo'n scène mogen eindigen. Maar Mayer laat het verhaal goed aflopen, waardoor de film geen kunst maar kitsch is.

Schijnwereld staat vol met zulke schitterende waarnemingen. Samen met de sprankelende nieuwe vertaling, eveneens door Els Snick, van Roths pechroman *Job* (1930), en het verschijnen van twee nieuwe delen in de Joseph Roth Edition (1919. *Schreiben für die Zeitung* en 1919 *Briefe und andere Dokumente*) kan mijn Roth-jaar nu al niet meer stuk.

Serenades en jazzriffs. Robert Macfarlane zingt met de vogels

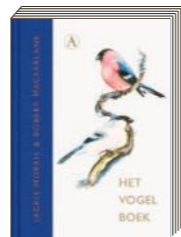
NATUUR Wereldwijd neemt ongeveer de helft van de vogelsoorten in aantal af. Daarmee verdwijnen ze ook uit ons wereldbeeld. Met hun weergaloze boek willen Robert Macfarlane en Jackie Morris vogels weer 'tevoorschijn toveren'.

Door **Kester Freriks**

Een gids 'over verwondering en verlies', ofwel *A Field Guide to Wonder and Loss*: zo noemen de Britse schrijver Robert Macfarlane en illustrator Jackie Morris hun weergaloze *The Book of Birds*, in het Nederlands vertaald als *Het vogelboek* met als ondertitel *Een veldgids*. Twee betrekkelijk afstandelijke titels die de rijkdom aan woord- en tekenkunst eerder verhullen dan prijsgeven. Dit vogelboek lijkt in niets op alle andere vogelboeken of determineergidsen, het is een unicum. Macfarlane schiept een verrassende, fantasierijke vogeltaal en Morris tekende en schilderde vogelportretten van ongekende schoonheid.

Het is voor het eerst dat auteurs van een vogelboek niet uitgaan van de mens als waarnemer, maar dat ze met inlevingsvermogen het perspectief kiezen van de vogel. Dat moeten we overdrachtelijk zien, want het is uiteindelijk de mens die observeert en schrijft. Daarom spoort Macfarlane de lezer aan met zijn 'geestesoor' te luisteren, dan horen wij wat de vogels zelf misschien ook horen als het vogelkoor in de lentemaanden losbarst: „battle-rap, burennoddel, magistrale rietgorsmadrigalen, gefluister, duetten en motetten, aubades, serenades, trillers en jazzriffs, solo's en een varia aan aria's; episch, lyrisch, speels, steels...” Menselijke muzieknotaties vertaald in vogelzang.

Lang voordat de mens er was, stelt Macfarlane, zongen vogels tot hun 'teerbemindde' en van 'rivaal tot rivaal'. Lees, of liever zing dit boek hardop en je betreedt de wereld van de vogels. En het verlies uit de ondertitel? Dat is de pijn van een steeds armer en stiller wordende vogelwereld. Met dit boek is er een nieuw ijkpunt om vogels te beschrijven. Voor Macfarlane bestaat een vogel uit 'zeven wonderen' die tezamen het „alledaagse wonder opleveren dat we simpelweg 'vogel' noemen: nest, ei, snavel, zang, veer, vliegvermogen en

Robert Macfarlane & Jackie Morris: *Het vogelboek. Een veldgids (The Book of Birds. A Field Guide to Wonder and Loss)* Vert. Nico Groen. Athenaeum-Polak & Van Genneep, 384 blz. € 39,99

De roek (Corvus frugilegus). ILLUSTRATIE JACKIE MORRIS.

De geelgors (Emberiza citrinella). ILLUSTRATIE JACKIE MORRIS.

gloednieuwe taal vol binnenrijm, assonantie, alliteratie en beeldspraak. Maar het is geen lukrake verbazing of vrijblijvende lyriek, integendeel, de aanleiding vormt juist pijn, verlies en gemis, zoals Macfarlane betoogt in het 'Voorwoord': „Het luchtruim wordt steeds leger. In Noord-Amerika zijn er drie miljard vogels minder dan een halve eeuw geleden. In Europa vijfhonderd miljoen minder. In Groot-Brittannië drieënzestig miljoen minder. Wereldwijd neemt ongeveer de helft van de vogelsoorten in aantal af. Wat gewoon was, wordt zeldzaam (...) Bij zonsopgang en in de lente is het stiller, de lucht is minder drukbevinkt. Het oeroude vogelorkest valt stil. Een bijna onvoorstelbare overvloed gaat verloren.”

In een passage als deze herkennen we natuurschrijver Robert Macfarlane (1976) die sinds zijn debuut *Hoogtekoorts* (2003) met een indrukwekkende reeks boeken als *De laatste wildernis*, *De oude wegen* en *Leef een rivier?* een briljante combinatie maakt van cultuur- en landschapsgeschiedenis. Samen met kunstenaar Jackie Morris (1961), die woont en werkt aan de kust van Wales, stelde hij *The Lost Words* (2017) samen over woorden uit de natuur en het landschap die we dreigen te vergeten of al helemaal vergeten zijn. Dat kan ons ook met vogels overkomen: als bijvoorbeeld de veldleeuwrik verdwijnt, verliezen we met de vogel óók zijn naam en begrijpende generaties niet langer de uitdrukking 'zingen als een leeuwrik'. Of neem de ijsvogel, een edelsteen van kleurenschittering. Waarom heet de vogel zo? Hoe beschrijf je zijn iriserende blauwe kleed? Zo dus: „De zon werkt als een vonk en -woeoeoesj-ji! -blauwe lont steekt de hemel in de hems, zet de lucht in lichtervlaai, schroeit het oog, trekt een streep in het water van een beek. (-) Dat ijsblauw, dat mandarijnoranje: ijsvogel is simpelweg misplaatst in een land van matbruin en -groen.”

'Van nest tot trek'
Met het vogelwonder 'van nest tot trek' als uitgangspunt schuiven Macfarlane en Morris de indeling uit de klassieke veld- of determineergidsen in één keer terzijde. Zo'n gids is van origine een handzaam naslagwerk dat de vogelliefhebber meeneemt het veld in. Om herkenning van een soort te bevorderen zijn de illustraties in zo'n gids zo gelijkend mogelijk. De bekende tekst die erbij staat geeft uiterlijke kenmerken als kleurpatroon, vliegbeeld, grootte, vorm van snavel of staart. Verder zijn de vogels gerubriceerd naar leefgebied, roep, zang, trek en soms nestbouw of eieren. Elke vogelgids behoort aan deze officiële wetenschappelijke classificatie van de Zweedse natuurkundige Carl Linnaeus die in zijn *Systema naturae* (1735) vogelsoorten onderscheidde in ordes, families en geslachten. Neem bijvoorbeeld de huismus (*Passer domesticus*), een welbekende verschijning in onze stadstuinen die officieel hoort tot het dierenrijk (*Animalia*), vervolgens tot de klasse van de vogels (*Aves*), daarna tot de orde van de zangvogels (*Passeriformes*) en tot slot tot de familie van de mussen (*Passeridae*).

Vogels hebben natuurlijk nooit gevraagd om zo'n rigide indeling. Daarom is Macfarlanes toverformule van nest en ei tot zang en vliegvermogen zo geniaal. Het is alsof de vogels zelf hem hebben ingefluisterd: geef ons het wonder van ons bestaan terug, niet dat eeuwenoude harnas van Linnaeus. Dit alles vangt *Het vogelboek* in een

De bosuil (Strix aluco). ILLUSTRATIE JACKIE MORRIS.

langer over vogels kunnen verbazen en we ze niet meer benoemen, verdwijnen ze ook uit ons wereldbeeld. Daarom willen Macfarlane en Morris de vogels 'tevoorschijn toveren' als uiting van verwondering, en verwondering leidt tot kennis, zorgzaamheid en hopelijk bescherming.

De illustraties zijn evenals de vogels kostbaarheden. Morris plaatst de vogels vol levendigheid en beweeglijkheid tegen een goudgele achtergrond als juwelen. Ze zijn bijna aldoor in de vlucht afgebeeld, zelden in rust, zoals in gangbare veldgidsen. Hierdoor werfelt en leeft dit boek, het is geen statische galerij met gesticuleerde prenten of levenloze foto's maar een bezielde vogelwereld vol vleugelslag. Het gaat er niet om welke vogel het is, maar wie de vogel is. Dus niet slechts determineer maar verstedel staan van de schoonheid van een vogel in het wild, zijn gedrag, de verhalen rondom een soort, de poëzie van een zingende, vliegende, broedende of balsende vogel. Wat maakt een nachtegaal tot nachtegaal, roerdomp tot roerdomp? De vogelaars van nu bedienen zich van tal van digitale middelen, zoals apps, die de soort razendsnel determineren waardoor ze die moeiteloos kunnen 'afvinken'. Zij verzamelen eerder waarnemingen dan dat ze écht naar vogels kijken en luisteren.

In zijn teksten vereenzelvigt Macfarlane zich met vogels. Hij laat de bosuil op zijn 'uils' praten, kraaiachtigen als de roek noemt hij 'babbelleke barden' en het *prrrrr-proepr*, *prrrrr-proepr* van de zomertortel klinkt als een „spinnende, sussende, lome weeklacht”, een lied „zacht en troostrijk als room, om overdag bij te soezen, een doelzigt middaguurslaaplied, een siëstadroom.” Juist als je je laat meevoeren door deze woorden, noteert Macfarlane een inktzwarte schaduwzijde: „Vandaag de dag schieten jagers elk jaar -boven Frankrijk, Italië, Spanje, Malta - een slordige drie miljoen tortels overhoop.”

Nico Groen, vaste vertaler van

Macfarlane, vindt voor deze eigenzinnige vogeltaal de juiste, sprekkende equivalenten vol rijm, klank, metrum, assonantie. De vertaling is rijk aan cultuurhistorische verwijzingen en trefzeker qua ornithologische kennis. De behulpzame tabel aan het slot heeft toch iets van een determineergids; dat maakt het compleet. Opvallend vaak beschrijft Macfarlane groepen vogels, zoals spreuwezwermer in 'de grootste show op aarde', mussen als een 'boevenbende', huismussaluten die 'met honderden tegelijk' in de lucht een 'tapijt' weven en papegaaiduikers die samengepropt nestelen op kliffen tussen 'overdovend gesnatter'.

Om te overleven hebben vogels elkaar nodig. Zang noemt hij niet voor niets een 'vogelorkest'. Ook het samenspel tussen vogel en mens beziet hij vanuit het vogelperspectief, bijvoorbeeld bij genoemde huismus als toonbeeld van vogelmirakel - hoe alledaags en gewoon - en helaas van verlies: „Als je ze leert zien: neem de tijd om ze te bekijken, want met huismussen dichtbij ben je nooit alleen. We zijn al duizenden jaren buren, ze broeden, voeden zich overal om ons heen, en andersom.

De koekoek (Cuculus canorus). ILLUSTRATIE JACKIE MORRIS.

Maar tegenwoordig slinkt hun aantal langzaam; het wordt stil in stadstuin en op boerenref, geen vinnig gekibbel, geen snedige repiek. We hebben het land strakgetrokken, met veel geweld: bermen bespoten, insecten gedood, gaten gedicht, bomen in straten geveld.”

Alarmerend en humoristisch
Het is alarmerend, hoe lyrisch tekst en beeld ook zijn. Vogels hebben het zwaar. Nog altijd worden zang-, trek- en roofvogels door plezierjagers bij miljoenen uit de lucht geschoten. Biotoepen en broedgebieden verdwijnen, er is geen beschutting, vogels raken ontheemd, breekbare schepselen die hun leven moeten slijten „te midden van onze barbarij”.

Deze liefdesverklaring aan de vogelwereld kent ook humor. Vrijwel iedereen kent het waterhoen (*Gallinula chloropus*), een wat onopvallende vogel van waterpartijen. Lees eens het 'datingprofiel' dat Macfarlane aanmaakt: „Uiterlijke kenmerken: Goed gekleed. Denk landjonker; lage adel uit achterafgraafschap. Onnutte oranje kousenband. Groene knieën, gele poten. Mooie rode snavel met gele punt: zijn mijn kleuren fel, dan ben ik gezond en wel.” Het waterhoen zoekt: „Vrouwje voor wandelingen in de natuur, om zomp te trappen, voor zwem- en peddeltochtjes. Wie weet later een legsel spikkelieren in het riet, dan een slierfkuikens, een heel zootje, een dozijn donzige bolletjes op dunne groene poortjes.”

Dit waterhoense, hartveroverende profiel is symbolisch voor dit wonderschone vogelboek: eerst een nest van spikkelieren en dan een trits jongen, als dat zou kunnen voor alle bedreigde soorten kan het tij misschien gekeerd worden. Raken nesten vol eieren, vliegen jongen uit. Als vogels versprectief, bijvoorbeeld bij genoemde huismus als toonbeeld van vogelmirakel - hoe alledaags en gewoon - en helaas van verlies: „Als je ze leert zien: neem de tijd om ze te bekijken, want met huismussen dichtbij ben je nooit alleen. We zijn al duizenden jaren buren, ze broeden, voeden zich overal om ons heen, en andersom.

De best verkochte boeken

1

Nelio Biedermann:
Lázár.
Atlas Contact,
334 blz. € 24,99 (1)

2

Mathijs Deen:
De visser.
Alfabet,
348 blz. € 23,99 (2)

3

Alicja Geschinska:
Vrouwen in duistere tijden.
De Bezige Bij,
429 blz. € 29,99 (4)

4

Chloe Dalton:
Een haas in huis.
Prometheus,
304 blz. € 23,99 (5)

5

Nicci French:
Verkeerd afslag.
Ambo Anthos,
448 blz. € 24,99 (6)

6

Rob van Essen:
De grote schoonmaak.
Das Mag,
279 blz. € 24,99 (8)

7

Roxane van Iperen:
Ik zie wat ik geloof.
Pluim,
94 blz. € 8,- (3)

8

Auke Kok:
Musset.
Hollands Diep,
478 blz. € 35,- (-)

9

Nadia de Vries:
Overgave op commando.
Pluim,
156 blz. € 22,99 (-)

10

Ija Leonard Pfeijffer:
Absolute democratie.
De Arbeiderspers,
272 blz. € 23,99 (10)

GEBASEERD OP DE VERKOOPCIJFERS VAN AFGELOPEN WEEK VAN 12 BOEKHANDELS ATHENAEUM (AMSTERDAM), JAVA BOOKSHOP (AMSTERDAM), DEN BOER (BAARN), VAN KEMENADE & HOLLAERS (BREDA), PAAGMAN (DEN HAAG), GODERT WALTER (GRONINGEN), KOOYKER (LEIDEN), LOVINK (LOCHEM), ROELANTS (NIJMEGEN), VAN GENNEP (ROTTERDAM), MAXIMUS (ROTTERDAM), VAN DER VELDE IN DEN BROEREN (ZWOLLE)

ILLUSTRATIE GETTY

De Nederlandse thriller mag wel iets meer aan de verbeelding overlaten

GOUDEN STROP De NBD Biblion Gouden Strop, de prijs voor het spannende boek, wordt op 21 mei uitgereikt. Hoe staat de Nederlandse thriller ervoor? En welke van de vijf genomineerden op de shortlist springt eruit?

Door **Toef Jaeger**

Zeggen thrillers iets over een land? De Zuid-Afrikaanse succesauteur Deon Meyer had er een hekel aan wanneer hem dat werd gevraagd. Om te denken dat de misdaad in Zuid-Afrika hem voorzag van materiaal, vond hij onzinnig. Thrillers kon je niet koppelen aan een land. Een thrillerschrijver had maar één doel en dat was een goed verhaal schrijven. En ja, een thriller uit Zuid-Afrika was ongetwijfeld politieker dan pakweg een Zweedse, maar dat was vooral omdat in Zuid-Afrika bijvoorbeeld elektriciteit of huisvesting politieker waren dan in Zweden. Een

thrillerauteur wil recht doen aan zijn personages en dan kom je vanzelf uit bij problemen die ook in de samenleving spelen, ongeacht of dat nu verlichting, water of een wijk was. Als er echter een directe overeenkomst zou zijn tussen thrillers en de werkelijkheid in een land „dan is Zweden het voorbeeldigste land ter wereld”, legde hij uit.

Hij had gelijk. Het is natuurlijk niet zo dat bij Scandi-thrillers een zoektocht naar de medemenselijkheid op de achtergrond speelt om zo de donkere en leegte van het land te benadrukken. Of dat er bij Britse thrillers vaak een economische component

meespeelt, omdat het land steeds meer van draadjes aan elkaar hangt. Maar het roept toch ook de vraag op: als het wél waar zou zijn, wat zeggen de thrillers die genomineerd zijn voor de NBD Biblion Gouden Strop, de prijs voor het Spannende Boek die volgende week wordt uitgereikt, over Nederland?

Er staan vijf titels op de shortlist: de Limburgse thriller *Vergelding* van Michael Berg; de oorlogsveteranenthiller *Kogelbrief* van Bobby Lammers, een zich in de VS afspelende horror *Het laatste verhaal van Jamie Gunn* door Thomas Olde Heuvelt, de 'lone wolf'-thriller *De val van Tammy Davidson*

van Lex Passchier en het zich groten-deels op Tasmanië afspelende *Jij bent het licht* van Marion Pauw.

Michael Bergs *Vergelding* is het tweede deel in de trilogie *De Mergellandmoorden*. Voor het eerste deel, *Terugkeer*, won hij deze week de Hebban Thrillerprijs 2026 (ja, misschien zijn er wel te veel prijzen in Nederland en dan ook nog twee thrillerprijzen in twee weken) en het derde deel verschijnt in het najaar.

In *Vergelding* lopen - net als in de andere boeken op de lijst - meerdere verhalen door elkaar, waarbij het verleden het heden moet duiden. Terwijl cold case-agent Alex' vader dood is ge-

gaan na een inbraak zit hij met een zaak rondom een in de jaren zeventig gepleegde moord op een moeder-overste. De tuinman was er indertijd van beschuldigd, maar dat was een foutieve aanname. Een leuk intermezzo was het niet, dat blijkt wel uit het verhaal van Petra die er mishandeld werd. Ze is niet de enige. Petra was verliefd op Deborah, een meisje met een „engelgezichtje”, die slachtoffer is van misbruik door de moeder-overste. Behalve het verhaal over het katholieke intermezzo in de jaren zeventig, en het daarbij behorende kindermisbruik, vindt er in het heden een reünie plaats van oud-leerlingen. Een reünie van een giftige wereld is zelden een goed idee, dat blijkt ook hier.

Vergelding is absoluut spannend, maar de symboliek ligt er dik bovenop en de roman barst van de herhalingen. Petra heeft kanker waarbij telkens vocht uit haar lichaam wordt weggehaald: het kwaad eet haar op, de boodschap is duidelijk. Net als de kruimelvlaai die Alex telkens met zijn zusje eet, waarbij de vlaai symbool staat voor haar uiteenvallende wereld na de dood van de vader. Om van het engelachtige gezicht van Deborah maar te zwijgen. Over haar staat er bijvoorbeeld: „Haar mooie ogen schieten alle kanten uit”; „Terwijl haar mooie feëen-gezichtje vuurrood kleurt”; „Haar blonde haren glanzden in het maanlicht”. „Deborah, fris gedoucht. Haar lange blonde haren los, een betoverende glimlach op haar feëen-gezichtje”. De beschrijvingen worden niet alleen te vaak herhaald, maar zijn ook nog eens clichématig.

Het intermezzo staat ook in *Jij bent het licht* van Marion Pauw cen-

traal. Hier gaat het om Mia en Max, een broer en zus die als kind opgroeiden in Tasmanië. Max wordt als onhandelbaar gezien en op een intermezzo gezet. De mishandeling en vernedering die hij daar ondergaat, zet hij als volwassen man om in een bestseller, tot ontsteltenis van zijn ouders en Mia. Mia reist terug naar Tasmanië en ontdekt daar wat haar broer en anderen die ook op het intermezzo zaten, is aangedaan. Ook hier speelt misbruik een rol. Mia ontdekt zelfs wat haar broer niet wist.

De thriller van Pauw is een uitwerking van de novelle *Alfabetsoep*, die ze schreef voor de Boekenweekgeschenkwedstrijd van 2025. Niet zij, maar Gerwin van der Werf werd gekozen als Boekenweek-auteur. Het getuigde van lef dat Pauw vooraf vertelde dat ze meedeed: niet iedereen durfde dat om dat een afwijzing daarmee openbaar zou worden. De uitwerking tot de omvang van *Jij bent het licht* is niet opzienbarend, maar wel goed gedaan, al is het slot misschien iets te keurig de eindjes aan elkaar knopend. De verhalen lopen soepel in elkaar over, en er zit humor in. Humor ontbreekt bij de andere vier thrillers.

Killerbestseller

Het opzienbarende boek van de vijf is waarschijnlijk Thomas Olde Heuvelt met *Het laatste verhaal van Jamie Gunn*. De plot draait om het vertellen van een verhaal dat geen einde kent, omdat iedereen die dat einde zou kennen moet sterven. Een vader vraagt vlak voor zijn dood aan zijn zoon Jamie om toch een einde te bedenken voor zo'n verhaal met dodelijke afloop. Jamie stemt daarin toe en raakt ervan overtuigd dat zijn vader is gestorven

door het einde dat hij bij het verhaal verzon, en niet aan de kanker. Zo ontdekt Jamie al vroeg de (vernietigende) kracht en macht van verhalen. De rest van zijn leven moet hij Auntie Sherazade (ja, de verwijzing naar *1001 Nacht* wordt keurig uitgelegd) van zich af te schudden, ook wanneer hij een auteur is van een *killerbestseller*. De macht en kracht van verhalen: dat is natuurlijk een belangrijk thema, maar het is jammer dat alles zo nadrukkelijk moet worden uitgelegd, als of Olde Heuvelt bang is dat zijn lezers hem anders niet snappen. En dan krijg je zinnen als: „Dit is de magie van verhalen vertellen. Je bent er net zo goed onderdeel van als ik. Zonder jouw verbeelding zouden dit slechts dode woorden zijn op papier. Ik hou van magie... en daarom hou ik van jou. En jij? Hoe hou jij van mij?”

Nou nee, niet echt, ben je geneigd te antwoorden aan het papier. Hierdoor bereikt Olde Heuvelt misschien een klein beetje het effect dat hij wilde, namelijk dat je tegen papier praat, maar dat maakt de uitgesponnenheid van het thema nog niet goed of effectief. Net als bij Berg, en in mindere mate ook voor Pauw, zou je wensen dat een verhaal dat spanning wil brengen niet zo nadrukkelijk uitgesponnen wordt.

Moeilijke jeugd

Dat laat onverlet dat de Gouden Strop naar een van deze drie misdaadromans hoort te gaan. Passchiers *De val van Tammy Davidson* en Lammers' *Kogelbrief* hebben minder te bieden. Ook Passchier schrijft over de kracht van het verhalen vanuit verschillende personages, waarbij de invloed van verhalen op een moordenaar een belangrijke

Michael Berg:
Vergelding.
Ambo Anthos, 544 blz. € 23,99

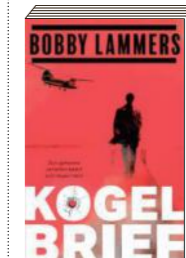
Marion Pauw:
Jij bent het licht.
Ambo Anthos, 336 blz. € 24,99

Thomas Olde Heuvelt:
Het laatste verhaal van Jamie Gunn.
Prometheus, 392 blz. € 23,99

Lex Passchier:
De val van Tammy Davidson.
Luitingh-Sijthoff, 368 blz. € 22,99

Bobby Lammers:
Kogelbrief.
Harper Collins, 304 blz. € 19,99

is. Die moordenaar, Jonathan, is een man met een moeilijke jeugd: vader sloeg moeder, hij werd gepest en vernederd op school en alleen zijn Playmobil-poppetjes luisterden naar hem. Als daar dan ook nog corona bij komt, en hij zijn liefde niet beantwoord ziet, slaat hij door.

Absurd wordt het wanneer de politie-inspecteur de dagboeken van Jonathan heeft gelezen en hij vragen gaat stellen aan een gedragstherapeut. Terwijl hij (en dus ook de lezer) volledig op de hoogte is van Jonathans problemen volgt er een gesprek tussen de inspecteur en een gedragstherapeut. Dat gaat zo: „Heeft het met zijn jeugd te maken?” - „Het is bijna een open deur, maar ik denk inderdaad dat de dingen die hij als kind heeft meegemaakt hem op deze manier gevormd hebben.” Dat is niet 'bijna' een open deur, dat is een wijd open deur.

In *Kogelbrief* van Lammers gaat het eveneens om twee werelden: Irak in 2004 en Nederland tien jaar later. Rechercheur Robert Lavarre is een van de vijf mannen die in 2004 in Irak kisten moesten ophalen waarin vernietigingswapens zouden zitten. De vondst bepaalt de levensloop van de vijf. Als tien jaar later een van de mannen en diens vrouw thuis dood worden gevonden, gaat de politie uit van zelfmoord. Lavarre vermoedt dat dat niet klopt, en dat vermoeden blijkt hout te snijden.

Prima uitgangspunt, maar wat stoort is de manier waarop over de Irakoorlog wordt geschreven. Zo zitten soldaten op een gegeven moment op een dak in Bagdad terwijl er beneden een demonstratie plaatsvindt. Vlak voordat een kogel van de Iraakse politie langs de gevel van een dak omhoog gaat, vraagt de ene soldaat aan de ander: „Weten die lui dat we op het dak zitten?” Antwoord: „Die lui weten niet eens dat ze leven. Ze zijn nog te dom om te poepen, laat staan dat ze ophouden hebben dat er troepen op het dak zitten.” Wanneer een Iraakse agent bij die demonstratie vlam vat door een molotovcocktail en bijna levend verbrandt, zijn de militairen geschokt. Om dat te uiten, verklaart een van de mannen: „Ik ga de komende tijd niet meer barbecueën”. Waarna iedereen instemmend knikt. De nog teraanvermoord levende Iraakse politiemann krijgt van de mannen de bijnaam *burning man* en *human torch*.

Het zal ongetwijfeld bedoeld zijn om aan te geven hoe bot en verrot enkele van die soldaten zijn, maar zelfs in de slechtste Amerikaanse legerseries vind je dergelijke clichés niet meer. Het beeld van mannelijkheid komt daar nog eens bovenop. Robert mag prat gaan op z'n feilloze intuïtie, we komen als lezer ook meermalen te weten dat hij niet huilt, want echte mannen huilen niet.

Met zo'n wereldbeeld is het te hopen dat Deon Meyer gelijk had: thrillers zeggen niets over de samenleving waarin ze geschreven worden. Want mocht dat toch een beetje het geval zijn, dan komt Nederland eruit als een conservatief en clichématig land.

Advertentie

Het zuchten van bomen

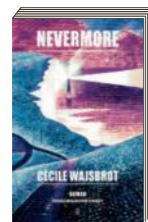
De nieuwe roman van Roanne van Voorst

Een sprookjesachtige en filosofische verkenning van liefde, verlies en de cyclische aard van het leven

'Het zuchten van bomen geeft de sensatie dat je even de kern aanraakt van wat leven is, door de schoonheid ervan te laten zien.' NRC ●●●●

NIJGH & VAN DITMAR
sinds 1937

Cécile Wajsbrot:
Nevermore.
Vert. Josephine Rijnaarts.
Oevers, 259 blz. € 22,50
●●●●○

Is de vertaler altijd een verrader?

CÉCILE WAJSBROT *Nevermore* van Cécile Wajsbrot is een boek over de moeilijkheid van het vertalen, maar ook over verlies en herstel. Voor wat in de vertaling onherroepelijk verloren gaat, komt altijd iets anders in de plaats.

Door **Maria Kager**

Traduttore, traditore!" waarschuwt een oud Italiaans gezegde. Oftewel: „Vertaler, verrader!" in iets minder welluidend Nederlands. Oftewel: hoe hard je ook je best doet als vertaler, je doet het nooit goed. Het is onmogelijk om poëzie te vertalen, schreef Dante al in zijn *Convivio*, „*sanza rompere tutta sua dolcezza e armonia*”, „zonder al haar tederheid en harmonie te vernietigen”, in mijn harmonieeloze Nederlands.

De onmogelijkheid van vertalen is het uitgangspunt van *Nevermore*, het tweede boek van de Franse schrijfster Cécile Wajsbrot dat onlangs in het Nederlands verscheen en op de longlist van de Europese Literatuurprijs belandde. In deze roman volgen we een naamloze vrouw van middelbare leeftijd die in haar eentje van Parijs naar Dresden vertrekt om daar 'Time Passes' te vertalen, het middelste, zeer poëtische gedeelte van Virginia Woolfs *To the Lighthouse* (1927); „pure poëzie”, volgens de vertelster. De vrouw rouwt om een onlangs gestorven vriendin en probeert haar verdriet te vergeten door zich op Woolfs onvertaalbare tekst te storten. Dit is vrijwel de enige handeling in *Nevermore*: een vrouw zit achter haar laptop en worstelt met Woolfs woorden, dag in dag uit. We lezen een passage uit *To the Lighthouse* en vervolgens zijn we getuige van een wanhopig tasten in de ruimte tussen de twee talen: „*They had never come all these years; just sent her money*. Ze waren al die jaren niet geweest; ze

De High Line in Manhattan, aangelegd op het traject van een in onbruik geraakte goederenspoorlijn, was lang een verwilderd industriegebied. FOTO ANP/SEBASTIAN KAHNER/DPA PICTURE-ALLIANCE

hadden haar alleen geld gestuurd. *Just sent her money*, vijf lettergrepen, in de vertaling zijn het er negen. En dan dat *just*. Alleen maar? Gewoon? Het blijft behelpen. Ze hadden zich ertoe beperkt haar geld te sturen, qua betekenis dicht-

ter bij het origineel, maar nog langer, veel te lang. Een andere werkwoordstijd? Stuurden haar gewoon geld. Zes lettergrepen. Beter ritme.”

De passage 'Time Passes' beschrijft hoe het zomerhuis van de familie Ramsay, ergens op een

winderig Brits eiland, tien jaar lang aan de elementen is overgeleverd. Door het overlijden van de mater familias en de verschrikkingen van de Eerste Wereldoorlog lukt het de Ramsays al die tijd niet naar het eiland te reizen en het vakantiehuis

raakt in verval. Dit is voor de verteller/vertaler/verrader aanleiding om, tussen haar werk door, te reflecteren op andere plekken die jarenlang verlaten zijn geweest, met name het vergiftigde gebied rondom Tsjernobyl en de hippe Highli-

FOTO PETER KNEFFEL/DPA/PICTURE ALLIANCE VIA GETTY IMAGES

Een overkokende roman waarin Jezus, God en het 'vierde rijk' een rol spelen

FICTIE Er staan nogal wat wijsheden en conclusies in *De grote kuur*, de debuutroman van Johannes van der Sluis waarin hij de lezer laat wandelen met een psycholoog die een reis maakt door Europa.

Door **Sebastian Kort**

Johannes van der Sluis (1981) schreef al een aantal dichtbundels en een „verweerschrift” waarin hij te hoop liep tegen de „xenofobe nationalistische koers” waarin Nederland volgens hem is beland en hij leverde ook al aardig wat ander proza af (voor onder andere *Hollands Maandblad*, waarvan hij hoofdredacteur is), maar op een echte roman was het nog even wachten. Nu is er *De grote kuur*, een verhaal waarin hij de lezer laat wandelen met Paul Bleicher, een psycholoog die na een beschuldiging van grensoverschrijdend gedrag is gestopt met werken en een reis maakt door Europa.

De invloed van Arnon Grunberg op het werk van Van der Sluis is onmiskenbaar. In *De grote kuur* tref je nogal wat overeenkomsten aan met de thema's die ook terugkomen in de boeken van Grunberg: zelfoverschatting, eigenzinnig gefilosofeer, het lichamelijke en mentale lijden, het daaruit voortvloeiende vraagstuk van het patiëntschap, reizen en dit allemaal opgediend in een resolute, naar het aforisme snakkende stijl. Er staan nogal wat wijsheden in *De grote kuur*, de een wat citeerbaarder dan de ander. Van der Sluis maakt ook veel gebruik van de dubbele punt: een extra bewijsstuk dat hij een voorkeur heeft voor het uitspreken van conclusies.

Een riskante strategie, want hoewel we niet moeten vergeten dat het op de eerste plaats Bleicher is die al die soms nogal boude beweringen doet, de vertelling waarin ze zijn opgenomen had wel meer indruk gemaakt als deze, tja, daadwerkelijk indruk had gemaakt. Nadat Bleicher verdacht wordt van een vergrijp, zoomt hij bijvoorbeeld als volgt uit: „Eigenlijk heeft de cancel-cultuur bestaan sinds er mensen zijn, ja, dat is wat mensen doen en altijd hebben gedaan: cancelen. De hele dag door, hun hele leven lang.” Het doel van aforistisch schrijven is

het uitleiden van een intellectuele knock-out, maar daar is hier geen sprake van, omdat je als lezer niet goed weet waar Bleicher/zijn schepper aan refereert met zo'n opmerking. Wat je erbij denkt: als er inderdaad altijd al zo verschrikkelijk veel gecancel werd, dan is er tegenwoordig dus nauwelijks sprake van een cancelcultuur.

Eerder existentieel dan cultureel

Wat ook oppeens opvalt is hoezeer een schrijver uit de Grunbergschool (voor de duidelijkheid, daar is niks mis mee; wie is er geen oudscholier?) geneigd is om eerder existentieel dan cultureel te analyseren. Er vallen dan termen als 'de mens', 'de wereld' of 'het leven', waar je, maar dat kan ook aan mij of het huidige tijdsgewricht liggen, soms ook weleens denkt: nee, Bleicher, niet de mens denkt of is zo, maar een Duitser of een westerse man van halverwege de veertig. Opnieuw zo'n stijlkeuze die hier weinig doeltreffend en zelfs een beetje gedateerd uitpakt.

De grote kuur is in de eerste plaats een gezwoeven, overkokende roman. Tamelijk dun van omvang maar uit zijn voegen barstend van de ongecontroleerde bewijsdrift. In die lijn kunnen we ook de plot beschouwen, waarin het met regelmaat over God en Jezus gaat en waarin Bleicher ook nog eens - uiteindelijk, maar toch - in München aanbeldt om er eigenhandig een eind te maken aan een op handen zijnd „Vierde Rijk” dat geïniteerd is door discutabele liederen als „Trump, Charlie Kirk, Andrew Tate, Laura Loomer en de AfD”. Het lijkt erop dat Van der Sluis alles wat hij op zijn bordje had erin heeft willen verwerken.

Johannes van der Sluis:
De grote kuur.
Jurgen
Maas, 164 blz.
€19,90
●●●○

TERUGLEZEN

'Dit boek laat zien wie ik destijds was'

Schrijver Yael van der Wouden (38) las *Adverbs* (2006) van Daniel Handler als twintiger. Ze raadde het boek aan, vaak zonder succes. Na herlezing snapt ze wel waarom.

Toen ik twintig was, had ik het gevoel dat mijn leven eindelijk kon beginnen. Ik was meerdere keren blijven zitten op de middelbare school. Ik dacht dat er iets mis was met mij. Maar in dat jaar veranderde alles: mijn studie ging goed. Ik had plezier in lezen. In de trein van Zwolle naar Utrecht, waar ik de leraaropleiding Engels volgde, las ik *Adverbs* van Daniel Handler.

Adverbs bestaat uit korte verhalen die telkens draaien om een andere vorm van liefde. De ene keer is iemand 'immediately in love', de andere keer 'briefly'. De situaties zijn vrij absurd. Zo opent het boek met een man die zijn relatie niet durft te beëindigen, vervolgens smoorverliefd wordt op zijn taxichauffeur en hem daarna door de stad achtervolgt. Sommige personages keren later terug, terwijl andere juist dezelfde naam dragen maar niet dezelfde persoon zijn. Daardoor word je als lezer voortdurend op het verkeerde been gezet.

Dat *Adverbs* bij mij zo aansloeg, was niet zomaar. Zoals veel tieners in de jaren negentig en nul bracht ik een groot deel van mijn tijd online door. Ik zocht toentertijd naar contact met leeftijdsgenoten, wat in Zwolle niet goed lukte. Online had ik contact met mensen van over de hele wereld, onder wie een vriendin uit Canada die me af en toe pakketjes stuurde.

Een keer zat daar *Tim House Magazine* tussen, een Amerikaans literair tijdschrift dat veel schrijvers publiceerde met die typische indie-energie waar ik me sterk tot aangetrokken voelde. Denk aan auteurs als Dave Eggers, Nick Hornby en dus Daniel Handler. Al die schrijvers hadden een vergelijkbare, rare humor. Tegelijk zag ik ook iets heel hoopvol in hun werk: het idee dat er onbegrijpelijk veel liefde is in de wereld, hoe rommelig of ongemakkelijk ook.

Toen *Adverbs* uitkwam, herkende ik de naam van Handler daarom meteen. Ik vond het boek op een toegankelijke manier experimenteel. In alle verhalen staat dus de liefde centraal, maar die liefde is heel rommelig en chaotisch. Ik stond op die leeftijd te popelen om ook zo'n verliefdheid mee

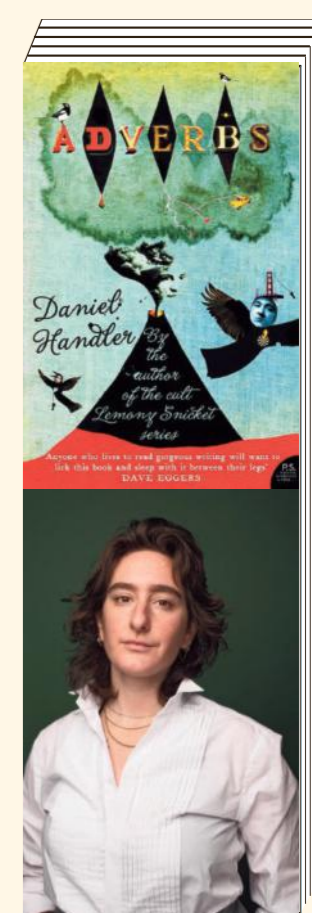

FOTO ROOSMARIJN BROERSEN

te maken. Bovendien las ik er voor het eerst een queer-liefdesverhaal in waarin de aardigheid van de personages nergens ter discussie stond. In de afgelopen twintig jaar heb ik *Adverbs* vaak aangeraaden, maar niemand reageerde er zo enthousiast op als ik destijds. Af en toe herlas ik losse verhalen, maar nu was het de eerste keer in twintig jaar dat ik het boek weer helemaal van begin tot eind las. Inmiddels snap ik waarom het mijn vrienden niet zo aansprak.

De verhalen zijn eigenlijk compleet hysterisch en bevatten veel herhaling. Overal duiken dezelfde symbolen op, zoals eksters en geesten. Je leest voortdurend over ellende. Er is elke keer een vulkaan die uitbarst, iemand die doodgaat of iemand die wordt verlaten. Een stuk of vijf verhalen zijn me het meest bijgebleven, waaronder dat eerste verhaal over de man en de taxichauffeur. Die verhalen vond ik nu nog steeds het sterkst.

Tijdens het herlezen voelde ik veel empathie voor mijn twintigjarige ik. Dit boek teruglezen liet heel erg zien wie ik toen was, dat kan ik niet haken. Ook de aantekeningen die ik er destijds in maakte - van iemand die net iets van literatuuranalyse begon te begrijpen - vond ik lief om terug te lezen. Ik zou het boek nog steeds wel aanraden, maar aan zeer specifieke mensen die de 2007-vibe ook kunnen waarderen.”

Sofie Bongers

Advertentie

Deel je antwoord Wat het leven de moeite waard maakt

Op 9 juni brengt NRC Boeken haar allereerste boek uit: *Wat het leven de moeite waard maakt*.

Een bundeling van de mooiste gesprekken uit onze interviewreeks over deze ene grote vraag. In dit boek lees je openhartige interviews met onder anderen John van den Heuvel, Malou Gorter, Iva Bicanic, Femke Heemskerk en Bregje Hofstede. Samengesteld door Gretha Pama en Marjolaine de Vos, de bedenkers van de reeks.

Voor de lancering van dit boek zijn we nieuwsgierig naar de antwoorden van onze lezers. Daarom stellen we deze vraag ook aan jou:

Wat maakt het leven voor jou de moeite waard?

Scan de QR-code en stuur jouw antwoord in vóór 18 mei. Een selectie van de inzendingen wordt op 23 mei geplaatst in NRC Weekend, op een speciale campagnepagina.

nrc > boeken

Op 9 juni verschijnt het boek, ga naar nrcwebwinkel.nl/boek om het alvast te bestellen

Weekdeals

GELDIG T/M 17 MEI 2026

Bekijk
alles

LIA BIASSONI, PIA SASSI & LUCCA BALDI

Stijlvolle tassen
van leer

- › Leren tassen gemaakt in Italië
- › Met handige vakken waar je al je spullen in kwijt kan
- › Keuze uit verschillende modellen in diverse kleuren
- › Bekijk meer tassen online

ADVIESPRIJS FABRIKANT
309,-
69,95ADVIESPRIJS FABRIKANT
229,-
49,95ADVIESPRIJS FABRIKANT
159,-
39,95

BEKIJK ALLE TASSEN ONLINE

Hoge
korting!Vrouwen op de
internationale Lesbian
& Gay Freedom
Day Parade in San
Francisco, Juni
1984.
GETTY IMAGESSANGEAN
MuzieksysteemADVIESPRIJS FABRIKANT
549,-
249,-

MET DAB+ EN FM RADIO

- › Ook afspelen via Bluetooth, USB en CD-speler
- › Elegante houten behuizing met modern zwart
- › Bekijk meer Sangean muzieksystemen online

WRANGLER
HerenchinoADVIESPRIJS FABRIKANT
99,95
49,95

GEMAAKT VAN KATOEN EN ELASTAAN

- › Straight fit model met recht broekspijpen
- › Kan zowel casual als net gedragen worden
- › Bekijk meer Wrangler kleding online

BREND
IjsblokjesmachineADVIESPRIJS FABRIKANT
99,95
69,95

SNEL EN EENVOUDIG IJSBLOKJES MAKEN

- › Maakt geheel automatisch 2 formaten ijsblokjes
- › Ruime capaciteit van 1.1 liter of 8-10 kg ijsblokjes
- › Duurzaam ontwerp, schakelt automatisch uit

NEDIS
Dia en filmnegatieven
scannerADVIESPRIJS FABRIKANT
129,95
69,95

SCANT OP HOGE RESOLUTIE

- › Hoog gebruiksgemak, incl. meegeleverde software
- › Compact ontwerp en slaat direct afbeeldingen op
- › Bekijk meer elektronica online

TEN CATE
DekbedovertreksetADVIESPRIJS FABRIKANT V.A.
39,95
19,95

GEMAAKT VAN PERKALINE KATOEN

- › Heerlijk zacht, ademend en goed vochtregulerend
- › Verkrijgbaar in meerdere dessins
- › Bekijk meer Ten Cate producten online

QLT
OnkruidbranderADVIESPRIJS FABRIKANT
39,95
29,95

MET 3 VERSCHILLENDE FUNCTIES

- › Onkruidbranden, verf verwijderen of de BBQ aansteken
- › Heteluchtstroom van max. 650°C
- › Bekijk meer producten van QLT en Nexxt online

Alle clichés van de lesbische
romance onder een vergrootglasRENEE GLADMAN Het uiterst persoonlijke *Mijn lesbische roman* van Renee Gladman is een intellectuele beschouwing van lesbische romance-boeken en tegelijkertijd een ode aan precies dat genre. Dat leidt tot een grappige en bevreedende leeservaring.

Door Roos van Rijswijk

Renee Gladman (VS, 1971) heeft, vermomd als personage 'R.', een missie: het schrijven van een lesbische *romance*. Een *romance* is een verhaal waarin twee personen om elkaar heen draaien tot ze elkaar uiteindelijk vinden. Het is genrefictie: de verhalen ontrollen zich volgens bepaalde kaders, en er wordt veelvuldig gebruik gemaakt van *tropes*: standaardmanieren om zaken voor het voetlicht te krijgen.

Tropes in lesbische romances zijn bijvoorbeeld, aldus R., die er „honderden” las, dingen met ogen: „Je knijpt je ogen tot spleetjes om te observeren of te dreigen, soms om te bekritisieren of flirten. [...] Ogen die zich voortdurend vullen met tranen”. Of extrêem nat worden van opwinding, of blozen: „In de meeste lesbische romances zijn de personages wit, dus het is alsof ik een gedegen opleiding heb gevolgd in hoe witte vrouwen smachten en liefhebben en ruziemaken en communiceren... in fictie? In deze boeken is blozen een soort betaalmiddel.”

Het is duidelijk dat het resultaat van R's noeste inspanningen om tot een lesbische *romance* te komen, niet leiden tot een lesbische *romance*. Niet helemaal: *Mijn lesbische roman* is voor de goede verstaander een erg grappige, bevreedende en bij vlagen onbegrijpelijke leeservaring.

Het bevat delen van een *romance* tussen een zekere June en Thena en een interview tussen interviewer 'L.'

en R., waarin ze R's artistieke proces uitvoerig ontleden.

Zwammenlandschap

Ten eerste dus de *romance* tussen June en Thena. June lijdt aan geheugenverlies; op het moment dat ze Thena voor het eerst ontmoet, vermoedt June dat ze haar al eerder zag tijdens een reis naar Londen. Maar haar geheugen is warrig. Ze stelt zich dat geheugen voor als een soort 'zwammenlandschap', de myceliumdraden raken zo'n beetje alles kwijt waaruit ze bestaat.

Dit klinkt allemaal ongebruikelijk, maar voor de auteur valt dat wel mee. In de VS wordt Gladman, die sinds de jaren negentig actief is als experimenteel dichter, kunstenaar, essayist en romancier, gerekend tot de tweede golf schrijvers van de 'New Narrative movement'.

Die school produceert sinds de jaren zeventig hybride teksten die commentaar leveren op zichzelf: tekst en metatekst vormen samen een geheel waaruit nieuwe betekenissen ontstaan. Deze definitie is kort door de bocht, maar ik wil even klaar zijn met alle definities en door naar de roman. Want wat lees je nu helemaal, in *Mijn lesbische roman*?

Dan ontvouwt zich de *romance*, cliffhangerig onderbroken door het interview van L. met R.. In de *romance* maakt Gladman gebruik van de *tropes* die ze eerder ontleepte, en tegelijkertijd vraagt het karakter van June die *tropes*. Of eigenlijk is het meer zo dat *omdat* Gladman vastbes-

loten is de twee vrouwen een *romance* te laten beleven, de contemplatieve June juist moet verhouden tot Thena, die juist uit één en al trope bestaat: „Haar glimlach verzenget en koestert”, schrijft R. „Als ze haar blik weer op mij richt, glanzen haar ogen.” R. laat Thena ingaan op wat ze voor June heeft gekookt, terwijl R. eerder aan de interviewer heeft uitgelegd waarom ze zo'n broertje dood heeft aan banale handelingen in fictie (wat voegen die toe aan de kern van wat je eigenlijk aan het vertellen bent?).

De enige manier om de personages nader tot elkaar te krijgen is ze te laten zwichten: Junes ogen moeten ook gaan glanzen, ze moet een lichaam krijgen. Het hart open, de benen wij! De spagaat tussen pulpseks en de neiging zo precies mogelijk te zijn leidt tot grappige onderbrekingen van een (eindelijk!) stomende scène: „Maar laat duidelijk zijn dat we elkaar neuken tot we niet meer kunnen. Als een team.”

Dan het interview. I. en R. hebben soms snelle een-tweetjes, die het meta-universum van Gladman verder benadrukken. Zoals wanneer I. naar R's smaak te veel op de parallellen tussen haar en het personage June focust: „I: Maar dit is toch een interview? R: Nee! Het is een roman!” Ze hebben het over R's motivatie om juist een *romance* te schrijven (eindelijk een keer een verhaal waarin de lesbo niet miserabel eindigt) en of ze weet welke huidskleur June eigenlijk heeft (aanvankelijk is het onzeker, later blijkt ze een bruine

vrouw te zijn).

Het is, al met al, een lastig te beschrijven en uiterst particulier boek, dat met reden *Mijn lesbische roman* heet, en niet *De lesbische roman* - het had alleen uit de pen van Gladman kunnen vloeien, en daar hebben de lezers het maar mee te doen. Tot die lezers rekent R. zichzelf overigens ook: „Ik wil tijdens het schrijven een soort lezer zijn”, schrijft ze. Misschien maakt ze daarmee de lezer ook tot een soort schrijver. En voor schrijvers is *Mijn lesbische roman* zeker een interessant boek, juist door het continue, haast overdreven ontleden van het schrijfproces. Het is een geïntellectueerde beschouwing van totaal platgeslagen lesbische *romance*-boeken, en tegelijkertijd een aantekening op een precies dat genre.

Ontleden van het schrijfproces

Gladman zoekt bewust een niche op; de (niet-witte) lesbische erotiek, de queer-parodie die op experimentele wijze de queer-parodie parodieert. Soms voelde ik (een schrijvende en lezende vrouw die op vrouwen valt - je vraagt je bijna af waarom het boek bij mij op de mat viel) mij bekeken tijdens het lezen, soms was ik juist de voyeur. Een boek als een vraagteken. Hoe dan ook slaagt Gladman erin de onmogelijkheid van originaliteit bij het vertellen van een romantisch verhaal op uiterst originele manier te beschouwen. Niche of niet: bij sommige lezers zal het iets openen - en niet alleen de benen of het hart.

FILOSOFIE De middeleeuwse denker Maimonides was een van de grootste Joodse filosofen ooit. Het werk van Spinoza valt niet te begrijpen zonder deze voorganger te kennen. Maar met moderne begrippen van identiteit en herkomst valt zijn veeleisende werk niet goed te vatten.

Door **Michiel Leezenberg**

De ware filosoof blijft altijd een vreemdeling

De Sefardische, of Spaans-Joodse denker Mozes Maimonides wordt algemeen erkend als de belangrijkste Joodse figuur uit na-Bijbelse voormoderne tijden, en als een van de grootste Joodse filosofen ooit.

Waarom weten we dan zo weinig over hem? Deels ligt dat aan de omvang en moeilijkheidsgraad van zijn geschriften. Zijn filosofische hoofdwerk, de *Gids voor de verdooden*, is moeilijk toegankelijk, en nooit in het Nederlands vertaald. Al even veeleisend is zijn immense *Mishneh Torah*, een veer-

tiendelige codificatie van het Joodse recht. Die revolutionaire religieuze hervorming leverde hem veel bewonderaars en veel critici heeft op; met name Askenazim, ofwel Oost-Europese Joden, maakten bezwaar tegen zijn rationalistisch-filosofische lezing van de Joodse traditie. Maimonides schreef

ook kortere en toegankelijker brieven met troost en goede raad voor de Joodse gemeenschap, en medische werken zoals een traktaat over aambeien.

Maar wie of wat was Maimonides dan precies? Was hij in eerste instantie een wetgever, een filosoof, een theoloog of een arts? En moeten we hem be-

studen tegen de achtergrond van het Joodse recht, van het Joodse denken of van de islamitische filosofie?

Maimonides werd omstreeks 1138 geboren in Córdoba. Voor sommige hedendaagse lezers is het verleidelijk om het toenmalige al-Andaloes, ofwel islamitisch Spanje, op te hemelen als een multicultureel paradijs van tolerantie en verbodering tussen moslims, Joden en christenen (wat in het Spaans wordt aangeduid als *convivencia*); anderen verketteren het juist als een hel van onderdrukking voor niet-moslims (in het Arabisch *dhimmi* genoemd). Beide voorstellingen zijn te simpel. Zo benadrukt Sarah Stroumsa in haar meesterlijke *Maimonides in his World* (2009) de relatieve intellectuele openheid en het pluralisme van Maimonides' wereld in vergelijking met de christelijke wereld van die tijd; maar ze voegt toe dat religieuze tolerantie slechts één, historisch nogal veranderlijk, aspect of gevolg van deze omstandigheden was.

Die veranderlijkheid van het religieuze klimaat valt ook duidelijk te zien aan Maimonides' omzwervingen. In zijn eerste levensjaren heerste op het Iberische schiereiland de zogeheten Almoraviden-dynastie. Deze had de bescherming van Joodse en christelijke gemeenschappen, zoals voorgeschreven in het islamitische recht, hoog in het vaandel staan. In 1148 kwam echter de fundamentalistische Almohaden-dynastie aan de macht. Die probeerde - nogal ongebruikelijk in de islamitische wereld van die tijd - niet-moslims onder dwang tot de Islam te bekeren.

Door deze vervolgingen werd de familie van Maimonides gedwongen Córdoba te verlaten. Volgens sommige bronnen bekeerden ze zich tot de Islam, maar bleven ze heimelijk het jodendom belijden. In elk geval bleef Maimonides de Torah bestuderen; ook verdiepte hij zich in islamitisch recht en islamitische filosofie. Hij verliet de Almohadische staat echter niet: tot 1165 leefde hij in Fes, vlakbij de hoofdstad van de dynastie. Vervolgens vertrok hij naar Palestina, dat op dat moment onder het gezag van de kruisvaarders stond. Maar Jeruzalem was in die tijd nog onveilig voor Joden dan het Almohadenrijk.

Uiteindelijk vestigde hij zich in Egypte, aanvankelijk onder de sjii-tisch georiënteerde en filosofisch geïnteresseerde Fatimieden, en later onder de strikt soennitische Ayyoebieden (de dynastie van de legendarische sultan Saladin). Onder deze relatief tolerante heerschappij kon hij zijn werk als theoloog en als hofarts zonder grote problemen voortzetten tot aan zijn dood in 1204.

Hij moet een aimabel mens zijn geweest. Bij de Joodse gemeenschap in Egypte was hij geliefd, maar ook islamitische tijdgenoten schrijven met respect en waardering over hem. Voor Maimonides waren noch de Almohaden, noch moslims in het algemeen (laat staan 'de Islam' als abstractie) de vijand of de Ander; integendeel, hij groeide op in een cultuur van Arabisch-islamitische literatuur en filosofie, en van Almohadische theologie; thuis sprak hij Arabisch, en hij beschouwde Arabisch en Hebreeuws zelfs als één en dezelfde taal. Strou-

msa noemt hem daarom geen joodse filosoof maar een 'Mediterrane denker'.

De *Gids voor de verdooden* is ook niet, zoals je wellicht zou verwachten, oorspronkelijk in het Hebreeuws geschreven, maar in het Arabisch; het technische vocabulaire ervan is geheel aan de islamitische filosofie en theologie ontleend. Maimonides' werk, en de Middeleeuwse Joodse filosofie als geheel, is letterlijk ondenkbaar zonder deze achtergrond in het islamitische filosofische denken, en in het Arabisch als cultuurtaal. Het is om diverse redenen goed dat er nu een nieuwe vertaling in het Engels verscheen van deze complexe tekst. De eerdere standaardversie in het Engels, in 1963 gepubliceerd door Shlomo Pines, laat de duistere en tegenstrijdige passages opzettelijk duister. Dat helpt beginnende - en mogelijk verdoelde - hedendaagse lezers natuurlijk niet veel verder.

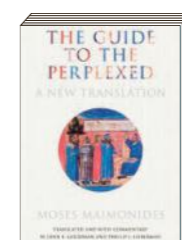
Bovendien is deze versie sterk gevormd door de invloedrijke maar misleidende ideeën van filosoof Leo Strauss. Die betoogt in zijn inleiding op Pines' vertaling dat Maimonides slechts oppervlakkig een vrome religieuze leider was, en er in werkelijkheid filosofische ideeën op na hield die zo radicaal waren dat hij ze niet expliciet op durfde te schrijven. Evenals bijvoorbeeld Spinoza en al-Farabi, vervolgt Strauss, verborg Maimonides daarom zijn ware (en in laatste instantie antireligieuze) filosofische opvattingen door een stelselmatig versluierend taalgebruik.

Schematische tegenstelling

Deze leeswijze reduceert de complexiteit van de *Gids* tot een schematische tegenstelling tussen uiterlijk vertoon van vroomheid en verborgen filosofisch radicalisme. Daarmee heeft ze meerdere generaties lezers op het verkeerde been gezet. Zo overheerst het sjabloon van een permanent risico van vervolging voor een denker die behalve filosoof ook nog eens Jood was, ook in de uitvoerige biografie van Maimonides die Strauss' leerling Joel Kraemer in 2010 heeft gepubliceerd.

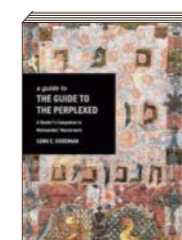
De twaalfde-eeuwse islamitische wereld was beduidend toleranter ten aanzien van religieuze minderheden en afwijkende meningen dan de christelijke wereld van de hoge middeleeuwen. Maar Kraemer presenteert Maimonides' omgeving, geheel in Straussiaanse stijl, als een soort islamitische totalitaire staat (de terminologie zelf is al misleidend en anachronistisch) die, anders dan het middeleeuwse Europa van katholieke kerk en Inquisitie, geen enkele ruimte voor gemeenschapsleven of een civiele samenleving zou hebben gelaten. Daarin zou ook Maimonides zijn joodse religie stelselmatig hebben moeten versluieren: „van buiten veinsde hij de Islam, maar van binnen was hij een Jood”, concludeert Kraemer.

Recentere onderzoek geeft een meer genuanceerd, en meer geïntegreerd, beeld van Maimonides' filosofische en theologische kanten. Dat blijkt niet alleen uit Goodmans en Liebermans' vertaling en uit Stroumsa's studie, maar ook uit Ross Branns recente - en uitstekende - *Very Short Introduction* over Maimonides. Volgens Brann is

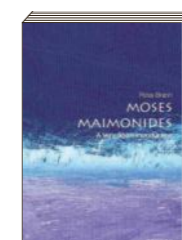
Moses Maimonides: The Guide to the Perplexed. A New Translation. Vert. Lenn Evan Goodman en Phillip I. Lieberman. Stanford University Press, 704 blz. € 46,-

●●●●○

Lenn Evan Goodman: A Guide to the Perplexed. A Reader's Companion to Maimonides' Masterwork. Stanford University Press, 270 blz. € 27,50

●●●●○

Ross Brann: Moses Maimonides. A Very Short Introduction. Oxford University Press, 168 blz. € 9,90

●●●●○

Maimonides' medische achtergrond de sleutel tot het begrijpen van zijn werk in zijn volle omvang en in zijn eigen termen: hij streeft naar een filosofisch uitgewerkte, rationele wetenschap van geneeskunst voor lichaam en ziel, voor individu en gemeenschap, en voor Joden en niet-Joden.

Belangrijker is de tegenstelling tussen massa en elite: de religieuze openbaring is bij hem niet tegengesteld aan de filosofische rede, maar filosofie is voor de geschoolde elite, de geopenbaarde wet is voor de ongeletterde massa (of de *am ha-aretz*, 'het volk van het land', zoals hijzelf zegt).

Maimonides verkondigt dat we God moeten kennen, en niet slechts in Hem moeten geloven: „men bemint God slechts door de kennis waarmee men Hem kent”. Hier hoor je bijna Spinoza spreken over de *amor dei intellectualis*, ofwel de redelijke liefde voor God - al gebeurt dat hier in nadrukkelijk Neoplatoonse taal. Voor Maimonides hebben de voorschriften van de Torah een redelijke grondslag; en een groot deel van de *Mishneh Torah* bestaat uit het verduidelijken van die grondslagen.

Net als de Almohaden, betoogt Brann, en net als islamitische filosofen zoals al-Farabi en Ibn Roesjd (Averroës), wil Maimonides filosofische principes in de praktijk brengen in de vorm van religieuze wetten. Ook Stroumsa ziet Almohadische, 'fundamentalistische' invloeden in zijn theologische en juridische denken, met name door hun nadruk op de fundamenten of principes (in het Arabisch: *usûl*) van de religieuze geopenbaarde wet.

Zulke inzichten maken een genuanceerde benadering en een beter begrip van de *Gids voor de verdooden* mogelijk. Vertalers Goodman en Lieberman delen Pines' en Strauss' opvatting dat de *Gids* gelaagd en esoterisch is, maar ze verwerpen Strauss' reductionistische kijk. Veel meer dan hun voorgangers proberen ze ook om de tekst toegankelijk te maken voor hedendaagse lezers: hun vertaling bevat een overvloed aan verklarende filosofische, filologische en historische voetnoten die dikwijls meer dan de helft van de bladzijde in beslag nemen. En alsof al die uitleg niet genoeg is, heeft Goodman tegelijkertijd ook nog een *Guide to the Guide to the Perplexed* gepubliceerd, waarin Maimonides' leven en zijn religieuze en intellectuele achtergronden in veel groter detail worden beschreven, evenals de moderne receptie van de *Gids*.

Redelijk inzicht

Voor Nederlandse lezers is het vooral ook goed dat deze nieuwe vertaling er ligt, omdat Maimonides onontbeerlijk is voor een correct begrip van Spinoza. Die was natuurlijk geen belijdende jood in de religieuze zin, maar hij staat wel onmiskenbaar in de klassieke joodse filosofische traditie. Het is zelfs onmogelijk om over het *Theologisch-politiek traktaat* te schrijven, meent Spinoza-kenner Steven Nadler, zonder ook Maimonides te bespreken. Ook al zet Spinoza zich af tegen veel van Maimonides' opvattingen, beiden gaan uit van dezelfde thema's zoals de verhouding tussen filosofisch denken en religieuze openbaring, en redelijk inzicht als de basis voor geluk.

Evenals Maimonides was Spinoza van Sefardische, dat wil zeggen Iberisch-joodse afkomst. Beiden waren uit hun Iberische ballingsoord verdreven; maar voor geen van beiden is ballingschap (*galut*) een centraal filosofisch of theologisch thema. Beiden beschouwden het bestaan van een Joodse staatsvorm (wat Spinoza een *respublica* noemt) als een historische toevalligheid zonder theologische relevantie.

Nergens in Maimonides bespeurt je een idee dat hij eigenlijk thuishoorde in Erez Israel. Hij bleef zichzelf altijd *ha-Sefardi* ofwel 'de Spanjaard' noemen, en nergens schrijft hij dat de joodse ballingschap kan of moet worden beëindigd vóór de komst van de Messias aan het einde der tijden. Ook het religieuze idee van de Joden als een uitverkoren volk, betoogt Brann, lost bij Maimonides op in een universalistisch religieus en filosofisch humanisme: aan het messiaanse einde der tijden, staat in de *Mishneh Torah*, verdwijnt zelfs het onderscheid tussen Joden en heidenen.

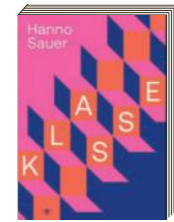
Maimonides lijkt ballingschap of vervreemding dan ook eerder te beschouwen als een filosofisch ideaal dan als een theologisch gegeven: in zijn visie is de filosoof geen heerser in de stad, zoals bij Plato, maar eerder een balling of een vreemdeling, die zijn idealen niet in de praktijk kan brengen. Dat is een idee dat ook al bij klassieke islamitische denkers als al-Farabi en Ibn Bâjja te vinden valt.

Wetten en rituelen

Zo maakt deze vertaling van de *Gids voor de verdooden* duidelijk hoezeer de klassieke en de moderne Joodse filosofie van elkaar verschillen. Wat is er in de tussenliggende eeuwen veranderd? Het simpele antwoord is dat de moderne Joodse filosofie geen Sefardische maar een Askenazi-achtergrond heeft: ze is ontstaan in Centraal- en Oost-Europa, en tegen de achtergrond van de moderne Duitse filosofie van, met name, Hegel en van de Russische receptie daarvan. In het licht van Hegels notie van *Volksgeist* werd het jodendom nu geherdefinieerd van een verzameling wetten en rituelen tot een 'religie' in de moderne (en specifiekere protestantse) zin van 'geloof', of wat in het Engels zo mooi *faith* wordt genoemd; en het Joods-zijn werd geherdefinieerd tot een (religieuze en/of nationale) identiteit. Voor Maimonides en Spinoza daarentegen is het jodendom geen geloof of identiteit, maar primair een verzameling wetten, rituelen en ceremoniën.

Spinoza staat op deze punten dus dicht bij Maimonides, en bij de klassieke islamitische filosofie, dan bij moderne Joodse denkers zoals Martin Buber, Franz Rosenzweig en Emmanuel Levinas, en bij de hedendaagse academische wijsbegeerte. Zonder zijn achtergrond in Maimonides kan Spinoza niet adequaat begrepen worden; en op zijn beurt kan Maimonides niet adequaat begrepen worden zonder zijn achtergrond in de klassieke islamitische filosofie. Zo toont deze nieuwe vertaling van Maimonides' *Gids* hoe rijk en complex de joodse filosofische traditie is, en hoe diepgaand de breuk is tussen het klassieke en het hedendaagse joodse denken.

Mozes Maimonides was geliefd bij de Joodse gemeenschap in Egypte maar ook bij zijn islamitische tijdgenoten. BEELD KEAN COLLECTION/GETTY IMAGES

Hanno Sauer: Klasse.
Het ontstaan van boven
en onder. De Bezige Bij.
360 blz., € 29,99
●●●○

Hanno Sauer heeft 'vrienden met zijlachten die amper in de haven passen en kent de weg naar exclusieve clubs in New York'. FOTO SLIM AARONS/HULTON ARCHIVE/GETTY IMAGES

In mijn jeugd leerde ik dat je aan tafel tegen aangeboden eten kon zeggen: „Ik zit erop en ik kan er met de vinger bij”. Het was een dubbele boodschap, namelijk dat je wist dat „Ik zit vol” volks was én dat je het lef had deze plathheid zwaar te overtreffen, omdat je nu eenmaal niet tot die volkse laag behoorde. De Franse socioloog Pierre Bourdieu noemde dit gedrag „distinctiedrift”: de concurrentiestrijd tussen de verschillende sociale klassen om zich, qua smaak, van elkaar te onderscheiden. In het recente *Klasse*. *Het ontstaan van boven en onder* komt de Duitse filosoof Hanno Sauer (1983) nu met een eigen visie op dit sociale gevecht.

Het aardigste van het boek is de toon van de auteur. Er is de afgelopen jaren een kleine bibliotheek aan klasse-kritiek geschreven, vooral door mensen die zich aan de armoede ontworsteld hebben. Een terechte ontwikkeling, aangezien we graag denken dat alle maatschappelijke mogelijkheden openliggen voor wie hard werkt. Maar wie in achterstand opgroeit, moet nog altijd veel overwinnen om ergens te komen. Zie het werk van Franse auteurs als Edouard Louis en Didier Eribon, de Vlaamse Tim 'S Jongers of de Nederlandse Milio van de Kamp. Bij wijze van binnen-zonder-kloppen geeft Sauer echter vroeg in het boek een visitekaartje af en positioneert hij zich tegenover deze auteurs. Onder

Tony Soprano's gouden Rolex? Dat is dus net verkeerdt

SOCIOLOGIE Statusverschillen tussen mensen blijken hardnekkig én worden doorgegeven. In *Klasse* komt de Duitse filosoof Hanno Sauer, zelf afkomstig uit de betere kringen, met een eigen visie op dit eeuwige sociale gevecht.

Door **Menno Hurenkamp**

meer door al snel zijn vader te citeren, die zegt dat het leven pas ná je academische promotie begint. Ja, Sauer komt uit de elite. Niet de zeven-vinkjes-middenklasse van Joris Luynendijk, maar gewoon *upper class*. En anders dan Luynendijk heeft hij geen zin daarover te tobben.

Sauer heeft vrienden met zijlachten die amper in de haven passen, kent de weg naar exclusieve clubs in New York en is daar ook graag gezien omdat hij „fun” is en „een makkelijke prater”. Sauer schrijft dan ook koket: „Het beste gevoel ter wereld, zo vertelde een vriend ooit aan mij toen hij net terug was van een vermoeiende zakenreis, is als je voor op de oprit staat, de poort gaat open, je rijdt erdoor, hoort het knarsen van de kiezels onder de banden, en je weet: eindelijk, over tien minuten ben ik thuis.”

In de eerste hoofdstukken ontwikkelt Sauer een theorie over hoe we door de geschiedenis heen uiteenlopende „sociale signalen” gebruiken om anderen te laten zien dat we competent, slim of bijzonder zijn - en dus maatschappelijk relevant. Hij bespreekt kundig een grote hoeveelheid recente psychologische, economische en sociologische literatuur om uit te leggen hoe statuscompetitie bij mensen hoort.

Onze onderscheidingsdrift leidt tot grote creativiteit. Op zoek naar statusbehoud of statuswinst pronkt de middenklasse bijvoorbeeld graag met sig-

nalen die „vervalsingsbestendig” zijn, zoals diploma's of huizen, waar je hard voor hebt moeten werken. Maar raak je wat meer *upper class*, dan leer je op je hoede zijn voor de „valse signalen” van de parvenu, zoals Tony Soprano's gouden Rolex. En om je sociale positie duidelijk te markeren hebben we ook nog subtiele „tegnsignalen”, zoals vrienden die overdreven grof tegen elkaar doen, of de filmster die er doordacht slordig uitziet en dus extra hip is.

En dan is er, zo beschrijft Sauer beledend, onder Gen Z ook nog zoiets als „stigma-pochten”, ze zijn allemaal super-trots dat ze ADHD én pleinvrees hebben en menen dat hun gevoeligheid wel moet bewijzen dat ze bijzonder zijn. Kortom, statusverschillen tussen mensen blijken hardnekkig én ze worden ook doorgegeven. Een eeuw na de dood van de laatste keizer, eerdere revoluties en genocidale moordpartijen op intellectuelen en grootgrondbezitters ten spijt, verdienen de achterkleinkinderen van de prerevolutionaire elite in China twintig procent meer dan gemiddeld.

Verschil is een blijvertje

Sauers onapologetische toon werkt eerst verrassend, maar geeft verrassingen blijven uit in de latere hoofdstukken. Hij bespreekt daarin onder meer de totstandkoming van economisch verschil en de vraag hoe dat verschil te rechtvaardigen is. Hij bouwt op naar de

conclusie dat we „aan het idee moeten wennen dat we ongelijkheid en statusverschillen nooit helemaal kunnen opheffen”. Dus streeft hij de radicale alternatieven voor het kapitalisme weg, al is dat systeem „in veel opzichten geen fraaie zaak”. Ook de minder oplettende lezer vermoedde al dat de schrijver niet van de revolutionaire soort is. Wanneer Sauer tenslotte komt met nogal algemene „voorstellen” die geen „oplossingen” mogen heten - zoals: „sociale posities en kansen zouden zoveel mogelijk open moeten staan voor iedereen” - lijkt hier ineens de stem van Ad Melkert door te klinken.

Sauers legt duidelijk uit dat verschil een blijvertje is, maar is dat de urgente kwestie? Armen en arbeiders hebben tegenwoordig een beschermd status: gesprekken over deze sterk gekrompen groepen staan onder emotionele hoogspanning. Zo ontwikkelde Showtime de populaire serie *Shameless* over zuipe en rondneukende *low lives* in Chicago, de absolute onderklasse. Alleen zijn alle karakters extreem slim en hebben de acteurs stralende gebitten en sportschoollijven. Ver van de realiteit, want het filmen van echte arme mensen heet al snel 'uitlachtelevisie' of 'armoedeporno'.

Op de arbeidsmarkt heeft deze groep ondertussen amper positie: om nagenoeg alle banen wordt geconcurreren. Tegen de klippen op zoekt die middenklasse daarom dag in dag uit bijscholing, voor zichzelf en de kinderen. En „macht”, besluitvorming die ons allemaal raakt, ligt amper bij de excellenties en edelachtbaren van vroeger of bij de doctors en professoren van de hedendaagse diplomademocratie. Meer macht ligt bij de miljardairs die telkens weer belastingverlaging kunnen bedingen, denk Elon Musk of Mark Zuckerberg.

Naast competitie tussen klassen is er kortom nogal wat stress *binnen* sociale statusgroepen. Ben je tegenwoordig *upper class*, dan heb je het goed voor elkaar, maar niet veel invloed. Ben je van de middenklasse, dan heb je veel lotgenoten, allemaal bezorgd dat het hun kinderen minder zal gaan. En val je buiten de middenklasse, dan heb je weinig lotgenoten en zijn je kansen kleiner dan vijftig jaar geleden om van een dubbeltje een kwartje te worden.

Voor allen geldt, wanneer die stress oploopt is een uitstapje naar het populisme snel gemaakt. We wisten al uit het Duitsland en Spanje van de jaren dertig dat elite, adel en grootindustrieën geen spat om democratie geven, en de Amerikaanse *upper class* laat ook Trump zijn gang gaan. En nu in het welvarende Nederland uiterst rechts een kwart (!) van de stemmen heeft gehaald, zijn niet alleen „verliezers” maar ook flink wat Tesla- en Volvo-rijders bereid afscheid te nemen van redelijkheid overleg.

Wat soort desastreuze politieke effecten van de hedendaagse statusangst benoemt Sauer terloops. Daardoor komt de tweede helft van het boek wat gezagip over, zeker nu bijvoorbeeld ook in Duitsland het rechtsradicale *Alternative für Deutschland* als grootste partij in peilingen opduikt. Het punt dat een verdeling tussen „boven en onder” zijn mensen hoort, was met een minder dik boek scherper gemaakt.

Dilan Yesilgöz spreekt de VVD fractie toe, de dag na de Tweede Kamerverkiezingen in 2023. FOTO BART MAAT

De binnenwereld van Dilan Yesilgöz blijft een gesloten boek

POLITIEK VVD-leider Dilan Yesilgöz blijft ongrijpbaar in een boek dat Alies Pegtel over haar schreef. Wel zet de auteur Yesilgöz' jeugd en carrière boeiend neer. Door **Liam van de Ven**

Slaat VVD-leider Dilan Yesilgöz aan de kant van de democraten, of aan die van de antidemocraten? Die vraag werpt historicus Alies Pegtel op in haar boek *De negen levens van Dilan Yesilgöz*. Zo'n vraag stellen is vaak hetzelfde als die beantwoorden, en dus is het niet verrassend dat Pegtel in haar epiloog tot een harde conclusie komt: Yesilgöz is „geen liberale democraat maar een populist die bereid lijkt te zijn om de Grondwet te omzeilen”. Dat concludeert Pegtel omdat Yesilgöz voorstander is van het schrappen van voorrang voor statushouders bij het verdelen van sociale huurwoningen. Discriminatie, volgens de Raad van State, toch is Yesilgöz vóór.

Het lijkt onhandig opgeschreven, dat Pegtel zo'n wezenlijk onderdeel laat afhangen van dat ene standpunt. Eerder in het boek noemt ze andere politieke trekken van de VVD-leider die ze ook had kunnen aanhalen, maar dat doet ze niet. De kwalificatie van Pegtel roept sowieso vragen op. Is elke politicus die plannen steunt die volgens de Raad van State in strijd zijn met de grondwet, antidemocratisch? Vrijwel elke politicus maakt zich daar schuldig aan. En dat mag ook, de Raad is immers een adviesorgaan.

Geen hokje

Het boek blinkt niet uit in het plaatsen van Dilan Yesilgöz in een hokje. Dat lijkt ook te komen omdat zij nu eenmaal een lastig te vatten politicus is. Toch zet de auteur Yesilgöz' jeugd boeiend neer. Ze is het kind van uit Turkije verdreven Koerdische politieke activisten die in Amersfoort een bestaan uit de grond stampten: haar vader is criminoloog, die in Nederland promoveerde, haar moeder was directeur van Vluchtelingen Organisaties Nederland. Pegtel beschrijft hoe Yesilgöz in groep 8 een taaltoets moest maken vanwege haar achtergrond. „Dilan vond dat een belediging. Ze tekende bloemetjes op het formulier. 'Ik accepteer discriminatie niet'.”

Het zijn prettige anekdotes om te lezen, zeker over iemand die in de media zo vergist is. Ook de jaren daarna die de auteur beschrijft, zijn interessant: Yesilgöz gaat naar

Amsterdam en wordt ambtenaar. En de eigenzinnige jonge vrouw die sprankelt in de Amsterdamse gemeentepolitiek roept eveneens respect op. Ook omdat ze intussen, meldt oud-PvdA-spindoctor Julia Wouters, bijvoorbeeld tijdens het uitgaan door Turkse taxichauffeurs voor „hoer” wordt uitgemaakt. Dat maakt Yesilgöz boos. Maar slachtoffer voelt ze zich niet. Gemeenteadviseur Patricia Collette, die haar had aangenomen, zei tegen website Follow the Money: „Dilan profileerde zich als de dochter van een criminoloog en een directeur en *never nooit* vond iemand haar zielig.”

In 2009 wordt ze lid van de VVD, in 2014 gemeenteraadslid. De links-progressieve activistendochter die op vierjarige leeftijd Turkije ontvluchtte, vond haar thuis bij de rechttervleugel van de VVD. Wat is daar gebeurd? Collette: „Dilan vertelde dat ze Neelie Kroes had gesproken en wilde worden zoals zij.” Een aardige anekdote maar het is nogal ongehoorbaar dat Yesilgöz door één ontmoeting volstrekt van politieke kleur is veranderd. Uiteindelijk werd ze zelfs architect van een PVV-kabinet, een partij die ze nog altijd niet inhoudelijk uitsluit.

De auteur komt er niet achter hoe de binnenwereld van Yesilgöz in elkaar steekt en lijkt zich daar iets te makkelijk bij neer te leggen. „Wat ze zelf echt vond of dacht, was na tien jaar in dienst van de partij niet te achterhalen”, concludeert Pegtel over Yesilgöz in de formatie van kabinet-Schoof. En dan: „Haar Koerdische verwanten duiden haar ontwikkeling in de VVD aan de hand van de Franse filosoof Michel Foucault, die beschreef dat mensen hun gedrag op voorhand aanpassen aan wat ze denken dat er van hen wordt verwacht.” Dat is een wel erg algemene conclusie. En wie doordenkt vraagt zich af: heeft Yesilgöz niet juist gebroken met de

verwachtingen die van haar waren als vluchteling, doordat zij zo kritisch is op asielmigratie?

Pegtel verwerkt veel meningen van opiniemakers in haar boek. Zo schrijft ze dat Jort Kelder Yesilgöz ongeschikt noemde als VVD-leider in praatprogramma *De Nieuwe Wereld*. „[Kelder] had eens een filmpje van haar huis gezien en het was hem opgevallen dat daar geen boekenkast stond”, schrijft Pegtel. Hij vroeg zich af: „Leest zij weleens boek?” Dat lijkt Kelder niet uitgezocht te hebben, en Pegtel ook niet.

Openlijke afkeer

Ook andere mediapersoonen als oud-PvdA-spindoctor Wouters, *Volkskrant*-columnist Sander Schimmelpenninck en historicus Maarten van Rossum komen vaak aan het woord. Allemaal opiniemakers met een openlijke afkeer van Yesilgöz, die niet werkzaam zijn in politiek Den Haag. De vraag is dus: met welke autoriteit spreken zij over Yesilgöz? Ander voorbeeld: *Volkskrant*-journalist Sheila Sitalsing denkt dat Yesilgöz „nauwe betrokkenheid bij de strijd tegen antisemitisme een direct voortvloeiend [is] uit haar huwelijk met de joodse René Zegerius”. Klinkt logisch, maar klopt het wel? Genoeg Nederlanders zonder joodse partner hebben veel zonden over antisemitisme. Heeft Pegtel zelf ook uitgezocht hoe Yesilgöz' denken over Israëel tot stand kwam?

Pegtel rekent af met de seksistische aanname dat Yesilgöz 'zomaar' VVD-leider werd. Ja, de partijtop wilde een vrouw. Maar de auteur laat zien dat Yesilgöz ook de karaktertrekken heeft die Mark Rutte en andere kopstukken zoeken in een leider. Ze kan wonderlijk goed tegen publieke druk, is mediageniek en heeft gepeperde meningen. Ze moest een einde maken aan het 'kleurloze' tijdperk-Rutte, dat is gelukt. Maar het heeft de partij veel gekost: de VVD verloor twee Kamerverkiezingen en nam deel aan het mislukte kabinet-Schoof.

Of het minderheidskabinet-Jetten het laatste hoofdstuk in het politieke leven van Dilan Yesilgöz zal zijn? Pegtel denkt van niet. Volgens haar zal Yesilgöz „hoogstwaarschijnlijk in staat blijken om zichzelf wederom opnieuw uit te vinden”.

Alies Pegtel: De negen levens van Dilan Yesilgöz.

Een onthullend portret van een politieke overlevingskunstenaar. Alfabet, 176 blz € 19,99
●●●○

COLOFON

Mediahuis NRC BV

Hoofdredacteur:
Patricia Veldhuis
Algemeen directeur:
Dominic Stas

Redactie

Vragen, opmerkingen of suggesties?
Mail naar redactie@nrc.nl of ga naar nrc.nl/contact.
Postadres: Postbus 20673, 1001 NR Amsterdam, t.a.v. rubriek, redactie of persoon.
T: **020 - 755 3000** (algemene nummer)

Ingezonden brieven

Reageren op artikelen? Stuur maximaal 250 woorden naar opinie@nrc.nl. Vermeld naam, adres en tel. nummer.

Advertenties

T: **020 - 755 3049**,
E: sales@nrc.nl,
W: adverteren.nrc.nl

Familieberichten

T: **020 - 755 3052**,
E: familieberichten@nrc.nl

NRCWebwinkel

E: kantenservice@nrcwebwinkel.nl

Bezorging en abonnementen

Wij streven ernaar NRC te bezorgen voor 7.00 uur, op zaterdag voor 9.00 uur. W: nrc.nl/service, T: **088-572 0572** (ma-vr 8.00-17.00, za 9.00-13.00)

Omgang persoonsgegevens

Mediahuis NRC BV legt van abonnees en gebruikers van online dienstverlening gegevens vast voor de uitvoering van een (abonnee)overeenkomst en/of het verlenen van diensten. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om u te informeren over relevante producten en diensten van Mediahuis NRC BV (zie ook nrc.nl/privacyverklaring). Afmelden kan via privacy@nrc.nl.

Auteursrecht

© NRC, 2026. Alle auteursrechten en databankrechten ten aanzien van (de inhoud van) deze uitgave worden uitdrukkelijk voorbehouden. Deze rechten berusten bij Mediahuis NRC BV c.q. de betreffende auteur. Zie voor de volledige tekst: nrc.nl

Zo leest u de NRC waardering

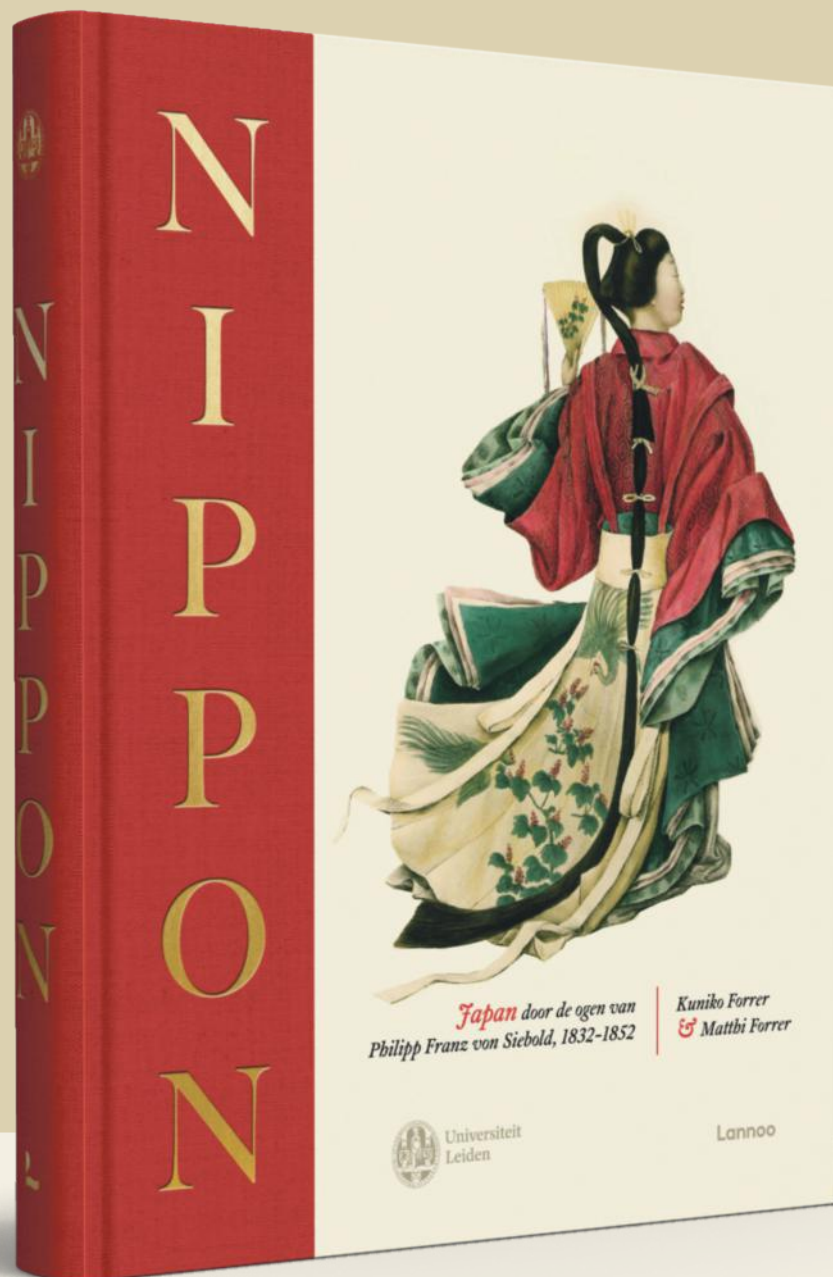
●●●●● buitengewoon
●●●●○ zeer goed
●●●○○ goed
●●○○○ matig
●○○○○ zwak

Nippon

Eeuwenoud Nederlands meesterwerk toont een uniek Japan

Adviesprijs
van 65,- voor

55,-

- > Prachtige heruitgave van het topstuk van Franz von Siebold, de centrale figuur in de bestseller *De zwevende wereld*
- > Meer dan 400 illustraties van Hokusai en andere Japanse kunstenaars
- > Met uitgebreide duiding en een voorwoord van Annejet van der Zijl

Exact 200 jaar geleden reisde Philipp Franz von Siebold, als gezant van de Nederlandse regering, dwars door Japan naar het hof van de shogun. Tijdens zijn verblijf vergaarde hij kennis over het land, het volk en hun gebruiken. In samenwerking met Japanse kunstenaars, zoals Keiga en Hokusai, begon hij aan een visueel en wetenschappelijk project dat zijn weerga niet kent: *Nippon*. Deze heruitgave toont meer dan 400 schitterende illustraties. Nieuwe inleidingen en uitgebreide bijschriften verzorgen een historische context. Zo beoogt dit *Nippon* wat Siebold destijds ambieerde: de lezer verwonderen over de uitzonderlijke schoonheid van Japan, toen en nu.

Bestel nu > nrcwebwinkel.nl/japan